

Lató

2024. november
XXXV. évfolyam
11. szám

A ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE
ÉS A MAROS MEGYEI TANÁCS
SZÉPIRODALMI FOLYÓIRATA

Főszerkesztők:

MARKÓ BÉLA

(1989. december – 2005.)

GÁLFALVI GYÖRGY

(2005. december – 2007.)

KOVÁCS ANDRÁS FERENC

(2008. január – 2019. május)

Tiszteletbeli szerkesztők:

KOVÁCS ANDRÁS FERENC

LÁNG ZSOLT

Főszerkesztő:

Szerkesztők:

VIDA GÁBOR

ANDRÉ FERENC

CODĂU ANNAMÁRIA

FISCHER BOTOND

SZABÓ RÓBERT CSABA

MOLNÁR ROZÁLIA

SZÓCS KATALIN

Tördelőszerkesztő:

Korrektor:

Tipográfia:

BIRTALAN KÖLÖK ZSOLT

IRSAI ZSOLT

TARTALOM

PAPP ATTILA ZSOLT:

Kiáltvány Montgomeryben; Chester Square 24 (Versek) ■ 5

SZAKONYI KÁROLY:

Ukránok (Novella) ■ 8

G. ISTVÁN LÁSZLÓ:

Marc Chagall: Zöld hegedűs; Jan Vermeer van Delft:

Leány gyöngy fülbevalóval; Michelangelo: Pieta (Versek) ■ 15

BORSODI L. LÁSZLÓ:

És szól Gregor Samsa; Cipő, a hétmérföldes; Mint ablakon a pára;

Dél és éjfél között (Versek) ■ 19

JUHÁSZ TAMÁS:

Sugallatok (Novella) ■ 22

JUHÁSZ RÓBERT:

Mázsa; szeret nem szeret (Versek) ■ 29

SZÁZ PÁL:

Lenézünk a városra (Útleírás) ■ 31

MAGYAR DÁNIEL:

Horgászni apámmal; Meteorológia; Morféma (Versek) ■ 41

OLGA ŞTEFAN:

Drága képek; Tükröződő betűk (Versek;

Száva Csanád fordításai) ■ 45

MÁRTON EVELIN:

Mese a kivonulás nehézségeiről (Novella) ■ 50

TOMPA GÁBOR:

Hamlet homloka; Eltolt esély (Versek) ■ 54

SZTASKÓ RICHARD:

Nincs hova (Novella) ■ 56

JUHÁSZ MÁRIÓ:

Burleszk; Móló (Versek) ■ 61

NÉZŐTÉR

BALTAY RÓZA REBEKA:

A vastaps eredete (Naplótöredékek a székelyudvarhelyi
15. drÁMA fesztiválról) ■ 63

SÉTATÉR

MOHÁCSI BALÁZS:

Nem vagyok benne biztos, hogy ezt meg kell-e írnom
(Íráskényszer és elhallgatásvágy – és egy nyitó exkurzus
a szakmai közösségeinkről) ■ 71

KERÉNYI TAMÁS:

Nem dughatsz meg minden sajtoltot ■ 82

FÓRUM

KARAMÁN HUNOR:

irodalmi_mitosz.docx (Kemény Lili *Nem* című könyvének
taktikai olvasata) ■ 90

TÉKA

BÖJTHE PÁL:

Fényképek az időnélküliség korából és napjainkból
(G. István László: *Villanó por*) ■ 104

TALÁLT VERS

A csobánlegény ■ 109

NÉVJEGY

PAPP ATTILA ZSOLT ■ 111

Papp Attila Zsolt

KIÁLTVÁNY MONTGOMERYBEN

Kenéz Ferencnek

Montgomerybe egy szép tavaszi
napon megérkeznek a magyar költők.
A Brit-szigetekhez képest derűs
időjárás fogadja őket. Lassan,
óvatos duhajként közelítik
meg a városközpontot, amelyet
eláraszt a fesztiválózó tömeg,
nem lehetetlen tehát elvegyülni.
Mindenfélüket pusmognak arról,
hogyan különös dolgok történnek fent
a várban manapság. „Nem tiszta ez”,
„így megy ez mindig”, morogják a népek,
meg azt is, hogy „minek mentek oda”.
Minden várkastély romantikája
mögött elfeledett katasztrófák
állnak. Ezen a terepen biztosan
mozgunk. A magyar költők szétszóródnak,
majd kissé kelleetlenül megkeresik
egymást. Megkönnyebbülnek, amikor
felfedezik az emléktáblát. Aztán
ott, pont előtte, mert van érzékük
a szimbólumokhoz, felolvassák
a kiáltványt. Montgomeryben szép
tavaszi nap van, az utcán folyik
a sör. A várban nem történik semmi.
A várban különös dolgok történnek.
A várban történik a különös
semmi. A kiáltvány minden szava
pontos, talán túlságosan is az.

Csak a fény, ahogy a betűkre hull,
vagy a szokatlanul derűs walesi
délután teszi, hogy nem világos,
mert a különös dolgok sosem azok,
a várúr, a bárdok, a szolgák... szóval,
hogy kik rekedtek fogolyként a várban.

CHESTER SQUARE 24

*„Egyik utazóval, kivel a gőzösön ismerkedém meg,
beszélgetvén, az találgatá, hogy hol töltendem
a következő telet. »Párizsban?» – mondá. »Nem.«
»Londonban?» »Nem.« »Petersburgban?» »Nem.«
»À Clausenbourg« – felelém végre; min nem kevésbé
csudálkozék – mert Clausenbourg en Transylvanie-nak
hírét még sohasem hallotta vala.”
(Wesselényi Polixéna)**

Amikor Violával leszálltunk
a Victoriánál, és elhagytuk
a buszállomást, rögtön szemet szúrt
a felirat, hogy itt a közelben.
Pár perc és ott álltunk a klasszikus
fehér homlokzat előtt, amelyen
a kék tábla jelezte, hogy itt élt
haláláig Mary Shelley. Reggel
volt, korán, London barátságosabb
arcát mutatta, mint általában.
A borongós rémtörténeteknek
híre-hamva sincs, a múlt kódébe
vesztek, és olyan hangulata volt

a pillanatnak, mint amikor egy
temetésen felragyog a napfény.
És azon a napsütötte sávon
hirtelen otthonérzésem támadt.

De nem lebbent a függöny, nem mozdult
a levegő, és rám szakadt akkor
a bizonyosság, hogy távol innen
Flóra és Lilla az anyjukkal épp
tartanak valamerre, hogy hová,
most nem számít, csak annyi, hogy abban
a városban, melyről azt álmodom
később, hogy a tenger fenekére
került, víz lepi el a házakat,
a monostori Kálvária-domb
felett cetformájú Zeppelinek
úsznak, és mindenki oly kedélyes,
mint aki pontosan tudja, hogy az
apokalipszis alkati kérdés.
„Szürreális”, mondanám, ha ez nem
volna oltári nagy klisé, és nem
lettek volna cifrább álmaim is.

„Idehagylak téged is – csendes tó!”
Erre gondolok, miközben nekivágok.
És nem tudom, hogy ez hazavers-e,
ma divatos vallomásos líra,
lehet-e tárgya egyáltalán, vagy
olyan csupán, mint visszavonulni
lassan egy belakhatatlan tájból.

UKRÁNOK

A fiú ott állt a községháza sarkánál a többiekkel, ahová parancsolták őket. Mindegyiknél volt batyu vagy hátizsák, vártak. Az útkereszteződésben torlódás támadt, felbőgtek a motorok, füst és por kavargott a levegőben, katonai oszlopok, teherautók vonultak a közeli, nyugati határ felé. Bámulta a tumultust, baromfit szállító lovas kocsis szorult le a padkára, megbillent, a ketrecek ledőltek, a kocsis káromkodva szidta a konvojt, egy SS-százados ugrott ki a parancsnoki kocsiból, ordított a paraszttal, hogy takarodjon a tyúkjaival a pokolba, ne akadályozza a forgalmat.

Húsvét hete szerdáján is összegyűltek a fiúk, de hazaküldték őket. Majd dobolnak, majd figyeljék a dobolást, hogy tizennégy évestől menetkészen a községházánál...

Mindenütt menekültek voltak, az anyjával őket is annak tartották a nagyapja falujában, pesti menekülteknek. Negyvennégy októbere után egyre többen jöttek, jöttek délről, kelet felől, jöttek a bombázott városokból, jöttek az esős novemberben, ponyvás szekereken megpakolva, dunnák, zsákok között gyerekek, asszonyok, halálra vált vénségek, jöttek hosszú sorban, megálltak egy-egy háznál, szállást kértek, beállhattak a szekerekkel, napokig tanyáztak pajtában, istállóban, szénát kértek a lovaknak, tejet a gyerekeknek, szalonnájuk, hagymájuk meg ami kellett, kicsi málé, amit még nem fogyasztottak el a hosszú úton, az volt nekik. Azt mondták rájuk a faluban, ha látták feltűnni őket, hogy jönnek a bácskaiak. Bácskából vonultak, ahová Istensegítségéből meg onnan fentről, Bukovinából telepítették őket, a termékeny déli földre, de nem lehetett ott sem maradásuk. Indultak nyugatra, mint a régi magyar törzsek, jöttek késő ősszel meg télen.

Karácsony felé katonák is jöttek. Jöttek teherautókon, fiatal katonák, kölyökarcú németek fekete egyenruhában, beszállásoltak a házakhoz éjszákára. Hordták a szalmát az istállóból a konyha kövére, konzervet bontottak, ették hidegen, énekelték az Erikát, mint egy osztálykiránduláson. Aztán reggel parancsszóra felugráltak a Blitzekre, mentek tovább. Magyarok is jöttek, magyar bakák, fáradt férfiak, meg jöttek vadonatúj hasított bőr mellényes, halinacsizmás hungarista légiósok, karszalagos, birgerli csizmás tisztjeikkel toborozni a Nemzetvezető nevében, a végső győzelemhez. Jöttek, mindig jöttek. És jöttek, mert hajtották őket kényszermunkára, zsidó nők

meg férfiak, novemberben érkeztek vonszolódva a győri úton, jöttek Pestről, kétszáz kilométert erőltetett halálmenetben, ott vonult el a néma tömeg a házuk előtt, batyuikkal, felöltőben, télikabátban, kalapban, ki miben, kosztümben, vállkendőbe, plédbe burkolódzva, spárgával átkötött trencskóban, egy szál selyemruhában, széttaposott cipőkben, fegyveres nyilasok terelték be őket a régi gyáruvarra, szöges drótkerítés mögé a barakkokba. Télen meg a kora tavaszon onnan jártak építeni a védelmi vonalat a határon. A fiút is kirendelték sáncmunkára, ott ásott a közelükben a többi falubelivel. Mindig leste, nincs-e köztük valaki az apja pesti üzletének törzsvendégei közül. Áprilisban, a tanítás végén még Pesten volt, láthatta, kiknek kellett sárga csillagot viselniük, bárki ide kerülhetett közülük. Khaki ruhás Todt őrség állt felettük, nem engedte, hogy a deportáltakkal keveredjenek, le se fel járkáltak az örök, *arbeiten, arbeiten*, alkonyatig. Márciusban meg ukránok jöttek. A fiú azt hitte, oroszok, olyanoknak látszottak kucsmásán, puffajkában, az asszonyok azokkal a másmylen fejkendőikkel, amiket nem úgy kötöttek magukra, mint a nagyanyja. Jöttek azokkal a mokány, kis kócos sörényű, hajlított járomba fogott lovacskaikkal a lapos deszkaszekereken. Öregemberek meg asszonyok, gyerekek kuporogtak a batyukon, jöttek a keleti határ felől, a Kárpátoktól, menekülve az oroszok elől. Senki sem tudta, miféle népség. Oroszok ezek, mondták a falusiak, de milyen oroszok, akik együtt jönnek a németekkel.

A fiú aztán megtudta, hogy ukránok, de mifélék. A nagyapja fogoly volt az első háborúban, ő magyarázta, az ukrán nem orosz, de szovjet, szovjet ott most az egész tizenkilenc óta. De ezeknek elégük volt Sztálinból. Van egy tábornokuk, fellázadt, a háború közepén átállt a németekhez. Egész ezredekkel. Vlaszov. Ezek a menekülők meg a vlaszovisták rokonai. Az emberek valahol Prága környékén vagy az Odera mentén várják a bevetést az oroszok ellen, a németek oldalán. A nagyapja hallgatta az angol rádiót, mindent tudott a háborúról. A fiú csak nézte őket, amikor március végén hozzájuk is bekéretőztek, csak nézte, hogy akkor ezek hazaárulók. Mert mi lenne, ha ugyanígy a magyar katonák is átállnának az oroszokhoz. Figyelte, ahogy behajtottak az udvarukra a lapos deszkaszekerükkel. A lovukat beköthették az istállóba. Hálhattak a szín alatt, már enyhe volt az idő. Láta, milyen ijedten hallgatták az ágyúzást, közel volt a front. Félhettek az övéiktől, ahogy a falubeliek is rettegetek, hogy majd ideérnek a ruszkik, és visznek mindenkit.

A fiúkat is azért akarták nyugatra menekíteni.

Ezek, akik náluk szálltak, öten voltak, az öregember meg a menyé és két gyerek meg az öreg felesége. Az egyik gyerek még kicsit volt, talán eszten-

dős fiúcska, nagyon az anyján lógott, szép kis kölyök, az anyja meg túrte, hogy minduntalan szaggassa a mellén a ruhát, alighanem a hosszú út miatt nem választotta még el, mert így jobban tudta táplálni. A másik lány volt, vézna kis serdülő, az öreganyját bújta mindig. Megvoltak csendesen. Behúzódtak a szín alá, a szénára. Volt elég hely a vetőgép meg a fogatos grábla mellett, de a holmijukat a szekerekön hagyták. Az öreg eléggé göthös volt, elfészkelődött és aludt egész nap. Vittek nekik meleg levest, meg adtak tojást is, és főzhetek maguknak a nyári konyhában kását. A kislány járkált az udvaron, nézelődött, megtalálta az istállóban a macskát a kölykeivel, azokkal játszott. Kutya nem volt, ami volt, egy kis fehér, fürgé, a nyáron eltűnt, ellophatták, mert ügyesen kikutatta még a kőrákások alól is a patkányokat.

A fiú ott ólalkodott körülöttük. Szerette nézni az öregember menyét, ahogy bánt az apósával, alighanem az ő férje miatt kellett eljönniük. Tettszett neki a nő, tizennégy éves, nyurga, barna szemű, a munkától vállas kamasz volt, cejgnadrágot viselt, olyat, mint az uradalmi cselédek, kiselejtezett katonai bakancsa volt, így járt ki a sáncmunkára. Ott is mindig az asszonyokat leste. Koslatott e körül is naphosszat. Nem volt szép nő, a kese haja régebben vöröses lehetett, mert a napégette bőre szeplős volt. Rövid szövetszoknyát viselt és virágos hímzéses inget, ha leguggolt, látszott a formás térde meg az izmos combja. Észrevette, hogy a fiú figyel. Nem bánta. Nagyon magára hagyatott volt a két öregjével meg a gyerekeivel, nem bánta ezt a sündörgést. Hagyta, hogy segítsen neki, ha vizet húzott a kútból. A vályúba lötyintette a vizet, ott öblítette le a kezét, megpaskolta az arcát, örült, amikor a fiú vitt nekik egy régi lavórt meg szappant. Néma bólintással köszönte. – Irina – mutatott magára, mondott valamit ukránul, és mosolygott. A fiú boldogan mondta meg a magáét. – Kharaso – mondta a nő. Ennyit beszéltek, de ez azért összefűzte őket. Egyszerű teremtés volt, az sem zavarta, ha a kisgyerek előtte fűzte szét az ingét, mert szopni akart. Nem volt olyan nagy melle, mint a legtöbb asszonynak, de ahogy előbukkant, és a kicsi ráharapott, láthatta feszes formáját meg a duzzadt bimbót.

Nem bánta, hogy még nem indultak tovább, talán valami jelre vártak a többi ukrántól. Egyre nagyobb lett a kavarodás, szerda este szökevények is felbukkantak a kertek alól, két magyar baka, a fiú nagyapja gyorsan betuszkolta őket az istállóba. Az asszonyok megijedtek, mert a német híradósoknak ott állt a kocsijuk a házukkal szembeni füves téren, bármikor bejöhettek valamiért. De nagyapa vitt a két szerencsétlennek némi civil göncöt, aztán éjfélkor elmagyarázta, merre kerülhetnek az erdőn át a falujukba.

Csütörtökön délután sűrűsödtek a tompa dörrenések a közeli falvakból, de azért megszólaltak a harangok, hogy utolsókat kondulva Rómába menjenek. A plébános a felbolydult idő ellenére is megtartotta az utolsó vacsorára emlékező esti misét, az oltárfosztást követően pedig a megjelent hívek a faluért zsolozsmáztak.

– Uramjézus! – jött haza rettegve a templomból a nagyanyja. – Azt beszélük, már Peresztegnél járnak a ruszók! Istenem, mi lesz velünk, visznek mindenkit Szibériába!

A sötétség beálltával az egész falu ásott. Kamrában, kertben tették föld alá a zsírosbödönt, pálinkát, ládában a jobb holmikát, csizmát, porcelánt meg ami érték volt. Ahogy évszázadokon át mindig, amikor jött az ellenség. Most nem kincseket ástak el, csak amit féltettek, mindenki a kis vagyongáját. A fiú anyja is betette egy nagy, fedeles fásládába, amit meg akartak menteni a ruszók elől. Beszéltek, hogy majd jönnek kozák lovasok is, azok aztán zabrálnak, böködik pikájukkal a talajt, s ha ütközik, kiássák a holmit.

Már fenn voltak a csillagok, amikor befejezte az ásást. Az anyja azt akarta, hogy dobálja fölébe az ölfákat, volt vagy két méter, szépen kötésbe rakva, amit vettek az erdészettől, de ő meg azt mondta, akkor majd azok alatt fogják nézni, hogy friss-e a föld. Beleizzadt a munkába, kiállt a késő estébe. Az ágyúzás már nagyon közlől hallatszott. Amúgy csend volt, a csillagos ég adott egy kis fényt, jólesett a friss tavaszi levegő az ásás után. Felneszelt, egy árnyat látott a szín közelében. Nézte, az ukránok közül melyikük lehet, aztán látta, hogy Irina. Háttal állt, szétterpesztett lábbal, és rövid szoknyája alól halk csobogással nőtt egy patakocska.

Izgatóbb volt, mintha meztelenül látta volna, kiszáradt szájjal bámulta, gyomortája finoman remegett, a vágy élesen belehasított az ágyékába. A csobogás megszűnt, a nő kissé megringatta a derekát, és megfordult. Meglátta a fiút. Nem jött zavarba, csodálkozva nézte, elmosolyodott, s odament hozzá. Megállt előtte, mondott valamit ukránul. A fiú zavartan intett, hogy nem érti. Akkor nevetve a füléhez hajolt, és a forró leheletével, sűgva megismételte. Majd újra- meg újramondva, visszafojtott izgalommal, gyengéden megfogta a fiú kezét, és az ölére szorította. A fiú a szoknyán át is érezte a domborulat testmelegét, beleszédült. Mozgolódás támadt a szín alól, a nő fülelt, várt egy pillanatig hallgatódzva, aztán hirtelen a fiú arcába hajolt, megcsókolta és beszaladt. Puha és nedves volt a szája, a fiú érezte az ízét is. Fűízű volt.

Állt dermedten az udvar sötétjében ezzel a fűízű csókkal.

Pénteken egész nap kerülgette, de a nő az apósával törődött, az öreg alig bírt felkelni a szénából. A kislány bement a házba, tejet meg kenyeret kért a betegnek, nagyon összebújtak, izgatottan tárgyaltak valamit, hiába járt Irina nyomában. A nagyapja szólt, hogy szaladjon a Hangyába, mert dohányt faszulnak, a szomszéd most volt ott, siessen, el ne fogyjon. A németek nagyon mozgolódtak, bontották a tábori telefonvonalakat, a híradósok is indultak, mindenhonnan rekviráltak, a tejjgazdaság teheneit kizavarták az istállókból, hajtották a riadtan bőgő csordát az országút felé, motorbiciklin száguldoztak, lelőtték a parasztok hízóit a hidasokban, teherautóra dobták, vitték a zsákmányt. A Hangyában hosszú sor állt, mindenki még az utolsó pillanatban cukrot, sót akart, kifosztották a boltot, mire a pulthoz ért, már cigaretta sem volt, csak néhány pakli Balkán pipadohány. Azért vett abból is egyet, sodorni. Ott hallotta meg a dobolást, hogy gyülekezzenek a fiatalok a községházánál. Rohant haza a hátizsákjáért.

Az udvarukon nem látta a szekeret, a ló sem volt az istállóban. – Doboltak, úristen, hát mégis? – fogadta az anyja. De nem mondta, hogy ne menjen, mert talán úgy jó, ahogy rendelik, talán tényleg menekíteni kell a fiúkat. – Hol vannak? – nézett szét a fiú csalódottan. – Elmentek – mondta az anyja. – Mikor? – kérdezte türelmetlenül. Az anyja oda se figyelt, a hátizsákot kerítette elő, közben kétségbeesetten ismételte: – Jaj, istenem, mit is pakoljak még? Mit is? Mi lesz veled? – Kapkodott, de a fiú csak az üres udvart bámulta. – Apádról se tudunk, mentek ők is, neked is csak annyit mondott, amikor itt volt, hogy megy az alakulata, de hogy hová? Istenem, semmit se fogok tudni rólatok... Vigyázz magadra nagyon, jaj, honnan tudom majd, hogy hol vagy?

A fiú nem is hallotta, meg nem is lehetett válaszolni ezekre. Az apja csak annyit mondott, amikor elkísérte a faluba, s a Hangya előtt leintett egy katonai teherautót, hogy visszamegy az egységéhez, csütörtökön indulnak, s már fel is pattant a sofőr mellé. Nézte az udvart, és az ukrán nő járt a fejében, az anyja meg azt se tudta, mihez kapjon, kenyeret metszett, jaj, mit adjak még... hogyan leszel az úton... – A szeme megtelt könnyel, de nem sírt, csak nyelt nagyokat, a riadalom visszafogja a könnyeket. A nagyapja is előjött, nézte őket hallgatag. Az volt ebben a hallgatásban, hogy ha menni kell, menni kell. Így volt ez mindig a háborúk alatt. Ha kellett az olaszra, szerbre, oroszra. Ahogy a zsidók is. Parancsolják, hát mennek. Látta őket a városban, az állomáson a vagonoknál.

Amikor összeölelkeztek, akkor érezte meg hirtelen, mi történik. El fogok veszni, tekintett körbe, átölelte az anyját meg sorra a többieket, türel-

metlen lett, indulni akart, mintha azzal már túl is lenne mindenben. Folyvást hallatszottak a robbanások, őrült zúgással egy Stuka húzott el alacsonyan a falu fölött, riadtan bújtak a ház falához.

Aztán elindult. Hirtelen minden riasztó lett, de majd találkozik a többiekkel, és valahogy meglesznek. Meglesznek valahogy. Ahogy az apja. Ahogy most mindenki.

A kereszteződésben megint tumultus volt, csapatszállító Opel Blitz állt a Hangya sarkánál, tábori csendőr próbálta terelni a forgalmat, civil család sópánkodott a községháza kapujában, hogy ellopták a batyujukat, a falu nyilas parancsnoka, akiről azelőtt azt susmogták, hogy tizenkilencben vörös volt, ott, mindenki előtt ordított a segédjegyzővel, hogy azonnal teremtsen elő a levante parancsnokot, mert indítani kell a fiúkat, amíg lehet. A fiúk már csoportosultak, és számolgatták, ki hiányzik még, egy kajla, nagy legényforma megpróbált sorakozót parancsolni, a fiú ismerte, a kocsmáros szolgája volt, nagyon be akart vágódni a nyilasnál.

Akkor tűntek fel az ukránok is, volt vagy tíz fogat, jöttek egymás mögött, a lovak szinte érték a szekerek végét, prüsszköltek, kapdosták a kócos sörényű fejüket a portól. Beszorultak az autók közé. A forgalmat irányító német tábori csendőr pisztolyával hadonászva próbálta elterelni őket, hogy a visszavonuló csapatszállítóknak megtisztítsa az utat. Meglátta köztük az ukránjaikat. Irinánál volt a gyeplő, az öregember a feleségét meg a gyerekeket ölelte. Néhány szekér igyekezett is letérni az útról, de az Irina lova megbokrosodott, hiába feszítette, rángatta a gyeplőt, nem bírta vele. A katonaszitkozódott, megragadta a zablát, hogy félrerántsa a lovat, Irina felágaskodva rákiáltott ukránul, a német érthette, mert elvörösödve káromkodott, a levegőbe lőtt, a gyerekek sivalkodtak. – Bozse moj, bozse moj – sipította az öregasszony, és hányta magára a keresztet. A lovat Irina végre megzabolázta, nekilódultak, egy magyar katonákkal zsúfolt Rába Botond terepjáró dübörgött el mellettük, eltakarta őket. Aztán még láthatta a nőt, az este emléke tolult fel benne, miközben lassan szem elől tévesztette. – Schnell, schnell, im voraus, voraus! – ordította a német. A szekérsor mellett megindult az autókönvoj, mire elvonultak a csapatszállítók, már csak az utolsó ukrán szekere döcögött az úton.

Géppisztolyos civil robogott be a községháza elé, lepattant a Zündappról, utat törve a fiúk csoportján szaladt fel a jegyzőségre. – Mi van? – ugrott utána a nyilas parancsnok. – Elkezdtek a likvidálást a gyárban – vetette oda neki. – A németek? – Nem... azok már elmentek...

A fiú csak később tudta meg, hogy az embereket ott a gyáruvarton halomra lövik. A jegyző végül eldöntötte, nem engedi elvinni a fiúkat bele az őrült zűrzavarba, saját felelősségére szélnek eresztette őket. Mire hazaért, még tartott a lövöldözés. Közel laktak a gyárhoz, hallotta a szüntelen géppuskaropogást. Három óra volt, ilyenkor ölték meg az Emberfiát is, és hasadt ketté a Templom kárpitja. Most nem hasadt meg semmi, háborítatlanul szólt a géppuska. Sokáig tartott, sötétedésig. Kétszáznál is többen voltak a zsidó férfiak meg nők, sokszor látta őket kinn, a sáncolásnál, meg amikor bevonultak a szeges drótok mögé. Sokáig tartott lemészárolni ennyi embert, még akkor is, ha csoportosan zavarták őket a gödör szélére, a géppuska elé. Meg aztán minden sorra földet is kellett szóratni a következőkkel.

Később, már az éjszakában, látta a fekete égre lobogó hatalmas lángokat. A barakkok égtek, bennük a tifuzosokkal, akik nem tudtak kivonszolódni a halálra.

Nagypéntek volt, a halál órája.

Budapest, 2024. augusztus 3.

MARC CHAGALL: ZÖLD HEGEDŰS

Isten sírja dehogy reszket a szent
honban. Még el se kezdték ásni.
Nekem szabad a háztetőkre felemás
cipőkben kiállni. Arcom zöldül, mint
a zöld ág, tél szívéből hajt így a nyár.
Jobbról egy ló,
balról egy madár. Várj, madár, várj.
Amit te hallasz, muzsikát, arra a ló
nem rezonál. Amit te hallasz, az lila,
ég-föld közti dallam. Nem hallja azt
ember fia, abba kéne hagyjam. Nem
hallja azt, csak a templom, leomlik,
felépül. Jeruzsálem ködcsarnoka
hív a hegedűből. Jeruzsálem
ködcsarnoka, mint olvadt hó, ha fagyna,
szívünk köré telepedik, oda van tapasztva.
Ragad a jég, tapad a hó, dehogy hallod
meg azt, te ló. Amit csak te hallasz, te ló,
az sófárhang, szívet nyitó. Bűnünket úgy
hordja széjjel, ahogy napot szór az éjjel.
Bűnből szél lesz, színes-fakó. Angyalt
emel felhő hátán, lila az is, nem szivárvány,
háztetőkre loccsant lila, nem lehet
kimondania, bűnünk repül, bűnünk szabad,
követ őrzünk nyelvünk alatt. Nehéz a kő,
könnyű vonó, bűnbakunkra emelt hajó,
azon szállunk emelt ködbe, míg az Isten
összekötne, kockákat a nadrágunkon,
lila trapézt kabátunkon, összeköti,
elvasalja, öltözik az Isten abba.
Köldöke is lám kilátszik, nézz csak el
a szomszéd házig. Nézi egyenruhás másom,

lila nadrágját ne lássam. Nyakánál fogja
a hangszert, földre csapná, mint a tengert
csapja a felhő a földre, rabok leszünk
mindörökre. Rabok vagyunk és szabadok,
Isten sírja nyitott kapu. Még csak ezután kell
ásni, szállás híján abban hálni. Szabad kezem
kesztyűs kezem, fekete cipő-életem. Láncolt
kezem, szabad kezem, fehér cipő az életem.
Várj, madár, várj,
lila felhőn szállj.

JAN VERMEER VAN DELFT: LEÁNY GYÖNGY FÜLBEBVALÓVAL

Hogyan szólhatnék a zöld függöny
előtt, ami időközben fekete lett?
Ez a sötétség nem tud meghasadni,
a kárpit annál egyetemesebb,
egy consummatum est nem fogja
a szentek szentjét előtérbe hozni,
a fehér gyöngy és nyakam körül
a fehér csík csak olyan fehér,
ami a sötétség előterébe fér,
még a hétköznapi, kifejező szemek
is csak sötét tavakként fénylenek,
a szemféhére gömbjébe szorult
foglatok távoli ékszerek.
Pedig bárhol találkozhatnál velem,
egy graffitin, egy filmben, bármilyen
helyen, de ez a találkozás csak
a nappallá álmodott, tétova,
kistafírozott éjszaka. Amiben titkaid
és titkaim úgy vegyülnek, ahogy
a madarak szárny nélkül repülnek,

és tudják, hogy ez a repülés
fantáziának, élettapasztalatnak
kevés. Szárny nélküli a háttér is,
bár lebeg, úgy vesz körbe egy
szívdobbanást a hideg, hogy a látvány,
az elodázott epifánia csak
ólomlitánia, olyan gyász, aminek
tárgya nincs, csak az az önmaga,
amit csak legbelsőbb éjszakádban
nevezel magadnak. Magja nincs,
csak valami elkedvetlenítő állaga.
Aki azt hiszi, megismerhet, kék turbánom
göngyölege rögtön elszorítja
és betekeri vele a ráismerést, „ismerem”,
mondja, és nem ismer. Elnyílt
vörös szájam, benne egy fognyi ékszer,
nem győzöm mondani elégszer,
olyan csábítás, aminek tárgya a
beteljesülést elodázza. Mi van,
előkapnád a fegyvered? Célozz
és a cél célt téveszt veled.

MICHELANGELO: PIETA

Mondd, hogy lehet egy élő ennyire halott?
Ha téged szólítalak, magamnak motyogok.
Ha magamnak beszélek, csak Te hallanád,
mert köpenyem a tested, hajlik, mint a nád,
Niagaraként omlik alá, lángként lobog, és
úgy barázdálja számos szellőkés, hogy redőiben
a ciszternák, tárnák, halotti kamrák úgy
tárulnak fel, hogy magukat bezárják. Gyászba
zárják, amit nem nyit fel a hang, se kakas, se
kürt, se trombita. Dehogy hasad kárpit,
csak Te vagy itt. A Szentek Szentje forog és

vakít. Először az ég is úgy tűnt, szétesik,
aztán csak egy felhő alakoskodik. Bennem
is a gyász összeforr, szétreped, míg testembe
foglalhatom a testedet. Testedbe temeted
gyászhangomat, az egészből csak egy
szignó marad. Ki tudja, kié, nem is érdekel.
Mert a köpenyem már nem lepel. Ami
ellep, csak tűz, víz és levegő, és mind
földjegyekkel hív elő egy ötödik, nem létező
elemet. Rám már csak ez, az ötödik vigyáz,
olyan lepkekönnyű lett kő súlyában a gyász.
Értem Te semmit nem vállaltál magadra,
mert engem a bűnből Isten kihagyta,
hogymég ennyire se legyek a tiéd.
Csak ezé a köpenyé, ami egész testű kendő –
kettőnkben a bűn nem lehet eredendő,
de származtatott se, mert a büntelenség
mindennél nagyobb bűn, mint az az emlék,
amely nem történt meg, mégis olyan márvány,
amiben kárhózként nyerni üdvözülést,
s mert legbelül vagyok, csak így várhat rám
az egylényegűségben is olyan kívülállás,
amit kívárni egy élet, egy halál sem elegendő.
Mert ami most van, az már mindig késő.
Mondd, hogy lehet egy halott ennyire élő?

Borsodi L. László

ÉS SZÓL GREGOR SAMSA

Appendix Lövétei László
Majomszózat című verséhez

Ha tudnád, hogy mit szeretnél,
ha megmondanád, végül mi legyen,
ha tiéd lenne a kert mindenestől,
ha számontartanád állatait, fáit,
s akkor már engem is, szegény férget,
valószínű, nem ez lenne, ami van,
nem ordítanának az oroszlánok,
nem törnének-zúznának a bölények,
és az a kígyó, az a ringyó kígyó is
nem tekergőzne ide-oda, nem konspi-
rálna, és a majom, az a hülye majom
sem tudálékoskodna annyit, végre
eldőlhetne, ember-e vagy csak volt,
vagy nem is az volt, csak véletlen
egybeesés, hogy olyan, mint.
Igen, ezzel a véletlennel kellene
kezdened valamit, kiszűrni, kiselejtezni,
ha lenne hozzá kapacitásod, merszed,
elképzelésed, ha kiderülne végre rólad,
Isten vagy te, vagy eszelős jöttment,
kit nem érdekel, víz árasztja-e el,
vagy tűz pusztítja a kertet,
ha végre színt vallanál: hol vagy, ha vagy,
hogy mire jó ez a fojtogató idegbaj,
és miért vagyunk rád utalva egyáltalán!

CIPŐ, A HÉTMÉRFÖLDES

Ideje lenne végre kiszállni,
kidobni minden fölöslegest,
széttörni mindent formát,
vagy elviselni a körülményt,
az intézményest, a napit,
s nem kérdezni, mi miért.
Ideje lenne elfogadni: a cipő
cipő, nem hétmérföldes csizma,
elhinni, ha volt is, csak látszat.
Ezt kellene megszokni végre:
nincs asztal, amit körülülni,
csak leállósáv van, szárnyvonal,
hogy a fölösből kaptál, ha kaptál,
és belátni, nevetséges az egész,
mennyit, mit akartál, miben hittél.
Nevetni kellene, de nincs értelme,
nem szabad magaddal alkut kötnöd,
csak hagyni, guruljon nappal az éjbe,
s ne tudni meg, meddig, hova:
katatóniába-e vagy Isten úr-ölébe.

MINT ABLAKON A PÁRA

Mint ablakon a pára, egy nap láthatatlanná válok.
Még egy ideig a körvonalak emléke, aztán az sem.
Mondhatják: hát, bizony, az egyirányúban visszafelé.
A lényegen azonban mit sem változtat. Az idő betemet.
Mint majd később másokat is, és ők sem tehetnek semmit.
Nem tiltakozhatnak, hogy miket mondanak róluk.
Nemcsak a hallgatás, a nyelv csapdáit sem kerülhetjük el.
S bár most látszólag külön-külön, de a mélyben hogyan?
Nem vigasz ez. Nem is ámitás. Inkább rend. Nem tudom.
Vagy légüres tér. Vagy Isten sóvár tekintete. Valami hazahív.

DÉL ÉS ÉJFÉL KÖZÖTT

Tizenkettedik szín

Madách, Saint-Exupéry és Pilinszky nyomán

Egyre többen lépnek át a túlsó sávba, és nem néznek vissza ránk,
nem tudhatjuk, arcukon mosoly, vagy szemükben kétségbeesés.
Nem tudhatjuk meg soha. Csak azt láthatjuk, hogy itt, itt
egyre kevesebb az ember, és egyre hangosabban üvölt a kutyaólak
csöndje. És sejtjük – mert bármiféle biztos tudásról szó sem lehet –,
hogy az Órás nem hiányzik, csak alszik. Vagy tán egy sarokban sunyít,
lehet, amnéziás, ami persze kellemetlen, a nagyobb baj azonban az,
hogy örökkévaló. És így örökkévaló az alkatrészek össze nem illése,
esztelen zakatolása, ahogy a gépezet ide-oda és egymásnak lökdös,
gyomorszájon vág, kezünket, lábunkat törjük, fejünket beverjük.
És nem lehet érvelni, nem várható senkitől magyarázat, vigasz,
csak hallgatni lehet, eltűrni kell, tehetetlenül nézni, ahogy közeledik,
ahogy megtörténik velünk, hogy aztán tovább történjék nélkülünk,
ahogy távolodunk, száműzve magunkból egy sáv felé, hol egyre többen.

SUGALLATOK

Az álom héja megreped, és kicsorog a tudatom. Vagy a valóság csorog be? Ezt nem most fogom eldönteni. Még csukott szemmel, bizonytalanul oldalra tapogatok. Angi még itt van? Nincs. Elment? Lehet, csak a mosdóban van. Vagy a konyhában. De volt valami hajnalban... Vagy az álom volt? Az egész tegnap olyan furcsa. Egy tüntetésre indulok, és egy egyéjszakás kaland lesz belőle. Legalábbis eléggé egyéjszakásnak tűnik. Ránézésre az egész csak véletlenek sorozata, de mintha mégse.

Időben elkezdtem készülődni, de akadozott a net. Az istenért se jött le az új Parov Stelar-album. A kádba meg folyt a víz. Mire eszembe jutott, már úszott az egész fürdő. Aztán meg Szeráj, a rohadt macskám lepisilte az ingemet. Így állt bosszút, hogy reggel megázott, mikor véletlenül kizártam az erkélyre. De hajnali tizenegy volt. Akkor ébredtem. Ki se láttam a szememen. A kávéfőző meg a Partizán podcast elnyomta a kaparászást. De hiába magyaráztam, nem bocsátott meg. Berakhattam egy adag mosnivalót, és kivasalhattam egy másik inget... Már húsz perc csúszásban vagyok!

A HÉV az orrom előtt ment el. Újabb húsz perc. Valami vagy valaki nem akarja, hogy tüntetni menjek. De csak azért is.

A magyar diákok Erasmusát eltörlő EU-s döntésre válaszul, jövő héten hozzák meg a gránitpuhaságú alaptörvény hatszáznegyvenhetedik módosítását. Az a tizennyolc és negyven közötti fiatal, aki több mint egy hetet tölt külföldön, vagy ottani munkavállaláshoz szükséges papírokat kér, automatikusan elveszti a magyar állampolgárságát. Ez ellen tüntetnek már egy hete minden este az Erzsébet hídon. Általában Bálinttal, a legjobb haverommal megyünk ki, de néha másokat is sikerült befűzni. Bálinttal a Ferenciekén beszélünk meg találkozót. De írtam, hogy esélytelen. Menjen előre, felhívom, ha ott vagyok. Vicces, neki meg a bringája halt meg, a busza meg dugóba került... szombat este. Úgy látszik, az a valaki vagy valami nem csak engem próbál akadályozni a tüntetésben.

Megjött a HÉV. Persze Mogyoród és Kistarcsa között pótlóbusz közlekedett. Már meg se lepett. Csak megacélozta bennem az „azért is”-t.

Mire az Örsre beértem, már több mint egy órát késtem. Persze, a Budapest-bérletem otthon maradt. (Mikor máskor?) Ezért megálltam a metrónál jegyet venni. A fékcsikorgásra fel se figyeltem, csak utána a puffanásra. Mi a

franc... Egy lány a zebránál rázuhan a motorháztetőre, majd fénylő rongybabaként előrerepül. Uramisten! Odarohanok, és... és semmi baja. Még a kocsi se horpadt be. Mi a fasz... A csaj felállt, leporolta magát. Kicsit szizegett a bordái miatt, de ennyi. A sofőr persze cikóriaszínű fejjel üvöltött, hogy hülye piccsa, mire használod a kibaszott szemed, legalább azt nézd, hogy alul vagy fölül világít, ha már a kurva színeket nem ismered... Erre a lány, halál nyugodtan, hogy ne haragudjon, igaza van, de siet, amúgy se lett semmi baja a kocsinak. Szó bennszakadt, hang fennakadt. A sofőr tátogott, mint fellépő a falunapon, majd mintha parancsra tenné, beült a kocsiába, és elhajtott.

A csaj térített magamhoz. Tudnék segíteni? A HÉV-et keresi.

Nagy, barna szemével úgy figyelt, mintha a Szent Grál hollétét kérdezte volna. Vagy mint aki fél, hogy szem elől veszít.

Még mindig kicsit zavarodottan válaszoltam, hogy persze.

A HÉV felé jobban megnéztem. Tetszett. Alacsony, kicsit tömzsi, elképesztően szőke hajában strasszos hajpánt. Hátról kivágott, pántos ruháján gyöngyök és flitterek, nyakában többsoros nyakláncan egy Hamsa. Ilyen kéz formájú medálja anyámnak is van. Jeruzsálemből kapta. A csaj bólint. Ez isten keze, ami véd és szerencsét hoz.

– Úgy látom, működött. Biztos nem történt bajod? Nem kéne megröntgeneztetni?

– Kedves vagy, de nem, köszi.

– Öm... Oké. Mázlid volt. A HÉV-hez rohantál életed kockáztatásával?

Megint azzal a figyelmes pillantással nézett, majd titokzatosan, csukott szájjal elmosolyodott.

– Találkoznom kell valakivel. Amíg nem késő.

Túl magas labda volt. Muszáj volt megkérdeznem: csak nem egy fiúval? Nem válaszolt, csak mosolygott.

A HÉV-nél elköszöntünk. Újra elindultam a metró felé. A HÉV induláshoz készülődve felvijjogott. Földtől távolodó úrhajó voltam. Milyen kár! Tuti egy sráccal találkozik! Én meg tüntetek. Bár az megvár. A beszédeket lekéstem, a buli meg hajnalig tart. És holnap is lesz. Mehetnék inkább vele. Hátha már „késő.” Elcsábíthatnám. De Bálint vár. Mondjuk, ő megértené. Amekkora fűzőgép...

Pár lépés után visszafordultam. Még mindig az ajtóban állt. Egy napfényfoltban. Strasszos hajpántja, szőke haja szinte világított. Barna szemével, csukott szájas mosolyával engem figyelt. Hogy csinálta, hogy ilyen gyorsan elbűvölt?

– Arra gondoltam... – nagyot nyeltem. – Ne kísérjelek el? Tanultam elsősegélyt... Ha a következő pirosnál nem lenne ekkora szerencséd.

A mosoly széles, brekegő békahangú nevetésre nyílt.

– Egy szakember segítsége mindig jól jön.

A gravitáció győzött. Az úrhajó kilövését bizonytalan időre elhalasztottam. A HÉVEN írtam Bálintnak, hogy ne várjon. Talán később. Csajról van szó. Úgy reagált, ahogy gondoltam. Egy kacsintós smiley-val. Aztán végre bemutatkoztunk. Anginak hívják.

– Téged meg Zsoltinak.

– Mi? Hát ezt meg honnan tudod?

– Olyan... Olyan zsoltis fejed van.

– Az milyen? Hülye pisze orra van?

– Szerintem aranyos orrod van. De úgy minden. Gondosan belótt, hátrafésült haj, hosszúkás fej, ovális arc, barna szem.

– Ilyen egy Zsolt-fej?

– Ez csak megérzés.

– „Ki minek gondol, az vagyok annak” – vontam vállat nevetve. – Vannak más megérzéseid is? Vagy csak nevekre specializálódtál?

Megint a békanevetés. Igen, van. Próbára teszem. Huszonkettő vagyok, valószínűleg egyetemista, van egy macskám. Szeretem Scott Fitzgeraldot és a jazzt. Ledöbbenek. Ez a csaj tud valamit. Nem, nem vett órákat Columbtól. A koromat ránézésre mondta meg. Azt, hogy egyetemista, a koromból tippelte. A macska? Az nem tipp volt. A zakómon lévő szőrszálakra mutat. Fitzgerald és a zene meg... csak rám kell nézni. Bő nadrág, zöld kockás, keskeny hajtókás zakó. Tiszta Gatsby.

– Igen, olyan vagyok, mint DiCaprio – mondtam megjátszott nagyképszerűséggel.

– Akkor már inkább Timothée Chalamet az *Esős New Yorkból*. – Csalódottan elhúzom a számat.

– Találhattál volna egy jobb Woody Allen-filmet is.

– Mondjuk, az *Éjjeli Párizsbant*? – kacsintott Angi.

– Az már jobb. Főleg mert tényleg szeretem Fitzgeraldot. De remélem, annyira nem vagyok öreg és csúnya, mint Woody Allen.

– Hogy egyeseknek semmi se jó! – sóhajtott megjátszott sopánkodással Angi.

Ezek szerint ő is szereti Woody Allent. Brekegve nevetett. Eltaláltam. Örülök. Tíz pont a Hollóhátnak. Szerintem oda került volna. Olyan szóke, mint Luna Lovegood. És olyanak tűnik, mint aki szeret filozofálni. Újra

nevet. Talált. Lelkesen tovább próbálkozom. Dolgozik. Ügyvéd? Olyan szépen artikulálva, megfontoltan beszél. Nem. A családja alapítványánál van. Bajba jutott emberekkel foglalkoznak. Nem, nem teljesen szociális munka, de olyasmi.

Akkor a családjával él. Igen, az apjával meg a tesóival. Az apja szeret másokon segíteni. Övé a szervezet. A karitatív hajlamot Angi is örökölte.

A kora... Húsz? Huszonhárom? Nem lehet huszonöttnél több. Megint olyan csukott szájasan mosolygott.

– Hátha mégis?

– Kizárt!

– Tudod mit? Legyen ötszáz.

– Hmmm... Jól tartod magad. Viruló szexi ötszáz.

Megpróbálom kitalálni, kivel találkozik. Nem. Nem a pasija. Valami munkaügy. Mázlim van. Kéreti magát, nem beszélhet róla. Aztán valamit mégis. Folyton csinál valamit. Mintha félne az unalomtól. Olyan carpe diem típus. Fejest ugrik mindenbe. Füttyülve a következményekre. A szülei féltik, hogy bajba kerül. Ezért fordultak Angiékhoz.

Ez a nagyvonalas leírás megfogott. Én is lehetnék. Utálok egy helyben ülni, a szüleim meg állandóan paráznak. Anyámmal kiskoromban jól megvoltam, de valahogy kinőttem belőle. Azóta csak aggodalmaskodik. Angi barna, figyelmes nézésétől egyre jobban belemelegszen a mesébe. Tavaly a nagy otthonba került, én meg átköltöztem a lakásába. Anyám folyton feljött ellenőrizgetni. Rendesen ki van-e takarítva, mennyi kaja van a hűtőben, vigyázok-e a nagy vitrinjében lévő nipperekre stb. Néhány összeveszés után abbahagyta, de azóta is hívogat: Ugye minden rendben van a lakással? És mi a helyzet a tanulással? Nem rúgtam be nagyon a tegnapi buliban? Ugye nem mentem neki a rendőröknek a tüntetésen?

Apámnak meg a bibliai idézetek és közmondások a mániája. Csak egyszer bújt ki belőle a lazaság. A nyolcadikos osztálykiránduláson lebuktunk, hogy piáltunk meg cigiztünk. Nagy botrány volt. Ő meg felállt a szülőin, és kérte, jelentkezzen, aki ugyanennyi idősen nem ugyanezt csinálta. Persze, a mély csöndben rögtön hozzá is tette, ne ítélj, hogy ne ítéltess. De amúgy mindig csak a sokat akaró szarkával jön, meg a türelemmel, ami nemcsak a lélek gyümölcse, de rózsát is terem. Meg hogy várjak. Isten meghallja a kiáltást, és hozzám is lehajol.

Igen, apám hisz Istenben. Én nem... Vagy hát nem úgy. Szerintem létezik valami nagyobb hatalom, ami figyel, és ha kell, beavatkozik, de nem hiszem, hogy a mi imádatunkra kíváncsi.

Angi sokat tudóan bólogat. Szóval akkor Griffendéles lennék. Szeretek a saját fejem után menni, és imádom a kalandokat.

– A megérzés valójában Isten suttogása. Jó, ha két kézzel kapsz utána. De a szüleidnek is igazuk van. Nem lehet ötletéről kalandra ugrálva élni.

De. A szüleim tök unalmas életet élnek. Apám már nyugdíjas, de régen csak a munkája, a posta volt. Most meg a természettudományos könyvek meg a bowling. Anyám még dolgozik, de neki sincs semmi komoly hobbi. Beleőrülnék, ha annyi lenne az élet, hogy reggel felkelek, este hatig dolgozom, aztán talán főzök, tévét nézek és alszom. Angi mosolyog. Lehet, hogy egyszer én is lenyugszom. Ez kihívás. Meg akarom győzni, a felnőtté válás nem egyenlő az unalommal. Tetszett, hogy lehet vele vitatkozni, hatnak rá az érveim, és nem elvakult. Csak sajnos közben megérkeztünk Gödöllőre.

Elkísértem az egyetem botanikus kertjéhez. De a csávó nem volt ott. Míg vártuk, megnéztem, mi van a tüntetéssel.

A rendőrök leszorították a tüntetőket a hídról. Ők meg befoglalták az utat, és elindultak az Astoria felé.

– Vissza fogsz menni? – kérdezte Angi.

– Úgy terveztem. De nem tudom. Lehet, mire beérek, vége lesz.

– Miért ennyire fontos, hogy ott legyél?

– Nem egyértelmű? A külföld az egyetlen ép elméjű perspektíva. Mihez kezdjek itt?

– Mihez kezdenél külföldön? – dobta vissza a labdát.

– A marketing kommunikációs diplomával, angol, spanyol nyelvtudással remélem, sokat. Tudom, a kerítés sehol sincs kolbászból, de legalább szögdrótból se. Gyűlölöm, hogy mások mondják meg, hogy viselkedjek, minek érezzem magam, és minek lássak másokat.

– Akkor?

Megint olyan volt, mint a HÉV ajtajában. Szinte magába szívta az utcalámpák sárga fényét. A hangja meg mintha... Félné. Vagy aggódna. Értem? Milyen cuki... bár fölösleges. Valami furcsa készlettel küzdve a telefonomért nyúltam, megnéztem az időt.

– Nem. Azt hiszem, már nem. A Telex szerint már csak egy ötszáz fős keménymag maradt.

Ahogy kimondtam, megkönnyebbültem. Mert igazából vele akartam maradni? Lehet.

Ő megint titokzatosan mosolygott.

– Akkor... Mindkettőnknek ugrott a programja – kacsintott.

Ez felhívás keringőre. Éreztem a kaland bizsergését.

Elvittem a kastélypark mellé, a kedvenc pizzériámba. Tetszett neki a rusztikus design és a finom kaja. Utána sétáltunk a parkban, aztán bedobtam, hogy nagyon jó koktélok tudok keverni. Felmentünk hozzám.

Szeráj elég bizalmatlan az idegenekkel. Kölyökmacsakaként hónapokig élt egy gyrosozó mellett. Az iraki tulaj utálta, de a vevők etették. Én egy hétig minden nap vittem neki enni, mire hagyta, hogy megfogjam és elhozzam. Angival viszont egyből megbarátkozott. A koktélkeverés közben a konyhából hallottam, hogy az ölébe mászik, Angi pedig kristálypohár csengésű hangon dúdol neki. Mikor bementem, láttam is, ahogy Angi zsömleszerű kezével Szerájt simogatta, és közben a falamon függő reprodukciót, Willem Claesz Heda *Csendélet sonkával, ezüst kanccsóval és römerrel* festményét nézte.

Bálinttól kaptam a huszadik születésnapomra. Fél éve voltunk csoporttársak, de az már akkor köztudott volt, hogy szeretek főzni. Pia helyett sokszor vittem a házibulikba sütit, pizzát, sülteket, ilyesmit.

A szüleim kedvenc közös elfoglaltsága a főzés. Nincs is nagyon más, leszámítva a tévénezést meg a havi egyszeri szexelést. Gyerekkoromban néha még elvittek kirándulni, de az elenyésző volt. Így tanultam meg főzni. A koktélkészítést is azért szeretem, mert hasonlít a főzésre.

– Furcsa születésnapi ajándék – jegyezte meg Angi. – Vajon tudja, hogy a csendélet olaszul a természet halálát jelenti? Ezek a képek az elmúlásról szólnak. Itt például, a szépen megterített asztal, az ezüst edények, a sonka a világi hívságokat jelképezik. A gazdagság tárgyai, legyenek bármilyen tartósak, csak a földi életünkben a mienk. A képen a szürkésbarna szín jelképezi a halandóságot.

– Rémlik, hogy hallottam erről. Nem tudom, hogy Bálint mennyire tudta. És te? Hogyhogy így képből vagy a művészettörténettel?

– Egy festő mesélte, mikor megnéztem ennek az eredetijét.

– Csak nem Willem Claesz? Végül is, ha viruló szexi ötszázas vagy...

– Most lebuktam.

Nagyon cuki volt, ahogy a szégyenlőst játszva, békahangon nevetett. Furcsa ellentétben volt a korábbi kristálypohár hangú dúdolással. Odahajoltam, megcsókoltam. Eper, lime és gin íze volt. Letette a poharát, finom, határozott mozdulatokkal kigombolta az ingemet, és a mellkasomat kezdte simogatni.

Többször is szeretkeztünk a nappali heverőjén. Hajnali három körül aztán a kielégüléstől meg a fejenként három pohár koktéltól bealudtunk. Legalábbis én. Nem tudom, álmodtam-e vagy megtörtént, de valami súrlódó zajt hallottam. Körbenéztem, Angi a falnál állt. Megint foszforeszkált.

Ahogy a balesetkor, a HÉV-nél és az utcalámpák között. De hát sötét van. Biztos káprázik a szemem. Behunytam, újra kinyitottam. De Angi addigra eltűnt.

Nyögve, a matractól fájó háttal felülök, körbenézek. Mindenhol a tegnap este romjai: az asztalon koktélos poharak, a földön a szétszórt ruháim és egy üres óvszer. Mikor fel akartam húzni, Angi azt mondta, nem kell.

Angi cuccait nem látom. Lelépett? Szólongatom párszor, de semmi válasz. Tényleg elment. Kár. Lehet, hogy azt láttam? De miért foszforeszkált? Tanácstalanul újra körbenézek a szobában. Mi a fene... Megdörzsölöm a szemem, ásítózva felállok, a szoba bal falához csoszogok.

A sonka és ezüstedények arccal lefelé, a földön hever. Mikor esett le? Tényleg nagyon ki lehettem ütve. Vagy az lett volna az a súrlódás? De hát ott a szög a falban. Akkor hogy a francba esett le?

„A megérzéseket isten súgja.” Hallom a fejemben Angi hangját. Akkor valami félelmeteset súg. Rémülten nézek újra a képre. A hátuljára vérvörös betűkkel Bálint nevét írták. Nem, az kizárt. Biztos ezt is álmodom.

Odabotorkálok a szőnyegre dobott nadrágomhoz, és kiveszem a telefont. A Telexen az első hírek egyike: „Tegnap este negyed tizenkettőkor a tüntetők közé hajtott egy autós. Kétten meghaltak. A sofőrt hirtelen felindulásból elkövetett szándékos emberölésért tartóztatták le.”

Bámulom a festményt, és a betűk, mintha valódi vérrel írták volna, lassan elbarnulnak. „Kétten.” Ha ott vagyok, én lettem volna a harmadik. Ezt olyan világosan látom, mint Bálint nevét. Ha én megúsztam, ő miért nem? Mert nem figyelt? Őt is akadályozták: a bringája, a dugóba került busz... De mégis odament.

És én? Én is majdnem. „Találkozni valakivel, amíg nem késő.” Angi tudta. De honnan? Egyszerű ösztönlány volt, vagy valami több, valami más?

MÁZSA

Előtted fekszik az ágyban. Összetört testű kis emberszabású. A homlokát a haja vonalánál magasra borotválták. Alatta hosszú, átvértapasz.

Tegnap engedelmesen tűrte, hogy fodrászként sűrögg körülötte, sőt, egész csinos lett, de ollóddal nem vághatod elég rövidre, az ősz szálakon kinő a rák.

Fésűdről szállingóztak az apró, fehér csontpelyhek, nyomukban barnára hervadtak a májusi virágok. Némán beléd akasztotta szemeit, tisztán érezted terhét.

A fertőtlenítőtől salakvörös lett maradék frizurája. Ez az arc, a szín, Pi életének orangutánjára emlékeztet. Arra, ha valakit állattá változtat, talán elviselhetőbbek tulajdonságai.

Rossz kölyök voltál. Otthon a radiátoron gyakorta bakancsok száradtak, a fűzőkről lassan csepegett a padlóra a sáros víz, tócsává terült a rét.

A sós oldat éppúgy kopog most alig hallhatóan, miközben apád tekintetében gyűl az állatkert jószágainak összes bánata. Csúnyán beszéltél vele, meggyóntad a papnak,

s hitted, három miatyánk, négy üdvözlégy jóvá tehet bármit. Gyermeki módon tömbösítetted imáidat: „miatyánk, miatyánk, miatyánk, kivagya, kivagya, kivagya”.

Mikor ma felnyitották koponyáját, és kivették onnan az
árnyékokat, nem tudad, mitől
félj jobban, hogy megtalálnak benne téged is, vagy, hogy
sosem jártál ott valójában.

SZERET NEM SZERET

egy ideje múlt időben beszéltem
rólad pedig élsz még tigrisem
hiába szaladnak bőrödön
a változás csíkjai szerte

a homokozó és a víz között
apák szaladgálnak
próbálják feltölteni a várárokot
de a laza szemcsék közti hézagok
mohón nyelik az újabb és újabb
bizonyítékokat

raklapokból szerkesztett
praktikus bútorokon építkezések
árnyékának hangulatos kertjeiben
ócska sörreklámok villognak

ebbe a díszletbe lépve
az enyhe eső észrevétlenül
áztatja át s tapasztja bőrömré ruháimat
miközben hibáink melyekre
csak mostanában derült fény
ha szerethetővé nem is de
elfogadhatóvá olvadnak

azért jöttem hogy elmondjam
de szám összeragadt
mint a játékosé ki meze alatti
pólójára írta üzenetét
gólt rúgni azonban már képtelen

LENÉZÜNK A VÁROSRA

Helyszínelések

Zöld füzet – Bijela tabija, 2018. május 1.

A városra akartunk lenézni, s nézegettük is, hogy nyúlik el alattunk a távolabbi külvárosok felé, de túlságosan zavartak a turisták a Žuta tabiján. A sár-ga után a magasabban fekvő és fenségesebb fehér sziklaerőd, a Bijela tabija felé vettük az irányt, de lekanyarodtunk közvetlen előtte egy meredek lejtő-re. Most itt ülünk. Kettesben. Én és a zöld füzet. Nem nézhetünk a városra, amely a domb túloldaláról nyílik, ehelyett fenséges hegyormok és az aljukat behálózó utcatorokon, melyek közül több a Trebević tarkójáig, a fenyvesek aljáig felkúszik a sziklák között, elszórt házak tárulnak elém és a nyitott zöld füzet elé, amelyek remegnek, akár az esőáztatta pókhálón a vízcseppek. Tűz a nap, a völgy fölött sólyom köröz. Az orr örömét kakukkfű képében leljük meg az ülepünk alatt. A meredek domboldal mezejébe néhány zseb-kendőnyi veteményest vágunk. A hagymák tikkadtan pihennek benne. Cse-resznye érik, galagonyavirág fehérlik, az útifű buzogánya mered, a zöld galaj tapad, s ki tudja, mi vár még arra a zsákomban, hogy otthon gyógyteává lényegüljön át. Alattunk karnyújtásnyira a Miljacka kanyarog a Bentbašan túl, hurkot vet a meredélyek között, amelyeket a szarajevói bekötőutak hidálnak át. A forgalom zúgása – míg az alagútban eltűnnek, s a másik csücskében fel-tűnnek a kocsik – tompa morajlásként alapozza meg a domb bokrain-fáin megbúvó énekesmadarak dalát. Énekelnünk kell nekünk is, a zöld füzet egy szép iláhiját tátog, mely Allahot, a teremtőt dicséri, akinek marka e bosnyák országot mérgében egyszer galacsinná gyúrta, majd kegyességet gyakorolva megbékélt az ar-Rahmán ar-Rahím, s kihajtogatta a papiroost, egy kitépett füzetlapnyi országot. A hullámhegyeket azonban már nem tudta kisimítani. Az iláhija hangja elhal, mielőtt a völgybe leér. Térdem alatt, amin a zöld füzetet egyensúlyozom, a Bentbašan meredő sziklák teteje. Milyen aprónak tűnnek most, míg a folyópartról félelmetesen magasodnak fölénk. Köztünk egy kertben körömvirág sárgáll. Az egyre meredőbb hegyek között kacs-karing a Miljacka völgye. Jobbról, a meredély legfelső kiszögellésén elszórt házak – a Jarčedol, túl az Alifakovacon –, egy köves síkon sírkövek fehér-

lenek a borókafenyők alatt, mellette dzsámi apró faminarettel. Távolabb a Trebević csúcsa alól sziklák szakadnak a mélységekbe, talán valahol a völgy távoli lombzöldjébe vesző Kecskéhíd fölött. Az azon túli ormok tépik szét a horizontot, mint egy ábrákkal teli papírt, kitépelt füzetlapot, aombok nyalka zöldje mögött sziklaszirtek szürkellenek. Mögülük kel a nap, a *kibla* felől. A völgy bal partján, a bekötőút felett mintha egy haragvó óriás harapott volna ki egy nagy falást a domboldal lejtőjéből. Nem ő volt, hanem a teremtményei: a zöldből egy elhagyott kőfejtő meztelen csupaszságát hasították ki, a hegy húsát rózsaszínű sziklaomlás által. A Bentbaša sétányán apró emberkéek róják útjukat. Alattuk látszik félúton, ott, ahol a Mošćanica völgye torkollik a Miljackáéba, a csábító resoran a megviselt játszótérrel szemben. A domb felett, amely körül hurkot vet a völgy, s amelyet alagút fúr át, s amelyen kupolás filagória áll, hosszú vasrúdon BiH zászlója lobog. A hurok felé ereszkedő lankán magányos ház áll, odább két hosszú fólíásátor, mellette kert és szőlősorok nyúlnak a folyó felé vezető domboldalon. Az ott a dzsennet. Dunjalučki džennet. Itt akarok lakni. Közben kakukkfüvet veszünk a szánkba. A zöld füzet elejére és végébe is jut belőle. Megszólal az ezán hangja a szemközti faminaretből. A felettünk tornyosuló dombtető bokrai mögé bújt a nap. Az árny jólesik, a tájra árad a napsütés. Az elhagyott kőfejtő szinte ég a domboldalban, a völgy bal partján elszórt házak, a teteje lapos fennsík, ott is áll néhány. A fennsík sziklák kiszögellésével ér hirtelen véget, hónaljukban kőomladék ostromolja a völgybe ereszkedő erdőt. Bal felől a Višegradi kapu alatt egy másik völgy, a Mošćanicáé nyílik a távolba, a Škalića sokak nyúlványai bukkannak elő a zöldből. A bokrokban mellettem hirtelen egy kóbor kutya tűnik fel – majd el. Magunkra ismerünk benne. Nem, nem lehet farkas. Nézem a völgyet, a basák és vezírek és agák díszes menetére gondolok, amint a Kecskéhíd előtti kőháznál várják be a Fényes Portáról érkező vendégeket, hogy a folyóval kanyarogva az arany Bosznaszerájba vezessék őket. Janicsárokat látok a Višegradi kapu alatt vonulni. De csupán a kamiondzsiják hajtanak alagutakon és viaduktokon át. Odafenn sólyom köröz. Ő akarunk lenni, szárnyakként nyitva szét karjaink s lapjaink, lesiklani, át a völgyön az egyik szirtről a szemköztire, éles szemmel kémlelni az alant elterülő tájat, lenézni a városra, minden részt egy soha egészen össze nem álló kerek egészé rendezni.

Zöld füzet – Tamni vilajet, 2018. június 12.

A nap már lement. A narancssárga fények a Jahorinán, az Igman mögött lassan fakulnak, az ég boltíve már sötétkékbe merül, körben rojtos felhők piszkítják az eget. Már kigyúltak az első csillagok. A Bijela tabija kiszögellésén ülünk, lógatom a lábam a homályba burkolódzó semmibe, J. fél, a fal tövébe húzódik. Lentről, ahol a Miljacka már csupán szürkességében sejtethető, hűvös szél csap fel, az erőd kövei azonban még most is lehelik a nap rekkenő hőségét. A lábam alatt nyúlik el a város, innét nyílik a legjobb kilátás a fejtől a lábbig. Mert ember ez a város, a homlokán csücsülök, az arca a csarsija, homlokcsakrája a Vječnica, a nyaka a Skenderija és az Alipašino, illetve a Maršala Tita kereszteződése, a lépe a Koševo, szíve a parlament, szervei a Marindvorban: szíve, tüdeje az egyetemek és múzeumok, a lépe a Hastahana feletti kórház, belei a Grbavica, Alipašino polje, Dolac Malta, Pofalići lakótelepei, az aortája a Miljacka menti sugárút, Lába az Otokán és Alipšino polje, lábfeje délre Dobrinja és Lukavica, északra Ilidža, a bal és a jobb oldala a napos és a dohos oldal, mert ember ez a város, amely itt fekszik előttünk fejtől a lábbig.

A völgy apró fénypontjai árrá egyesülnek, az ormokra felfutó utcácskák fényei ékszerekként ragyognak ilyen-olyan színekben, majd feljebb ritkulnak, ott már mindent elnyelnek a sötét fenyvesek. Isszuk a dobozos sörünk (a sakktablás Ožuljsko, nem a sötét Nikšićko, Montenegró aranya), amelyet az egyik legrégebb és leghalalabb mahala, a Vratnik egyik éjjel-nappalijában vettünk. Alkoholt egy olyan nap után, amikor még az is böjtöl, aki nem böjtöli végig a ramazánt. Ma van lejletur kadr éje, mely jobb, mint ezer hónap, ma nyílik meg az ég kapuja. Vígan kocognak a sörök a hátizsákomban, a mahala apró mezdszidjébe benézünk a fal rácsos ablakán, az ajtó zvekirjét tolva behajtjuk, a haremjében fejkendős nőket, sapkás férfiakat látunk a frissen bimbójukat bontott, régi turbános nisánok között sarjadó rózsákon túl. Elkezdődött a terávija. Határozottan kaptatunk felfelé, J. liheg, de én nem kegyelmezek, folyamatosan oltom, hogy lehet, hogy vén szarajlija létére liheg a lejtőn, meg azért, mert még nem járt a Bijela tabiján. Lám, a síkságról, a távoli északról kell jöjjön egy srác, aki formás lába nagy nehezen megszerzett fittségének köszönhetően odavezeti és megmutja neki. Hát nem csodálatos? – kérdezem tőle, s költőien ellendítem karom a város felett. Aha, nyögi, de csak bújjik egyre a fal tövébe. Nem szorult beléd semmiféle költőiség, jebem ti pleme i sunce krvavo! Ráadásul lejletur kadr van, vidi se, da si haram musliman. J. ugyanis kevert családból származik, pravoszláv

apától és muszlim anyától. Manapság már nem nagyon találkozni kevert kapcsolattal a városban. A háború óta mindenki a saját óljába húz. A neve sem szerbes, sem muszlim, diszkréten generálszláv, sőt, pogány: Jasenko, a jaseňról, a kőrifáról kapta. Pogány kutya vagy, đaurko milá, nem hiszel semmiben, körül vagy legalább metélve? Oltom tovább, s ő veszi a lapot. Így töltjük ibádettel mi is lejtul kadr éjszakáját, lenézünk a városra, dumálunk, kortyolgatjuk a sörünket. Lám, itikafnak nem a dzsámit, de a Fehér Erődöt választottuk. Ahogy sűrűsödik a sötét, az erőd romos belteréből lassan elszállingóznak az autók a testiséggel ismerkedő fiatalokkal együtt. Végigtekintünk a városon, mintha meztelen feküdne előttünk homloktól a talpig. Innét, a homloka közepétől egészen a távolban meredő nagylábujjáig! A fallosza Koševo lenne – lököm oldalba J-t, aki ott lakik –, köszi. A vaginája pedig Vraca. Szóval a Republika bassza a Föderációt? Szövi tovább poénomat J. Dehogysis. Ez egy hermafrodita város. Önmagát szereti. Végigtekintünk rajta. Moccanatlan és sebezhető. Gyönyörű. És könnyű préda, megerőszakolják őt, megverik, megkínózzák, látom, ahogy az agresszorok a kegyek koszorújából lövik a völgyben alvó várost. Nem halott, csak alszik. Véredényeiben folyamatos a keringés. Az aortáját a Miljacka jelöli, lásd az autók apró, elgördülő fényeit odalent. Nevén nevezünk minden testrészt J-vel a sötétben fénylő szervezet tagjaira mutatva. Aztán feltápászkodunk, az erőd ágyútornya padkájának túlsó oldalára telepedünk át. Innét már nem látszik a város, hanem a Miljacka völgye terül el az alattunk futó Bentbaša kanyargásán túl, a fölé magasodó sziklaormok, amelyeknek már csak körvonalaiuk látszanak az esti ég alatt, s csak sejthető, hogy nyomják össze az ölelésükbe szorított folyócskát. A völgy sötétsége felett futó autóutak lámpáinak fényfoltjai szaggatják meg a borút. A Šejhova koria vastürebéje alatti régvolt dervisek nisánjai semmivé tűnnek, csak a Miljacka által körbefutott dombháton áthaladó alagútba tűnő autó lámpái adnak némi támpontot. A Trebević nyerge és a Jarčedol világító házacskaik alatt futó Tranzit vezet be az áramló kocsikat a város testébe, hogy véredényeiben elkeveredjenek. Elnézünk a sötét völgy fölé, a láthatár nyergeinek sziklasziluetjtét követve egészen a Romanija ormai felé. Ott laknak a vad szerbek, divlji vlasi, mondja J., igazi hegylakók, đikani, keményvonalas nacionalisták, četnici. A városról beszélünk. A mindenki a saját óljába logikájáról. A nacionalizmusról. A kilencvenes évekről. Meg arról, hogyan változott meg a város a háború után. Bánt, hogy a sötét semmibe vész a gyönyörű táj. Ez a kedvenc látványom itt. Tamni vilajet, jegyzi meg J. Ismered a legendát? Tamni vilajet. Az Bosznia. Erős catch-word volt a politikában, főleg a kilencvenes években. Tudmanék éppúgy használták, mint Miloševićék.

Sárga füzet – Bijela tabija, 2018. augusztus 25.

Ha most e sárga füzet, amelybe e sorokat rovom, kiesne a kezemből, ahogy a térdemen egyensúlyozom, szörnyethalna lezuhanva a Bentbaša sziklái, talán meg sem állna a folyóig. Szemben a Trebević keleti, meredek lejtőjébe vágott Tranziton golyókként csúsznak a kocsik a város felé. Morajuk mögé fentről egy reptülő vegyül, a mahala sokakjai felől fúró vagy köszörű zaja hangzik, néhol kutyaugatás csendül, felharsan egy motorbődülés egy távoli utcáról, amely mintha a tenyeren futna, vagy e sorok egyike lenne. Itt e meredély aszott kőrői között állandó a ciripelés. A szomszédos szirtre épült ház konyhaablakából edények csörömpölnek. A szembeni Trebević fenyveséből károgó-csárrogó hollókiáltás kél. Odalent apró énekesmadarak csipognak a folyó húsébe merülő bozótban. Odalenn, legmélyen, az árnyékba burkolódzó völgyben, ahová e füzet zuhanna.

De fenn tűz az augusztusi nap, amely a mezőt, a tavasszal fehéren bólingató, ismeretlen virágot aszottra szikkasztotta. Színtelenné tikkadt az ördögszekér is mellettem, mely a rekkenő nyárban bokrosodott ki e szirten. Most már leszárad a száráról, nem kergeti a szél a magyar alföldön, de zuhan majd lefelé, s csak reménykedhet, hogy fennakad egy alacsonyabb sziklán, mert ha lehull mindenképp aljába, a folyó vize, a völgy nyírka, mely így augusztus végén esténként veséket ingerlő hűvös fuvallatoktól terhes, megrohasztja majd a magjait. E füzet is a zuhanó ördögszekér útját követné. A zuhanó ördögszekér lefele hull, Illés, Ilija, Elijáhu isteni szekere viszont felfelé.

Búcsúként lenézel a városra. Balra a Bijela tabija magasodik föléd, a kerek, ágyúknak épült bástya padkáján két srác ül. Odamész majd, ha a városból elbúcsúztál, hogy az Aranyvölgyön meg a Mošćanica völgyén végignézz, lásd a derviseket, a bekötőutak innét, a magasból átlátható rendjét. Rajtad kívül nincs más, csak a rekkenő hőség, az ornyergedről verejtékcsoport hull a kézírásodra, elmosódik néhány sor. Most e szirtől a városra nézel le erre, arra pedig az Aranyvölgyre. Most utoljára van együtt minden egy képben, akárha a tenyérből nyíló füzet lapjain a sorok, ábrák. Együtt térben és időben is, hiszen a búcsú örökre szól. Mindig örökre.

A Trebević meredélye fölötti lapon bukkanak ki a zöldből a Močila (ez szlovákul azt jelentené, „vizelt” – nőnemben, neveltél rajta sokat, amikor ott jártunk) és a Jarčedol (ez Barivölgy lenne) utcácskái, nyaktörő úton kapaszkodtunk fel oda a Kecskéhíd feletti meredélyen, emlékszel-e – kérdezném, ha nem lennél máshol. Ott, valahol a mélyben, az Abu hejat rejtőzik. Balra a temető az apró, faminaretes dzsámival, amelynek ezánja a Šejhova

Korijára lehallatszik, s ahol veled jártam, és egy arra vetődő taxis mentette meg az életünket a hőségben való felkapaszkodás után a megdögléstől, szomjhaláltól, mert a temető környékén a dzsenáza után épp kliensekre lesett. A temető alatt már-már szakadék, a sziklákat betonszerkezet tartja, falazza össze a Tranzit fölött. Alatta s itt alattam a Miljacka locsog zavarosan – tegnap eshetett a hegyekben. Éppen itt, e füzet alatt, a térdem alatt és a szikla tövében.

Aztán szemben a Hrid szokakjai, mintha szánkáznának lefelé, a fenyvesek egyre ritkuló és cserépvörösbe váltó zöldjéből állnak össze negyedek tömegévé, az utcák meredeke szabadessé egyesül lefele, a városközpont irányába. A Hrid másik oldala eltűnik a szembeni lanka mögött, a Bistrik folyását kémlelem, ahol egy esős, nyári nap után az utcák végén, a sziklák tövében bóklásztam friss kakukkfüvet gyűjtve, csak sejteni lehetett a Bostarići meg a Berkuša sziklakiszögellésére kifutó utcák állásából – ahová végül is sosem jutottam el, nem úgy, mint a platánlombok alatt megbúvó, a lejtőről épp látható, régi vasútállomás kopott épületéhez, amely előtt végig is gurulhattam bringámon. S ott lehet a takarásban Koštro türbéje meg a temető, s ott, tőle balra látszik a viaduktból egy darab, mely alatt a bistriki út is fut, a viadukt, amely valaha az állomásra befutó sín volt, a Tranzit helyén ugyanis a keskeny nyomtávú vasút haladt innét kelet felé, az Aranyvölgybe vágva Višegrad irányába. A viadukt aztán a dombnál alagútban folytatódik, egy este ennek tetején fedeztem fel a Brdo dzsámit, amely a központból, a katedrális lépcsőjéről a Strosmajer utca felett látszik, lám, ott ágaskodik fehér minaretje a Tranzitot elnyelő alagút dombja és háztetői fölött. Ott fut mögötte a Za beglukom utca, amely a Hambina Carinába csatlakozik a régi temetőnél, de odáig sosem jutottam el. Tovább nyugat felé a Soukbunar és a Cicin Han utcái simulnak a lejtőbe: nem látszik, egy enyhe gerincen túl van a régi zsidó temető, állítólag épp azért lett itt, hogy a törökök ne lássák a városból, ne bánthassa Ismael utódainak szemét Israel utódainak végső nyughelye. Visszajártam a régi szefárd temetőbe, hány feljegyzés született ott! Nem látszanak a Debelo Brdo sziklái sem, amelyeket csupán az utolsó napokban másztam meg. S nem látszanak innét az ellentétes oldal, a napos oldal mahalái, a régi temetők, amelyek a Pašino Brdóra futnak fel, s amelyeket szintén az utolsó napokban barangoltam be, a Bjelave – Hrasove – Sedrenik – Bakije utcákat a Sedam šuma, a Héterdő tövében. A napos oldalból csak Vratnik szokakjai látszanak, a szomszédos Jajca kaszárnya, amely ebből a szögből szemlélve sebként tárja fel csúfos pusztulását, eltakarja a Žuta tabiját, Kovačit temetőivel együtt. Csak a soha el nem készülő

buszpályaudvar kupolái fénylenek, picit tovább, az iszlám tanulmányok karának mór homlokzata látszik, s aztán itt mindjárt előttünk, mindenek közepén, mégis mindenek kérdőjeleként a városháza, a Vječnica homlokzata s mögötte a folyópartba torkolló utcák, a régi és az új csarsija utcáinak tornyai, a kupolás dzsámik minaretjeikkel, főtemplomok tornyaikkal, s azokon túl, arról a túlról, arról mennyit írhatnék, hiszen itt zajlott az életem, amelyet most itthagyni készülök, s amelynek kallódó szilánkjai e feljegyzések.

A kedvelt kávézók teraszai, notorikusan látogatott könyvtárak, ott a Bosnyák Intézet, az egykori hamam kupolái alatt, a távolba gördülő folyótól balra Marindvor, a múzeum mellett a szockós egyetem bölcsészakara, a fényben fürdő ikertornyok, amelyet a bosnyák Hacsek és Sajórol neveztek el Momonak és Uzeirnek. Mellette a parlament, előtte a halál pláza, ahol nem kapható alkohol, és amelynek egyik teraszán nyelvleckéket vettem. Vagy itt szemben, balra a ferencesek tornya, ahová egy húsvétvasárnap tévedtem be misére. A felvonó, amely tavasszal indult újra, s a háború óta szünetelt, ahol megdumáltam a jegypénztárost, hogy a helyieknek szóló hatmárkás jegyet adja a külföldieknek szóló húsz helyett.

Mit mondhatnék a szarajevói életről? Hogy írhatnám bele egy füzetbe? Mit mondhatnék a Latin hídról, amelyen kétszer csókoltak meg, s nem Ferenc Ferdinánd emlékére. Vagy ott, a szemközti Alifakovac temetőjének lentebbik türbéje alatt többször elüldögéltem valakivel, figyelve az éjjeli várost. Vagy akár erről a szírtről, amelyről részeg dervisként zuhantam az ilhám habjaiba megannyiszor, ugyan mit írhatnék. Van ennek jelentősége? Titokban tudom, az lenne a leghelyesebb, ha soraim a szélbe vetném, ha búcsúként lehajítanám a völgybe a szírtről. Talán megtalálják.

Századokkal ezelőtt keletkezett az a legenda, amely szerint egy szarajevói dervisnek az égből egy könyv hullott az ölébe, amely ismeretlen nyelven dicsőítette a Magasságost, és Allah szent neveit jegyezte. Később tekiját alapítottak a helyen, de leégett, amikor Savoyai Jenő elfoglalta a várost. A füzetem századokat zuhanna vissza a múltba. E rituális búcsúajándékkal meg tudnám váltani a múltat, s meg tudnám változtatni a jövőt.

A galambok előtted s alattad repülnek, s ha most lőnék a várost, talán el is találnák őket. Röptük szabályos, irányuk kiszámíthatatlan. Felettünk a messze magasában sólyom vitorlázik át, a Trebević szirtjeire száll. *Da sam ptica, i da imam krila, ja bih cijelu Bosnu preletila.*

S most, hogy ez az utolsó lap is betelik, valóban stílusos lenne lehajítani a szírtről e füzetet, elfelejteni ezt a várost örökre, nem búcsúzni, csak hátat fordítani, elmenni, és nem nézni vissza sohasem.

Sárga füzet – Crni Vrb, 2018. augusztus 18.

Egy romos épületről nézünk a városra, Gorica dombjáról. Mondhatni, építési rom, sosem készült el, félkész pihen máig, merész formáit, pusztá tereit, a falak éles szögét jobbnál jobb graffitikkal festették tele, de ide járnak át az urbánfolkos idijak a Ciglane blokkjaiból. Lenézünk a városra, s közben kérjük a kéretlen esőt. A Fekete-hegyen vagyunk, a legfelső, befejezetlen utcáján, amelyen szakasztott ugyanolyan épületsor épült egyenlakásokkal, mint a domb alattunk lévő teraszutcáján. Hogy mi vetett véget a munkálatoknak? Az infláció, az ország szétesése vagy a háború? Találgatni felesleges: már nem épül tovább – s fel. Graffitikre vadászom, némely terem tetőmentes falai között monoton csepegés visszhangzik csöndesen. Igyekszem a lehető leghalkabban lépni. Attól tartok, találkozom valakivel: hajléktalannokkal, drogosokkal, huligánokkal. Elvisz a tollas! Az emberi nyomok és a szemét mindegyiket feltételezni engedi. Fecskendőket nem találok. Madarak csapnak zajt. A városban mindenhol még a nyár közepén is megtalálható, gusztustalan varjúk evődnek, lomhán csapdosnak a bokrok között. Aztán egy hirtelen mozdulattal, mert figyelmetlenségemben megbotlom egy lépcsőfokban, felreppennek, s felháborodott, fülsértő káromással távoznak. A fedetlen tűzfalak versenyt emelkednek a Trbevićsel, körben feltárul a város. Látszik, hogy kúszik fel rá a lanovka. Feltárja szikláit, csúfondárosan provokálva a mohás betont, melyre támaszkodom. A fenyvesek alá felkúszó mahalák girbegurba utcái látszanak, de a központot, a bulvárokat és a Miljacka partját takarják az alanti teraszutca fái. A csarsijáról csak a tornyok bukkannak elő, a Saborna crkva, a pravoszláv nagytemplom a kupoláival, a bég mecsetjének minaretje, az alanti egyik háztető fölött kimereszti dupla tornyát a katedrális, a Napos lejtőinek kiszögellésein nisánok erdeje fehérlik, egymás mögé redőződnek, míg a távolban, ott, ahol a város völgye kinyílik, akár egy torkolat, ott tornyosul a Bijela tabija, akár egy fehér gomb, amelyen az egész város lóg. Ő zárja el a tekintettől a távolabbi tájat, a mögötte lévő hegyek függőnyt vonnak a tájat fürkésző elé. Az összehajló dombok hónaljában még látszik a kőfejtő a Pale felé vezető út felett, alatta a folyó zöldjében rejtőző Kecskéhidat már csak hozzáképzelné lehet. Balról a kórház impozáns, dobozszerű vagy körbefutó teraszaival inkább bordázott, fehér radiátorra hasonlító épületegyüttese tűnik ki Koševo völgyéből, amint Vogošća felé nyúlik el. Az alattunk lévő utca zöldje csak a Koševo útjának Monarchia-beli homlokzatait engedi látni a Második Gimnázium mellett. A szemközti dombra Mejtaš, Bjelave utcái kúsznak fel, s e zöld mögött bújjik

meg odalenn a park is, s a temetőkből is éppen csak kibukkan valami a zöld levelek közül. A Lav természetesen, mindenekeelőtt, hiszen a sírjaiban már a szembeni lejtőn pihennek a holtak. A Sveti Josif nem látszik, csak a sehid temető fehér nisánjai. Ekkor megzavar valaki a tető nélküli ház emeletén való elmélkedésemben, látom, odalenn belép valaki a romos építési területre. Felnéz – hirtelen lehajolok, nem tudom, látott-e, mert amint kinézek a bevégzetlen betonfalon túl le a dzsumbujba (džumbulj), nyoma sincs már az alaknak. Igyekszem nesztelenül közlekedni, úgy látom, ideje elhagyni a terepet. Nyakamba ugrik a következő befejezetlen tűzfalnál vagy a másik folyosón, mint a horrorfilmekben, előugrik a feketeségből, és bordáim közé dőfi a bicskáját, aztán jönnek a zsaruk, bevisznek, találnak valamit, és ha felépülök egyáltalán, még jó, hogy közel van a kórház, csak itt, alattunk, a domb aljában, egy bosnyák börtönben fogok rohadni, míg BiH és Szlovákia lomha és akadozó államközi tárgyalásai után kitoloncolnak. A földszinten találkozom a csávóval. Somolyog rám zavaros tekintettel. Meglepődött? Be van tépve? Még gyújtatlan cigit tart a kezében. „Cao” – köszönünk egymásra. „Samo gledam grafiti” – felelem neki a kivételesen valódi kérdésnek hangzó „Kako si?”-jére. Valamit magyarázni kezdek neki, mutatóujját az ajkára teszi, jelezve: csendesebben. Oké, mondom, és továbbállok. „Čuvaj se” – szól utánam atyaian. Kint meggyorsítom a lépteimet. De folytatom a baljóslatú Crni Vrh – Fekete-domb feltárását a megépületlen utcán túl. Később a fák között egy tisztáson, ahol orbáncfüvet szedegetek, megtalálom Sindžirli Ibrahim dede türbójét, aki Fátih szultán sehidje volt, itt esett el, amikor bevették a várost hadai. A türbe klasszikus vágású, de nem eredeti: két éve épült, klasszikus oszmán stílusban, a régi akkor pusztult el, amikor a Monarchia seregei itt átvonulva bevették Szarajevót. Mártírok, szentek és bűnözők nyugszanak e földben jeltelen és jelöletlen sírokban. Nem tartozom ide, nem is értem, mit keresek itt, s miért jöttem ide. Nyelvük nem értem, arcuk idegen, nem tudom, mit gondolnak.

Ma, mikor e sorokat írom, otthon, este: 1878. augusztus 18-án vették be a várost. Éppen 140 éve! Ekkor rombolták le az okkupáló seregek Sindžirli Ibrahim dede türbójét, bosszúból! Mert a sehid a várost védve megjelent előttük, és hasra esett a hatalmas rémalak előtt a had! – így szól a legenda. Íme, a Crni Vrh árnyai.

Ma végre felmentem (és fel is értem) a Zlatištére, a boldog békeidőkbeli kuláról remek a kilátás. Most nem hagytam otthon a távcsövem. Kukkerrel nézek le a városra. Itt van épp a tenyeremen, a tenyerem térkép, a Trebević a Vénusz-dombom, a Pašino brdo a Hold-dombom, a város közepe a Mars-síkom, a Miljacka pedig a sorsvonalam. Találkozás a lengyel párral, akik a közelben kempingeznek – s látták a remek kilátás lehetőségét. A történelmi rom mögött egy frissebb: egy luxusszálloda mered a fenyvesek felett, éles, pusztán meredő tűzfalai a Trebević vonalának túlfelére néznek, Lukavica, Kelet-Szarajevó felé. Az akşam ezán alatt lejövök a borókafenyőkkel borított platón, két kiégett ház, két szilvafa meg egy birsalma (hármat elhoztam) mellett. És itt kötöttem ki újra a sziklákon, amelyek annyira lenyűgöztek ittlétemkor, s amelyekhez csupán tegnapelőtt találtam utat a Debelo Brdon át, hála a cseh térképes Appnak, ami offline is működik. Most itt ülök, és lógatom a lábam az alanti utcákra, házakra, udvarokra a sziklákról, amelyek az elérhetetlenséget jelentették. Pada sumrak. Nézem a beesteledő várost. Messzelátóval egyből kiszúrom odalent nemcsak a járműveket, de a járókelőket is. Az egyikük éppen átugrott valami kerítésen. Nyilván nem is sejtí, hogy láthattam a távolból. Milyen könnyű célpont lehet, pusztán a technika kérdése, máris agyonlőhetném kerítéshágás vagy tilosban járás miatt. Vagy csak úgy. Pedig talán csak egy feleslegesen lezárt, parkolásra használt telken át akart rövidíteni. Valóban, a katonák sportot űzhettek itt egykor a járókelők levételében. A Skenderija, a parlament környékén s a Miljacka mentén, a Grbavica felé. Remek szórakozás lehetett, biztos fogadtak is rá, ki hány járókelőt talál el. Hogy eszükbe jutott-e, hogy a fogadásuk miatt nem ér haza valaki, akit hazavárnak, nem tudható. De azt tudom, hogy mindennek tudatosítása miatt kellett idejönnöm újra az elsöre otthon felejtett messzelátóval, hogy toll híján egy tompa ceruzával a sötétben feljegyezzem, felvésem ide ezt, hogy el ne felejtsem, milyen lenézni a városra, erre a kiszolgáltatott áldozatra.

HORGÁSZNI APÁMMAL

Apám, aki sosem indult nélkülem horgászni, és akivel
már nem mehetek,
aki valójában sohasem horgászott, legalábbis amíg még
elkísértem volna,
már be sem tudná dobni a csalit, régebben sem tudta volna,
de más miatt, most azért, mert magatehetetlenül fekszik,
korábban meg, mert a horgászat csak alibi volt a kimenőjére,
bizonyos nők miatt, akik már sehol sincsenek,
anyám ápolja napi huszonnégyben, és még így is,
csukott szemmel, olyan erősnek látom, hogy tudom,
ha valaha is kimentünk volna horgászni, nemcsak lakásajtók előtt
álldogáltam volna órákat, szóval ott a vízparton sikerünk
lett volna együtt,
kifogtunk volna minden halat, mi lettünk volna a vizek királyai,
közösen birtokoltunk volna mindent, ami
nem lett volna árulás az anyámmal szemben.

Amikor én lettem apa, a fiamat nem engedtem el horgászni
a nagyapjával, bár akkor már lehet, hogy tényleg oda indult,
néha még halat is vitt haza anyámnak, nem olyan tápos boltit,
hanem amelyiken látszott, hogy megküzdöttek egymással,
apám algaillatú démonjai voltak azok a nyurgapontyok,
sokáig fárasztotta őket, a hülyeségeivel, hogy minden nő
egyforma és hasonlók, de előbb jól beetette őket mindenfélével,
ahogyan anyámat is, aki mindenkinek büszkén mesélte,
hogy mennyit jártam horgászni az apámmal gyerekkoromban,
hogy mennyire jó is ez, mert bezzeg
a mai gyerekek kitalált, virtuális világokban,
képernyőre hazudott dolgokat élnek át,
és mi lesz így belőlük.

A fiammal kitalált, virtuális világokban játszunk a monitor előtt,
együtt teljesítjük a hősieks küldetéseket,

kiszabadítunk mindenkit a hazug, elnyomó birodalmak
börtöneiből, megmentjük a trónörökösöt, hogy ne kelljen
idejekorán szembesülnie a világ szennyével,
időnként összepacsizunk, amikor sikerül legyőznünk
a nagy, cápafejű démont, az egyik főellenséget,
néha ilyenkor a gyerek megkérdezi, hogy mikor megyünk
horgászni,
hiszen én is sokat jártam apámmal, hiába mondom, hogy az
nem olyan volt, előbb vagy utóbb el kell vigyem,
de igazán félek attól, hogy hiába indulunk majd el, a tópartra
soha nem érünk, mert fennakadunk valahol egy összegraffitizett,
homályos lépcsőházi folyosón, ahol sosem működik a lift.

METEOROLÓGIA

A deres fűre dobálom le csomagjaim,
lassan nedvesednek át az emlékek,
pedig állítólag jó idő lesz ma.
Nemcsak péntekenként reménykedem ebben,
hanem egész héten. Az időjárás-jelentés nem számít,
csak az, hogy elhiggyem a napsütést.
Hogy ne csámcsogjanak jókedvemen éhes ködök.
Az átvonuló zápor ne olvassa a fejemre
az ólomcseppeket, amikhez még ragaszkodom.
Valami távoli patak csobogása
akkor elindíthat valamit a tarkóm mögül,
ami lecsörgedezhet a gerincemen,
és miközben összeszedem vizes hátizsákomat,
abban reménykedhetek,
hogy egyszer majd poggyász nélkül indulok tovább.

MORFÉMA

Nem tudom, hogyan működik a ragozás,
pedig hallottam róla sokat nyelvtanórán, és
meg szerettem volna érteni, főleg a birtokos személyragot,
például zöldre csempézett falam.
Ez most már személyjel, változnak a dolgok,
de az nem, hogy sokáig csak iskolám volt,
meg a gyermekotthon átjárója,
ahol egy ajtófélfának meséltem el a sérelmeimet,
amiről lepattogzott a sok fehér jóindulat.
Mégiscsak voltak sérelmeim, sajtatok.
Nem is olyan nehéz ez, minden, amit történt
leírható inflexiós toldalékokkal,
pedig még az alanyi ragozás sem volt egyértelmű:
hogyan egyáltalán vagyok-e?
A nevelőknek könnyen ment, azt mondták:
annak a fiúnak nincsen anyja.
Az elképzelhetetlen példamondat:
bazament az ünnepekre a családjához.
A nyelvtanórán, ahol semmire sem gondoltam,
de minden eszembe jutott a fosztóképzőkről: -talan, -tlan
elé helyettesíthető: boldog, anya.
Iskola után a szorongásom drótkerítést font
közém és az utcán sétáló többiek közé, akikre
azt a személyes névmást használtam, hogy *ők*.
Aztán jöttek a rosszul ragozott búcsúzások
és újraismerkedések,
felnötkoromra megtanultam jól a névmásokat:
őket irigyelni, *tőlük* félni, beszólni *nekik*.
Nem tudtam, hogy ragozni veszélyes,
a pénztártól való távozás után gyorsan kellett futnom,
a mozgólépcsőt csak saját felelősségre,
de mindig süllyedésre használtam, lefelé.
A legmélyebb ponton egy lélekgyógyász várt,
szenzációsán pontos volt a nyelvtani tudása,
azt mondta, akinek nincs mit vesztenie, nemcsak boldogtalan lehet,
hanem éppen ezért boldog is. Döntsem el,

van-e helye képzőknek az életben.
Örültem, hogy helyes a nyelvi szerkezet,
amely létrejött, ahogy a nyelved a számban...
Korábban alig használt szavakat kezdtem ragozni,
Szerelem–szerelmem, család–családom,
fiú–kisfiam, aki rögtön ismerte a birtokos szerkezetet.
A pszichológus ragaszkodott hozzá, hogy
márpedig anyja mindenkinek van,
tegyem birtokosba nyugodtan: anyám,
akkor is, ha meghalt, mielőtt megismerhettem volna.
Ma már nem akarom elveszíteni a lehetőséget,
hogy behunytt szemmel elképzeljem,
ahogy körbefonná tarkómat az ölelése,
nem nyomaszt levakarhatatlan graffitiként
a feltételes mód sem.
Az utolsó terápiás ülésen feladatot kaptam:
vegyek valamit, ami nem él soká,
és ami az anyámat szimbolizálja.
Búcsúzzam el tőle, és gyászoljam meg.
Csupa toldalék és igekötő az élet,
nem tudom, miért,
de egy gerbera lett az. Sokat
sétálunk, mutatom a családnak a kerítést,
amely mögött a gyermekkorom toldalékaival dekáznak a srácok,
nemsokára közülük taníthatunk valakit új nyelvtani formákra:
biztonság-ban, szeretet-tel, otthon-od.
Ez a tervünk a családom-mal,
nem sodródok már a morfémák között,
a vázában fonnyadó gerberától is elbúcsúztam.
Szép volt hervadása,
ezüst könnyként hulltak le sz
i
r
m
a
i.

Olga Ștefan

DRÁGA KÉPEK

IMAGINI PREȚIOASE

kellett pár év,
hogy borostyánba zárjalak:

szép vagy, mint a kánikula és a
fagy
közötti felfoghatatlan távolság.

de én
a szépségtől, amit az idő úgy lát, mint
szeplődélenséget,

óvakodom.

mások drága
képeket készítenének,
hamuból
gyémántot, én
négy érzékből formállak újjá. az agyamban alszol
elzártan,
mint egy hüvelyben. húsát mutató, beteg és
kutyaszerű.

ha valamikor hozzád értem,
a víz voltál, a part Vama környékén, egy borús napon,

meleg étel, statikus elektromosság, ősszel a várban,
herka,
másra nem emlékszem.

(...)
egy másik hangomon énekelsz,

és
a homokból női
fejet ásol elő,
amely szeret beszélni, egy csekket, amit nem tudok
kifizetni. Annabel Lee: te végigjárod
az erdőket,
és átszeled a vizeket,
amelyek szelíden választottak szét minket, vizek,
amelyek kitakarták a fényt,
és vizek, amelyek nem szakadtak meg.

a fiam egy
viaszból készült amulett volt,

akiről egyetlen férfi mesélt nekem,

te.

(...)
képzeld el, hogy sorolod bűneid, és a pap ráér, mondom:

vágj utat
a tönkretett gazdagságon,
az álnok városokon át
és országod asszonyain.
akiken arany szemfesték virít.

tőled
nemcsak egy gyereket kaphattam volna a hasamba,
de egy golyót is, egy öklöt, és kaptam is

akkor este, amikor a zajos röhögésed kioltotta a fényt
a babaszobában, és még egyet

az évek múltán,
amelyek alatt egyre fogyott az egészségem, a szavaim, a fiatalságom

kiszámíthatóan forog bennem –

mint egy kés.

Elfogadtalak, drága golyó, drága ököl,
drága keserű bánásmód,
ahogy valami
röhejes irodalmi díjat fogadsz el,
kijártam az iskolát, történelem és a valóság,
ami világunkat jellemzi, mindig más magasságban,
mint amin a himnuszt
éneklik:
szíven a kéz és halántékon a pisztoly.

TÜKRÖZŐDŐ BETŰK

LITERE ÎN OGLINDĂ

nem lennék jó vezető
a vezetők nem
kelhetnek szólamat

rólad meséltem
olyan sokat meséltem rólad
hogymunkaruhában aludtam el

nyújtsd ki a kezed: hideg gyümölcs vagyok

az árnyékban, üres kaptár

az autofikció építőtelepén.

(bennem) a világ legszeretettebb nője halt meg
a kérdések kisiklanak

*mikor tanítasz kicsit a szabadságról?
mikor tanítasz kicsit az internetről?*

hogyan beszéljek hivatalosan veled? ahogy a nőknek írtam
akikben
szinte már szerelmesen tükröződtem
sétáltatnak mint kutyát az aszfalton/

kimerevített heteroszexualitásunk
alkonyán
keresztül/

választásaink
fénye mindig szétszóródik

* * *

ékszereket hordtam
mert úgy néztek ki
mintha
neked
loptam volna
(a gyöngyök sorát eltéptem
most úgy néz ki az egész
mintha

a TE nyakadról téptem volna le)

* * *

tudom hogy fölöttünk a Göncölszekér
fölöttem
az ágyban amelyről felvételt készít
valaki
egy rokon rémálomból
te vagy
a Sarkcsillag/

a giccses versek egén
születésed éjszakáján

a Halálcsillag

ez a szokás hozzám láncolódott
mint ahogy valaki ecsetet kötne
egy béna kézre

hány hervadó virágot
szántunk meg és hányról tanultuk meg
hogyan elkerüljük hány maradt leszedetlen
mák a sínek között

és most hogyan köszönjem meg

az élvezet
ágyát
egy kórházi ágyról

minden milliliter
vért!

láttalak egy ritka fotón
ami nálunk a városban készült
akkoriban edzett minket az Isten

SZÁVA CSANÁD fordításai

Márton Evelin

MESE A KIVONULÁS NEHÉZSÉGEIRŐL

0.1.

Most történik, éppen, míg mesélem, hiszen az embernek csak jelenideje van. Minden, ami elmúlt, emlék, és ami eljövendő, az csak álom. Itt mennek. Ferenc kerál egy széles folyó partján hajtja lovát és enmagát.

Batu kán fel-alá járkál, nyomában egy fekete macska lépdél. Odalent az országúton jön-megy a világ, s ennek mintha semmi köze nem lenne hozzá, holott ebben él. Minden mással is így van, és megállapítja magáról, hogy elég nagy a baj fejben és lélekben egyaránt.

1.

Aztán, hogy vagy, Batu kán? – kérdezte Ferenc kerál. Hangja közeli volt, Batu kán szinte érezte a lehelletét az arcán.

Elméletek rabláncán kullogok gyakorta. Elbeszélünk egymás mellett, s hol a szavaink összeérnek, ott bánat és fájdalom van. De miközben egyik felől ölnek, másik oldalt tenyerén hordoz a csobán-angyal – válaszolta Batu kán.

Lehetetlen helyzet, és iszonyú nehéz. Tudom, ismerem. Segítségül csak magamat tudom felajánlani – mondta Ferenc kerál.

Fájdalmat hoztam, nyilván nem szándékkal. De mindannyian hozunk, ám itt megmérettettek a zsákok, és az enyém nagyobbak találtatott – mondta Batu kán.

Néha olyan, minthogyha nem hozzám beszélnél. Ha most inkább magadban kószálnál, szólj és eltűnök – ajánlotta Ferenc kerál.

Batu kánba belehasított a felismerés, rémületet és valamiféle elégedettséget hozva, amit nem okozhat semmi más, csak a lemeztelenítő önvizsgálat. Hogyan is kommunikál, milyen nyelven, kihez szól, amikor beszél? Vajon milyen mértékben vannak a mondatai automatizmusokhoz idomulva?

Ferenc kerál csendesesen szuszogott a vonal túlsó végén.

2.

Egész pontosan kellene tudni, mit akar az ember. De hát ilyen ugye, nincsen, vagy ha volna is, az számomra csak valami számítás, ami nem biztos, hogy bejön. S én nem szeretek így gondolkodni az életről. Néha sikerül persze, olyankor rendkívül üresnek érzem magam – mondta Batu kán.

Örvendek, hogy egyidősök vagyunk – jelentette ki Ferenc kerál. Azt gondolom, hogy neked nem kell mindent elmagyarázni.

A bölcsesség korába léptünk – állapította meg Batu kán.

Inkább azt gondolom, mondta a jámbor, hogy valahol a bölcsesség kora felé haladva, de amikor még cselekvésképesek vagyunk. Még úgy érzed és gondolod, hogy tenni is tudsz valamit.

Ezen még így nem gondolkoztam – vallotta be Batu kán, és eltűnődött.

Már egészen apró korában nagy terhek cipelésébe fogott. Nem azért, mert úgy akarta, hol volt akkor még az igazi akarat? Hanem mert úgy adódott, hogy tehercipelésre és -bírársra kellett elsőként berendezkedni az életben. Mindebből épült az a hadviselési technika, melyet Batu kán a sajátjaként elismer. Hiába termelt békére, háborús időkben. Fogyó holdkor születtünk. És mindenki annyit bír, amennyit rámérnek? Ezt mondta volna Batu kán nagyanyja, a gyors kezű Irma? Lehetséges, hogy pont ezt mondta, mint ahogy azt is, hogy ki hogy születik, úgy hal meg. Mit is kell kezdeni ezzel a két mondattal? – merengett Batu kán, miközben Ferenc kerál türelmesen lélegzik, légvonalban nincs is olyan messze, repülni kell, meg kell tanulni repülni – nincs mese, gondolta Batu kán.

3.

Tudja, minden csatatéren ott fekszem én is a vesztesek között, hogy megbánhassak minden bűnt, és magamra vehessem a fájdalmakat. Hallgatom őket. Sem vizem nincsen, sem gyógyítani nem tudok. A csillapíthatatlan szomjúság kétségbeesést, rémes látomásokat hoz. Néha fogom a kezüket, ennyit tudok tenni. Véres gúnyámat aranyakál szaglássza, és tudom, ha nem mozdulok azonnal, belém mar nemsokára.

Felállok, és kitámolygok, és sokáig füstben és jajgatásban megyek. Merre, miért? Erre nem tudtam megfogalmazni a választ. Lehet, hogy ott van bennem, és nem tud felszínre jönni?

Érzem a lelked, Batu kán – mondta Ferenc kerál. Itt állok, nézem az eget, hátha fellelem, merre lehet a csobán-angyal, de ő most messze jár, csak a hármakat látom imbolyogva közeledni, fényes gömbjüket hajtogatják napkelet felől. Eljövök hozzád hamarosan, ha te is akarsz.

4.

Nemrégiben iszapba, nádba, szúnyogfelhőkben járkáltam napok hosszát. Szívták a bestyék a véretem, de ott megéreztem, hogy valójában semmi nem tud vagy tudott megállítani, legfeljebb én magamat. S hogy ezzel az eredendő vadsággal sem én, sem mások nem tudnak mit kezdeni. Hát ez a helyzet – mondta Batu kán.

Ferenc kerál sokáig hallgatott. Később, a Babba Mária leple alatt, Batu kán szívverését hallgatva arra gondolt, vajon mit is akar? Közel lenni, első-sorban talán azt. Nem, az már megvan, mindig is megvolt a közelség, lehet, hogy az az oka mindennek.

Nagyjából egy időben jutottunk el különböző utakon ugyanoda – mondta Ferenc kerál. És ez engem megnyugtat, és boldogsággal tölt el, és jelnek is veszem.

Erősítsenek minket az együtttható istenek! És tartsák egyben valahogy szegény kóbor lelkeinket! – mondta Batu kán.

5.

Erősek vagyunk, főként Kend – mondta Ferenc kerál.

Olyan ez es, mint a búbánat, nem lehet különkül mérni, kié a nagyobb. S hát a boldogság, az kinek? A végtelennek tetsző erő pillanataiban, fekete lepel mögött állok, és nem tudom, ki hozza meg a végső döntést. Felégetni mindent, vagy kihunyni hagyni minden tüzet. Azt várják, oltsam és gyűjtsem egy időben. Állok középben, s mit itt oltok, táplálom amott. Másként hogy lehet ezt egyidejűleg csinálni?

Tudja Kend azt a mesét, amékből az egyszeri ember elindult, s ment mendegélt, míg nem útvesztő előtt állott? Egyik oldalt magas nádba torkollott az út, a másikon hasonlóképpen. De a mi emberünk nem ijedett meg. Éles kését csapást vágott magának, hol térdig, hol combközépig süppedve az iszapban haladt, csak sejtett tiszta vizek felé. És egyszer csak, a tó ott volt előtte, és kinyílt a táj, és látni lehetett a nagy pusztában mindenfelé.

És mit tett az az ember ott? – kérdezte Ferenc kerál a meszésbe elmerült Batu kánt.

Azt gondolta, hogy ott kellene laknia mindig, vagy ide-oda vándorolva, de csak azon a vidéken, míg nyugalomra nem lel – válaszolta Batu kán.

És aztán?

Azt még nem tudom – mondta a kán. Azt még nem látom magam előtt.

6.

Világosíts! Világosíts meg! – kérte Batu kán a Macskát.

Téged hívnak, bökte meg Grigor Luszavoricsot a csobán-angyal. Indulnod kellene.

HAMLET HOMLOKA

Emlékezni és felejteni mindent!
Egy másik világ közelsége vonz,
a Szellem-arcú múlt már tovalibbent,
s a kőkorszaknál fényesebb a bronz.

A bős merénylő szabadon bulizhat,
mert védi őt egy torz mentelmi jog,
egy szabálytalan parlamenti fingnak
árnyékában az elnöknő visong.

Nincs mérgezés, nincs párbaj, Anglia,
csak világhálós, durva propaganda,
hogy agymosottak nyáját odacsalja...

A szólásszabadságért halnia
kell még sokaknak, míg e fal ledőlhet...
Horatio, győzd meg a kételkedőket!

ELTOLT ESÉLY

Finomra morzsolt tenyerén az Úr,
és porfelhőként hullatott a Földre,
s mi szélsodorta fényekként, azúr
hullámok hátán, szikláknak verődve

folytattuk örvénylő kálváriánkat,
mely folyton önmagunkba visszaűz,
s a mélységek fölött, hol jóra válhat
a bűn, mint múlt-emésztő tiszta tűz,

megszédülünk és szívünk visszaretten,
mert elriaszt a megismerhetetlen,
az irgalmatlan, gyötrő ős-titok.

Így hát csak hosszú életért könyörgünk,
a végtelenség összezár fölöttünk,
s egy rossz álmából Isten majd kifog.

Sztaskó Richard

NINCS HOVA

*„De sötétből vissza nem térünk,
mi Sárga forráshoz igyekvő vándorok.”*
(Han-san)

Kilépett a presszó ajtaján, és megdobbanó szívvel föltette a napszemüvegét. Úgy döntött, villamos helyett gyalog megy haza. Így legalább lesz ideje átgondolni, mit mond majd Nórának. Kimért, lassú léptekkel el is indult a szemközti tér irányába.

„Bevallom, nehéz időkön mentem keresztül.”

De miért pont ez jutott az eszedbe? Miért Gainsbourg? Vagy ez Ginsberg? Gondolj inkább a tavalyi nyárra!

Mivel a kompra várniuk kellett, úgy határozott, a kikötő melletti büfében – a nagy megre való tekintettel – „bedobnak” valamit. A feleségének bodzás limonádét, magának házmestert rendelt. A kerthelyiségben foglaltak helyet; az asztaluk mellett fölhúzott napernyő állt, s mindketten ráláttak a túlpartra: ott hullámozott álmosan a szemközti móló mellett egy szakszerűen rögzített lélekvesztő, ami negyven perc múlva átszeli a folyót, hogy fölvegye őket s visszaforduljon velük, megküzdve a sodrással. Nagyot kortyolt a házmesterből, s mint egy szorgalmas diák, már mormolta is magában a hatályos jogszabályt:

„Ha a komp nem közlekedik, köteles azon a helyen vesztegelni, amelyet az illetékes hatóság számára kijelölt; ha nem jelöltek ki részére veszteglőhelyet, úgy kell vesztegelnie, hogy a hajóút szabad maradjon.”

Hát igen, Nóra nem érezte jól magát, ötlött eszébe, sokat bosszankodott a reggeli tömeg miatt, és szentül hitt abban, hogy hazafelé se lesz jobb a helyzet a távolsági buszon. Még csak nem is titkolta, hogy elege van a közös kirándulásból; a felesége zsigeri mélységben irtózott attól, hogy részese legyen ennek a napnak.

Bízta abban, folytatta megkezdett gondolatát a tér felé sétálva, Nóra kibírja s túlteszi magát a nehezen. Igen, kétségtelen, reggel tömeg volt a buszon, alig fértünk föl, de Nórának legalább jutott szék a félig lehúzott ablak mellett, ülni tudott egész úton; nem a feleségének kellett az olajfoltos, izzadságszagú fordulóban végigállnia a másfél órát.

Még a házat se láttuk, jegyezte meg Nóra két korty limonádé között. Erre nem tudott mit mondani. Bosszúsan, némi sajnálkozó élel csettintett a nyelvével, aztán üres poharával odalépett a pulthoz, és rendelt magának még egy kört. Úgy tervezték, megtekintik a népszerű író házat, persze szigorúan a kerítés innenső oldalán, hiszen köztudott: a házat nem alakították múzeummá, továbbra is a család tulajdonát képezi. Gyorsan készítenek pár fényképet, aztán egy kellemes sétát követően elégedetten buszoznak vissza a fővárosba.

A házat végül nem tudták megtekinteni, ugyanis az egész telket fölverte a méteres nyári gaz; a gyümölcsfák, valamint a kerítésre futtatott növények olyan mértékben elszaporodtak, hogy semmi sem látszott az író egykori otthonából. A látvány valahol félúton volt a rusztikus és az elvadult között, a természet kezdte átvenni az uralmat, ez egyértelmű volt, csak egy-két melléképületről tudtak volna jó képet lőni, azokat ugyanis nem takarta el a sűrű növényzet, de nem *ezért* jöttek. Csalódottan ültek le egy közeli padra.

Ekkor jutott eszébe, mi lenne, ha kompra szállnának, s a folyó túloldalán levő faluban megebédelnének, csak van ott valami hangulatos kis vendéglő, csárda. Nóra arcán halovány mosolyféle jelent meg, legyen így, bólintott: ennél már csak jobb lehet.

Persze nem lett az, ugyanis lekésték a kompot: rossz utcán fordultak be, ráadásul az elérni kívánt rév a part menti hatalmas nyárfáktól nem is látszott tisztán. Mire föleszméltek, és visszakeveredtek a helyes irányba, már csak a távolodó komp volt az egyetlen bizonyosság. Mentőövként ajánlotta föl a kikötő melletti büfét.

Átvágott a téren, majd megigazította a napszemüvegét. Tudta, hogy siet, és azt is, hogy nem kellene.

„Ha majd elindulsz Ithaka felé,
válaszd hozzá a leghosszabb utat.”

De elkerülhetetlen, hogy beszámoljon Nórának arról, ami nemrégiben történt. Hogy másfelé terelje gondolatait, ismét ott ült a házmestere mellett a napernyővel fedett asztalnál.

Igen, nem úgy alakult, ahogy terveztük, mondta, és a poharak között átnyúlva még azelőtt megfogta felesége kezét, hogy elhúzhatta volna, de ne hibáztass ezért; nem tehetek arról, ami történt. Nincs semmi gond, felelte Nóra, csak fáradt vagyok, tudod, a munka meg ez a front is, ez minden. Szeretett volna hinni a feleségének, de sejtette, hogy mindezt azért mondja, hogy rövidre zárja a beszélgetést.

Csaknem végtelennek tetsző várakozás után végül fölszálltak a kompra. Rajtuk kívül senki se utazott ezen a járaton. Kifizették a révésznek az oda-vissza fuvar árát, majd a hajó utasterében elhelyezkedtek egy-egy kényelmesnek csöppet sem nevezhető széken. A fölszakadt bordó műbőr huzat alól foszlott, piszkossárga habszivacsdarabok és rozsdás rugók meredeztek a semmibe. Elég ingatag, jegyezte meg Nóra, ahogy körbenézett a koszos, pókháló borította kompbelsőn, reméljük, hogy nem most süllyed el.

Obolosz, jutott eszébe a szó, ahogy elhaladt egy betört kirakat mellett. Rögtön elkapta a tekintetét, ahogy meglátta önmagát visszatükröződni. A mitológia szerint Kháron, a révész viszi át a holtak lelkét a Sztüx (vagy talán az Akherón) folyón. Az erényes életűek az Élűszionba, a kevésbé erényesek a Tartaroszba kerülnek. Kháron csak azt viszi át a folyón, akinek szájába (a nyelve alá) pénzt tettek, hogy megfizesse az utat, s akit tisztességesen eltemettek; ellenkező esetben a lélek száz évig bolyong. Csupán néhány halandónak sikerült túljárni Kháron eszén: addig csürték-csavarták a szót, míg ingyen keltek át a Sztüx (vagy talán az Akherón) jéghideg vizén. Obolosz, mormolta maga elé szórakozottan, s megigazította az orra hegyére csúszott napszemüveget.

Merre, kérdezte Nóra, amikor kiléptek a mólóra. Van itt nem messze egy aprócska templom, ajánlkozott, fejével az utca vége felé biccentve, megnézhetnénk. Rendben, felelte a felesége, s kézenfogva elindultak az ég felé meredező fehér torony felé.

SUMPTIBUS ET RURSUM

POPULI CONAMINE SURSUM

CVM PRECE THVEREI REI, TOLLITUR ARA DEI

Szerettek volna belépni a halovány barna kapun, de az aranyozott kilincset hiába próbálta lenyomni, a templom zárva volt. Némi feszengést követően készítettek pár fotót, aztán elindultak a falu vélt központja felé, hátha ott lesz a remélt kis vendéglő, csárda a piros-fehér kockás terítőkkal. Semmit sem találtak. Se kis vendéglőt, se csárdát, de még egy nyitva tartó kis boltot sem, ahol pékárut vagy előrecsomagolt szendvicset vehettek volna. Amikor visszafordultak a rév irányába, pontosan tudta, a felesége miért nem hajlandó megfogni a kezét.

A mólóhoz vezető lépcsőn ülve várták, hogy befusson a komp. Nóra táskájában volt még egy szikkadt pogácsa – a buszállomáson vették reggel, akkor még friss volt –, kettétörték s azt fogyasztották el ebéd gyanánt. Nem volt kétséges, kárpótolnia kell majd feleségét ezért a csúfos kudarcért. De

miképp? Nem tudott mit felelni. Üveges tekintettel nézett maga elé; a folyó lassan, egyenletesen hullámozott a lábai előtt.

Vagy a főorvostól nemrégiben hallott diagnózis lenne a kárpótlás? Elmosolyodott. Ez lenne a kései jóvátétel a tavalyi nyár kudarcáért? Kétségtelen, valakinek nagyon fanyar a humora, de nem biztos, hogy Nóra kacagni fog, amikor elé állok a visszavonhatatlan jó hírrel.

„A halhatatlanság posztulátuma filozófiailag megcáfolhatatlan. Úgy tűnik, nincsenek olyan szigorú érvek, amelyek bizonyítani tudnák, hogy nincs halhatatlanság.”

De minek ez a rohanás? Tudta, hogy siet, és azt is, hogy nem kellene.

Fülelj a múlandó időre!

Egy pillanatra megtorpant, aztán magabiztosan befordult a következő sarkon. Tudta, alig negyedóra, és hazaér. Belép a súlyos kapun, aztán föl a lépcsőn, hét fok, és már hívhatja is a liftet. Föl a másodikra, aztán a gangon balra végig, és ott lesz az ajtó, az ajtó mögött pedig Nóra, aki a nappaliban, esetleg a konyhában várja, végre hazaértél, mesélj, mit mondtak a kórházban, mi volt, gyere, ülj le, ne ácsorogj, mi van a lelettel, mondd már, mi volt, mit mondtak, kérlek!

Ne haragudjon, de mennem kell, mondta a főorvos, majd fölállt és kezet nyújtott. Minden jót kívánok, viszontlátásra. Ő pedig nem sokkal később kilépett az orvosi szoba ajtaján, és az útközben látott presszóra gondolt. Úgy határozott – a jó hírre való tekintettel – „bedob” valamit.

„A lefolyás igen gyors, általában 3–6 hónapos tartamról beszélhetünk. Ha a halál nem intercurrens betegségben következik be, akkor az anaemia és a kifejlődő cachexia okozza a beteg pusztulását.”

Erre mégis mit kellett volna mondanom? Tudom, főorvos úr, beteg vagyok, de nemcsak a testem az, hanem az a szervem is, amit valaha léleknek hívtak.

A könnyörület teljes hiánya, és igaza van, kétségtelenül igaza. Mi mást is mondhatnék? De mi az igazság?

„A természetben minden mindig »tulajdonképpen valami más«: a hegy nem hegy, hanem csigaházak univerzuma, a légy nem légy, hanem holttestek váladékának propellerkés masszája, az anyag nem anyag, hanem szinte elvont elektromosság délibábja, a gyümölcs nem is gyümölcs, hanem félreismeret légyökér, a szív nem az élet indítója, hanem legutolsó mellékjelensége – és így tovább, nincs egyetlen határozott pont, minden átmegy egy másikba, opalizáló körforgás az egész. Mit tudom én, mi vagyok? Baktérium egy idegen testben? Egy millió év előtti növény belső levelének utolsó kémii-

ai állapota? Egy kezdődő vízesés vegyi összetételében az első kemikáliák? Középen, végen vagy kezdeten állok-e a természet fejlődésében, illetőleg változásában?”

Félek, Uram, segíts, Jézus, segíts meg, Kis Szent Teréz! Nóra! Segíts rajtam, Nóra! Ugye segíteni fogsz? Ugye megbocsátod minden vétkeimet? Ugye te meghallod a könyörgésem?

„Valakik most itt jelen vagytok, rövid üdő forgásában egytől egyig meghaltok: úgyhogy legfeljebb negyven vagy talán csak harminc esztendő után, egy sem él közületek: száz esztendő múlva pedig azt sem tudják az utánunk valók, ha voltunk-e e világon? Sőt, akik most ismérnek, holtunk után úgy emlékeznek rólunk – úgymond Szent Jób –, mint álomban látott dologrúl.”

Hát ez az. Nincs hova menekülni.

Még a víztükroen megcsillanó fény se nyugtat. A lenyugvó nap utolsó mosolya felém, a világ felé. Az alámertülés előtt. Nincs hova –

BURLESZK

egy időben azt hittem, sejtek valamit a költészetről.
diadalmas ének, gondoltam,
ami a barlang falára rajzolt vadászati látomásokhoz
hasonlatos.
szómágia, nem szómérnökség.
ima, átok, és valóság alatti metafizika.

honnan tudtam volna, hogy, aszongya' hogy,
apokaliptikus sebek borítják az emberek lelkét,
és a sebekből rossz szellemek virágoznak,
és éjszaka elhervasztják mind a szép rózsabokrokat,
reggel pedig hallod, „látjátok, ide születtünk!” – ordítják
a parasztok.

honnan tudtam volna, hogy colostokkal kell nekivágni
a versírásnak.
ujjmértékkel, hunyorítva rakosgattam a szavakat,
közben megtanultam ezt-azt az értelemről,
és ahol az értelem véget ér,
ott kezdődik a mese,
és a mesében egy sánta kutya nyüszít minden éjszaka,
és a sánta kutya uralja az utcát.

MÓLÓ

Kabai Lórántnak

Látja isten, hogy állok ezen a szaron.
Mint gondolat egy zavaros elmében,
megpördülök,

és az első szembejövő létrán lekapaszkodom,
hogy végre valami lápos, bizonytalan talajra érjek.

Szeplőtelenül, újra, botorkáltam a homokban,
és az apró üveg-, kavics- és kagylómorzsalékban
kirajzolódtak égitestekhez hasonló árnyak,
durcásan ráncigálták egymást,
mint érvényüket veszített bizonyosságok,
mint salakkal dobálózó bukott héroszok álmaink ketrecében.

Feltűrt nadrággal tolakodtam
a part menti sűrű, fekete tejbe,
élő és halott medúzák kocsonyás fátylai közé,
lábam alatt süllyedt az iszap,
és belül zúgtam, mint a tenger.

Baltay Róza Rebeka

A VASTAPS EREDETE

NAPLÓTÖREDÉKEK A SZÉKELYUDVARHELYI
15. DRÁMA FESZTIVÁLRA**Szeptember 16.**

8:00

Félig hivatalosan, félig reszketve szálltam fel a Marosvásárhelyi Nemzeti Színház autóbuszára kora reggel, ami az érdekes művészeket és engem szállított az udvarhelyi dráMA fesztiválra. Nem igazán tudtam, mi is vár majd rám. Nem volt se szállásom, se ellátásom, se pénzem. Ilyen körülmények között érhető tehát, ahelyett, hogy kétségbeestem volna, mi lesz velem a következő pár napban, inkább átaludtam a kanyargós utat. Éppen elég kicsi vagyok, hogy kényelmesen elférjek két széken, és remekül tudok így aludni. Ez egy nagyon praktikus tulajdonság... volt a buszútig. A későbbiekben kiderült, hogy a magasságom nem mindig a legelőnyösebb.

12:46

A társulat, amely a Sebestyén Aba által rendezett *Az igazság gyertyáit* hozta előadni, érkezés után bement próbálni, én pedig, mint egy leszakadott, kis mellékágazata a szakmának, lődörögtem a színház széles bejárati lépcsőin. Sosem tulajdonítottam ilyen sok figyelmet egy-egy lépcsőfoknak. Utoljára talán kiskoromban foglalkoztam ennyit egy lépcsővel, amikor egymás után többször felmásztam nagymamám emeleti lakásába, és megszámloltam a fokokat, 394. Nem lehet elfelejteni. Ahogy az udvarhelyi Tomcsa Sándor Színház lépcsőjét sem. Mindig találni rajta helyet, hogy leülj, átgondold a látottakat, vagy megedd a magaddal hozott műanyag dobozba csomagolt krumplit és savanyú uborkát a Jungel Étteremből, a színházi fesztiválok állandó ellátójától. Összességében azt lehet mondani, a lépcsők sose hagyják, hogy egyedül ácsorogj az épület előtt. Én is összetalálkoztam ott egy fekete, hosszú hajú, mosolygva szivarozó hölgygel. Ő mutatta be nekem Fazakas Attilát, a színház művészeti titkárát, aki nemcsak szállást és az

előadásokra szóló jegyeket, de ételjegyet is szerzett nekem. Így tette egyúttal teljesen kilátástalanná a helyzetemet. Úgy éreztem magam a névre szóló, rettenetesen hivatalos bilétámmal a nyakamon, mint egy igazi hercegnő. Hát ezek után hogy írjon az ember bármit is? Csak rózsaszínű felhőkről írhattam.

14:30

Rózsaszínű felhőkről, a pizzáról, amit ebédre ettem, és lenyűgöző turkálólókról, ahol kilóra mérik a ruhákat. Csodálatos! Na meg Bagossy Levente díszletmakettjeiről a színház előcsarnokában. Rengeteg apróra kidolgozott, dobozba zárt álomvilág. Sokáig nézegettem az ujjnyi papírból készült, festett kis bútorokat és tárgyakat. És vártam, hogy végre kezdetét vegye a valódi játék.

17:00

Balázs Ádám, Sárosi Áron: IT'S EASIER IF – Független produkció

Bohócok a stúdiószínpadon, a fesztivál első előadása megkezdődött. Mozgolódtam a székemen, hogy testi adottságaimat kompenzálva lássak bármit is a kis bohócokból, Balázs Ádám és Sárosi Áron kolozsvári színészhallgatókból. Az előttem ülő férfi is elkezdett imbolyogni ültében, hogy a fejek közt rést találjon, de aztán inkább dobott még egypár szívecskés messenger-üzenetet „Boglárkának”, én meg szégyen-nyalázat inkább a képernyőjét lestem, minthogy a bohócon nevettem volna, aki az első sorban ülőkkel interaktált. Mert hát én azt nem látom! Pedig úgy vártam. Mire a némajáték a színpadra került, úgy felhúztam magam, hogy eldöntöttem: én ugyan nem fogok a banális poénjaikon nevetni. Csak azért se. Ez a fajta nagyzó sznobságom tartott vagy másfél percig, talán kettőig is, aztán úgy néztem ezt a két kifestett, néma csodalényt, mint egy gyerek, aki gátlás nélkül kacag, és mélységesen megrendül, ha a szomorúság kiül ezekre a fehér arcokra. Persze nem egészen gyermeken, mert az előadás az apróbb giccseivel néhol visketésre készített. Pár másodpercre. A többi tényleg varázslatos volt! Úgy éreztem, ennek a két srácnak sikerült megmutatnia, hogyan érdemes színházat csinálni. Csak így. Ha már nem érzed azt, hogy játszol, abba kell hagynod, ahogyan azt Kárpáti Péter mondta.

19:00

Székely Csaba: AZ IGAZSÁG GYERTYÁI, rendezte: Sebestyén Ába – Tompa Miklós Társulat, Marosvásárhelyi Nemzeti Színház

Az igazság gyertyáin viszont sokat vakaróztam, vagy húztam fel a lábam a székre, amit gyorsan le is vettem. Ha valaki a közeljövőben a székelyudvarhelyi színház nagytermébe látogat, és a 2. sor 14-es székére szól a jegye, mielőtt leül, kicsit porolja le.

Ezt az előadást most láttam harmadszorra, és az az érzésem, hogy egyre csak megy össze. Elsőként Marosvásárhelyen a Nemzeti Színház termetes és fekete deszkáin, majd Budapesten a Városmajori Szabadtéri Színpadon, ahol, ha jól emlékszem, egy házikó került ki a díszletből, végül itt, Székelyudvarhely picike színpadán, ahol már jócskán megfogyatkoztak az elemek. Ahogy múlik az idő, egyre kisebb színpadra préselik be „Bözödújfalut”, a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem harmadéves színész osztályát és a Tompa Miklós társulat tagjait. Székely Csaba poénjai viszont ugyanolyan jól szólnak. Főleg a „gyergyós” viccek. Azt hiszem, hogy Gyergyószentmiklóssal viccelni egy stabil joker bárkinek, aki drámát szeretne írni. Kiss Bora ugyanolyan tüneményesen ragadja meg Sárika, a bözödújfalusi szombatos család legkisebb tagjának őszinte naivságát a háború okozta borzalmak között.

21:52

Az előadás zenéje is ugyanolyan felemelő maradt, habár a közönségtalálkozón a színészek megmondták, szerintük szörnyű a terem akusztikája. Együttal az egekig magasztalták a színház technikusait, akik képesek voltak ezt a teret behangosítani. Szó esett még a szövegíró zsenialitásáról és mérnöki pontos munkájáról, arról, hogy a színészek hogyan közeledtek a drámában felmerülő témákhoz. B. Fülöp Erzsébet elmesélte, fiatalkorában hogyan tartottak házibulit Bözödújfalun egyik utolsó házában, amit pont másnap reggelre ért el az egyre emelkedő víz, csakúgy, mint a falu összes többi házát.

Majd megtörtént a csoda, valószínűnek tartom, hogy Szűcs Katalin Ágnesnek köszönhetően. A csoda, ami ki tudja ragadni a megszokott körbeülős, foteles, esti szotyogós beszélgetést a közönségtalálkozó sekélyes sorából: elhangzott egy kritikai hozzászólás. Itt csendben jegyzem meg, hogy egy ideje elvesztettem a hitemet az ilyesféle találkozóknak, de most újra értelmet nyertek számomra. Hogy a nagy ajánlások egyszer csak átcsapnak tartalmas szóváltásokba, és egy olyan párbeszéd alakul alkotó és néző között, ahol az emberek nem titkolják véleményüket, de nem is személyeskednek,

az valóban lehangoló és ritka élmény. Pedig olyan egyszerűnek tűnik. Normálisan beszélgetni. Mégis azt hiszem, most először tapasztaltam ilyet „hivatalos közegben”, és nem a kocsmában, baráti társaságban.

23:00

Korábban a ruhatár asztalán üldögéltem, de egy adott ponton túl már nem maradhattam távol, muszáj volt közelebb mennem a nagy körhöz. Volt szó a szövegről, hogy vajon mennyire van túlterhelve, milyen rendszert követ. Hol érzi valaki felszínesnek a holokauszt témájához való közeledését a szövegnek vagy épp rettenetesen megrázónak és hitelesnek? A színészek beszéltek a karakterek megformálása közbeni nehézségekről, a darab keserű humorával való megbirkózásról. Kisebb vita alakult arról, hogy ki hogyan mond egy-egy szövegrészt, hogyan jobb, így vagy úgy? Legyen vicces vagy „ne tudjon róla”, hogy épp vicceset mond, és a néző röhögjön, jöjjön zavarba? Elég vérfagyasztó, amit színpadon látunk? Kell-e több, és miből? Elkelt volna egy dramaturg ennek az előadásnak? És ha igen, miért? Nem mondom, hogy nem voltak kisebb-nagyobb sértődések, de csodálatos este volt. Kár, hogy a rendező nem volt jelen. És persze az is elszomorít, hogy nem „szakmabeli” nézőt sem láttam nagyon ezeken a beszélgetéseken, sem később a színház melletti kocsmaterazon, pedig úgy hallottam, hogy a művészek és -hölgyek nagyon szívesen vennék, ha nézőik eljönnének ezekre az alkalmakra beszélgetni velük.

Szeptember 17.

11:11

Első estém után, amit a Küküllő Hotel egyik szobájában, a szállodákban megszokott keményre mosott, illatos ágynemű között töltöttem, egy kis kerengés és egy gyors, utolsó pillanatban elfogyasztott reggeli után, amit nem úsztam meg a nagy bajuszú konyhás bácsi szúrós pillantása nélkül, sikerült feljutni az épület tetejére, ahonnan az egész várost belátni. Szürke volt az ég, de nem nehezedett a városkára köd. Éppen ellenkezőleg, minden olyan könnyű volt a kora őszi fakó napsütésben, hogy magam sem nagyon értettem, pedig fáztam odafönt. Nyoma sem volt a bosszankodásnak vagy besavanyodottságnak, ami időnként fel szokta ütni a fejét az ilyen színházi eseményeken.

13:00

Ha lett is volna bármiféle kétségem afelől, hogy jó helyen vagyok, akkor azt a következő szállásomon, a méltán híres Páva Cityben dolgozó recepciós néni biztosan elűzte volna. Olyan odaadással igyekezett a vendégek kedvében járni, ami csak azokra a nagymamákra jellemző, akik pusztán szeretetből tömik tele jobbnál jobb ételekkel a vézna unokájukat. A szobakulcshoz helyben készült, meleg tejeskávé is járt, ami különösen jólesett azok után, hogy a fesztivál alatt ebédre és vacsorára csak krumplit, kenyeret és időnként egy kis savanyú uborkát ettem. Minden nap alig vártam a reggelit, ahol húsmentes ételek is fellelhetőek voltak.

18:00

Ernyey Béla: Curva periculosa és Havas Henrik: Kurvaélet című kötetei nyomán VESZÉLYES KANYAR, rendezte: Faragó Zénó – Figura Stúdió Színház, Gyergyószentmiklós

Időnként kissé nehéz volt követnem Szilágyi Míra szakadozott, ugráló történetmesélését a *Veszélyes kanyar* című előadásban, amelyet Faragó Zénó rendezett. Az elhangzó szöveget modellkedéshez vagy épp kihívó pózokhoz hasonlatos, izgalmas mozgásfúzióval spékelték meg az alkotók. A Bezsán Noémi által koreografált mozgásetűdők nagyon jól álltak a színésznőnek, ami Ferenczi Zoltán hullámzó zenéjével párosulva egy félelmetes, furcsán riasztó atmoszférát adott az előadásnak. A történet főszereplője egy modelltől lett prostituált. Így érthetőek lehetnének a színpadra citált próbababák, színes parókák, különböző női ruhadarabok, ruhabemutatókat vagy szexuális töltetű növényképeket vetítő képernyők és a sarokban lógó piros, csillámos magassarkú, de én mégsem értettem igazán a lényegüket. Úgy hiszem, nem éreztem volna a hiányukat. A kifutószerű színpad mindenesetre jól szolgált, és én különösen hálás is voltam érte, mivel így magasságom ellenére is láthattam az előadást.

20:00

Mimi Brănescu: ULTIMII, rendezte: Mimi Brănescu – Teatrul Metropolitan, Bukarest

A nagyterembe aznap este betörő előadás írójával való beszélgetést nem követhettem román nyelvtudás hiányában, de darabja megismerése után úgy érzem, őt magát is megismertem. Pontosabban, el tudom képzelni, milyen lenne az alkotóval találkozni: meglepő. Tökéletesen értetlennek éreztem magam az alatt az 1 óra 45 perc alatt, amíg az előadás folyt. A közönség han-

gosan nevetett, akik nem értettek románul, azok a fejüket rángatták oldalra, hogy elcsípjenek valamicskét az angol feliratból, amit csak úgy daráltak a kivetítőn.

A színpadon egy megfogyatkozott család, az öreg apa, a két fia és egyik fiának a felesége próbálják megoldani a különféle kusza problémáikat. Terhesség, pénz, megcsalás és a szereplők komikus értetlensége rázza fel újra és újra a cselekményt. Időről időre rájön valakire a mehetnék, aztán mégsem távozik, egymás utáni érzelmi kitörések folynak le a színen, olykor pedig a nagypapa elméjéből feltörő transzcendencia, egy régi emlék kísértése lila fénybe von mindent, amibe belerázkódik a színpadon álló papírházikó. A hatalmas taps után vigyorgó fejek és értetlen vagy már egyenesen kétségbeesett arcok távoztak a színházteremből.

Az előadás végeztével a híres lépcsőn ülve többen, fiatalok és idősebbek együtt kerestük a vastaps eredetét, miből jön ez a kifejezés, és miért csak bizonyos országokban jellemző? Arra a következtetésre jutottunk, hogy feltehetően nem egy politikai rendszer hagyatéka ez a fajta tetszésnyilvánítás, hanem a régi korok nagy színházai tűzvédelmi függönyének leeresztéséről kapta a nevét. A vasfüggönnyt leeresztették, de a színészek egy kis ajtón át még egyszer kijöhettek a tomboló nézők elé.

Szeptember 18.

17:00

TALÁLKOZÁS EGY ALKOTÓVAL: Kárpáti Péter

A Küküllő partján elfogyasztott napi krumpliadagom után részt vettem a beszélgetésen Kárpáti Péterrel. Ez az esemény különösen megterhelő volt egyesek számára, akiknek a kedvenc édessége egy tőlük messzebb álló asztalkán pihent, kis fehér tányérkában. Egy beszélgetés közben illetlenség lenne odamenni és elcsenni egy sütit, vagy miért is ne? Azért van kitéve. Hatalmas dilemma. Én mindenesetre tökéletesen boldog voltam az ott készített nagy adag kávémmal.

„Az igazság odaát van” fesztiválszlogen, ahogyan azt a beszélgetést vezető Albert Mária is megfogalmazta, mitikusan összecseng a drámaíró *Térkép a túlvilágról* kötetének címével. A nemrégiben megjelent könyv többféle műfajú és terjedelmű alkotást fog össze, talán ugyanazokkal a szimbolikus és megmagyarázhatatlan elemekkel, amelyekre Albert Mária a beszélgetés elején rátapintott. A kisebb-nagyobb szövegrészek közé a szerkesztők Kárpáti néhány színdarabját is beválogatták, többek között a *Tófferit* is.

A beszélgetés hangulata fesztelen volt, és barátságos, olyannyira, hogy az alkotó még egy hazugságmesét is elmondott, hasonlót ahhoz a baranyai népmeséhez, amely a könyvében is szerepel:

„Mikor édesanya született, a bába szólt, hogy rohanjak el keresztanyáért. De a keresztanyám már meghalt, fönt volt a mennyországban. Hát én gyorsan fölmentem, mondtam, szedje a cókókját. De most hogy menjek vissza? Azt mondja Szent József: – Nézd, fiam, ott egy rakás korpa, abból fonunk neked kötelet. Mikor a derekamra kötötték, és ereszkedtem lefelé, egy hunfut egér elrágta, én lezuhantam, derékig ragadtam a földbe. Most mit tegyek? Hazamentem ásóért, visszairamodtam, kiástam magamat. Rohanok haza, de mire megérkeztem, szegény anyám már meg volt keresztelve, épp akkor született.” Ismertem ehhez hasonló meséket, de addig sosem hallottam ezt a fajta elnevezést. Ráadásul azt is megtudtam, hogy a hazugságmesé az egyik legjellemzőbb mesefajta a magyar népmesék között.

18:00

A drámaírás I. év mesteri szakos hallgatóinak szövegei: LIVE/LÁJV – Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem, Stúdió Színház

A beszélgetése után Kárpáti Péter felkonferálta a stúdiószínpadra tanítványait, a Marosvásárhelyi Művészeti Egyetem mesteris drámaíró osztályát, akik hét rövidebb, rádióműsorban játszódó jelenetet olvastak fel. A jelenetekkel kapcsolatos előzetes kikötés csupán annyi volt, hogy egy élő műsorban kellett játszódniuk, a jelenet két szereplőjének ismernie kellett egymást régebről, és egy nagy, meghökkentő fordulatnak kellett történnie benne. Ezen az előadáson az első sorba kerültem, talán mert az egyetemisták nagyon félelmetesek voltak, és senki nem mert előre ülni. Nem tudom. Mindenesetre én rendkívül örültem ennek, a fesztivál egyik fénypontja volt számomra ez a felolvasóest. A legkirívóbb, legvagányabb szereplőket hozták elélem ezekben a szövegekben. Volt Norvégiában dolgozó spekuláns biomérnök, szívbeteg, álmodozva reszkető feleség, a Betyár FM-et vezető nagymagyar, objektív halottkém és patkányokat istenítő rockerek.

20:00

Rusznyák Gábor: DERENGÉS, rendezte: Rusznyák Gábor – Udvardtér Színház, Kézdivásárhely

Szerencsés helyszerzésem után újabb csalódás ért az ülőhelyeket illetően, amikor a nagyszínpadra épített nézőtérrel olyan helyre kerültem, ahonnan az előadásnak csak a felét volt lehetőségem látni. Így csak részletekben, ti-

tokzatosan, néha csak árnyékokat látva néztem az előadást. Egy thrillert, amit Hitchcock 1944-es *Gázláng* című filmjének története alapján írtak. A szereplőknek a jelen idejű cselekményt időnként megtörő, kifelé kommentálása jól játszott a nézők hiszékenységével azért, hogy a krimi történetének megismerése közbeni általános zavart ültessenek el az ember fejében, és a szerző az orránál fogva vezesse hallgatóságát. A szűk, három oldalról zárt doboz alakú helyiség is segített a nyomasztó hangulat kialakításában, és az első sortól karnyújtásnyira játszó színészek közelsége – olyan közelsége, amely folytán az apró rezdülések is láthatóvá válnak az arcokon – tetézte a feszültséget. Azonban, talán a darab hossza és kissé kurtán lekerekített vége miatt, én nem éreztem különösebb rettegést vagy idegtépő nyugtalanságot. Jó lett volna, ha a darab úgy, ahogyan a film, a gyilkos leleplezése után is – amikor azt hiszi a néző, hogy fellelegezhet, mert fény derült a titokra – hagy maga után némi kételyt, egy kis bizonytalanságot, amitől nem tudsz szabadulni. Egy kicsike borzongást éreztem.

2:17

A borzongásból később vacogás lett, amikor a színház melletti kis teraszon ültem egy puha, szürke pokrócba burkolózva. Az utolsó estémen a szokásos összejövétel kissé elhúzódott, és igaz, hogy jó adag vörösbort elfogyasztottunk, nem a féktelen őrjöngés tartott minket ébren, hanem egy hosszan elnyúló beszélgetés Szűcs Katalin Ágnessel, aki lenyűgöző energiával beszélt órákon keresztül kortárs drámaírókról, volt színházigazgatókról, a rendszer-váltásról és a mai fiatalokról. Mesélés közben többször is el akart indulni lefeküdni, de végül valahogy mindig maradt még egy keveset. Vagy mert tartóztattuk, vagy mert ő szeretett volna még hozzáfűzni valamit az addig elmondottakhoz. Remélem, én is ilyen leszek egyszer. A magasság megvan, a hajszínemen és az élménygyűjtésen pedig még dolgozom.

Szeptember 19.

8:22

Utolsó reggel, az utolsó életmentő reggelivel. A recepció nagymamás néni egy puszival az arcomon eresztett útnak. A Küküllőn át elértem az állomást, és felpréslődtem a buszra. Most nem aludtam, de nem is volt baj, olyan szép volt odakint minden. Vége a fesztiválnak, kezdődhet az évad.

Mohácsi Balázs

NEM VAGYOK BENNE BIZTOS, HOGY EZT MEG KELL-E ÍRNOM

ÍRÁSKÉNYSZER ÉS ELHALLGATÁSVÁGY – ÉS EGY
NYITÓ EXKURZUS A SZAKMAI KÖZÖSSÉGEINKRŐL

*„igen jól jött,
Mikor elküldték a sok-sok vödröt”
(Kispál és a Borz)*

Amikor megkaptam a felkérést, hogy *az irodalom végéről* tartsak előadást, előzetesen a következő címszavakat soroltam fel: autofikció, autentikusság, kísérlet vs. piac, önfelszámolás, elhallgatás. Ezek pedig a nevek: Bertók László, Bari Károly, Szvoren Edina, Fehér Renátó, Szabó Marcell, Harcos Bálint, Kemény Lili, Biró Zsombor Aurél.

Ám – hogy rögtön kilépjek az előzetes vázlat kereteiből – álljon itt mintegy mottóul egy kiváló pécsi költő, Csorba Győző verse a hatvanas évekből:

VERSEIM SORSA

Mikor már véreim nem védenek,
s azok se, kik még emberként szerettek:
lesznek-e akkor is, kik kézbe vesznek,
olvasnak, emlegetnek, értenek?

Nyilván piszkos-kis önzés volna, ha
a magam étkét, magam italát
tukmálnám más földű-egű világ
más-éhű, más-szomjú lakóira.

Ne maradjon belőlem semmi több,
csak amit élő érdeke szerint
táplálékként őriz meg az utókor.

S amire nem lesz majd szüksége, mint
szemét pusztuljon a szemét között,
kerüljön illendő helyére jókor.

A rétegzettsége miatt szeretem ezt a verset. (1) Egyszerre szólal meg benne a hiúság és a józanság, sőt, a szigorú önkritika. (2) Abban is van valami gyönyörű feszültség, hogy a hiú költő, aki arra jut, hogy végül is akkor a versei nagy része mehet a levesbe – mindezt egyfelől egy igen veretes versformában: szonettben, másfelől igen tartós műfajban: ars poeticában fogalmazza meg. (3) 2024-ben van ennek a versnek, illetve életműnek már irodalomtörténeti és használatstörténeti kontextusa is. Csorba Győző alighanem kihullott a nemzeti kánonból – annak ellenére, hogy talán az egyik legszebb versnek, amit tanítvány a mesterének írhat, Csorba a címzettje, és Parti Nagy Lajos írta neki. Így zárul *A Csorba-kert* című vers, melyben a tanítvány megpróbálja kölcsönvenni mestere eszközeit, de szembesül vele, hogy csak másolatot, compilátumot készít: „gazda, isten áldjon, / a több Te vagy, és több nem mondható.” És ha már itt tartok, talán nem is hullott ki annyira a kánonból, arról nem beszélve, hogy Péccsett róla van elnevezve a megyei könyvtár – tehát egy regionális kánonnak kifejezetten fontos figurája.

Az előző vers a hatvanas évekből származik, a következőt Csorba már a kilencvenes években, tehát nem sokkal az 1995-ös halála előtt írta:

ALKALMI VERS

Október, koradélután,
kék ég, a lomb még zöld a fán,
olykor hűvöske szél suhan,
levél lebeg le lassudan.

Kék ég, az alját kőrideg
házsor-szalag szürkíti meg,
hűvöske szél felhőt sodor
a távol horizont alól.

Még mennyit meg kell mentenem,
mennyit szavakba öntenem,
megőriznem: ha nem leszek,
majd ők viszont őrizzenek.

Ez persze érzélgés csupán.
Levél, ház, koradélután,
szél, felhő, szó, én elveszünk,
és nem leszünk, és nem leszünk.

Nem terveztem Csorba Győzőről beszélni. De közben meg mi sem természetesebb: hiszen pécsi költő vagyok, tehát honnan máshonnan rugaszkodjam el, ha nem a (de)centrumtól, Csorbától. Még egy dologról nem terveztem beszélni, az alkotók – tehát a társaink és a magunk – hiúságáról meg etikáról, morálról, szolidaritásról, közösségiségről, de úgy tűnik, a Csorbakertben ez is ott hever. És akkor most fellengzősen azt mondom: nekem ez a Csorba-kert a hagyományom. Itt most nagyon hosszan kéne elmondanom valami zanzát a pécsi irodalomtörténetről. Szóval leegyszerűsíttem két mondatra: a hagyományom az, hogy „ne maradjon belőlem semmi több”, és az, hogy „ez persze érzélgés csupán”. És akkor most fel lehetne sorolni, hogy mi nem a hagyományom, de ezt még inkább le kell rövidítenem. Nem hagyományom például kritikák, pláne kritikusok Facebook-posztbeli és alatti nyilvános becsmérése, és még kevésbé az, hogy a szépíró meglepődik, amikor azzal a véleménnyel találkozik, hogy ő és kritikusa esetleg egy hajóban eveznek. Erről egyáltalán nem akartam beszélni, de aug. 6-án éjjel 1-kor ebbe az irányba kanyarodtak a gondolataim. Mert az jutott az eszembe, hogy befellegzett annak a világnak, ahol nem becsülik a háttéremberek, legyenek bár kukások, ápolók, pedagógusok, kritikusok vagy szerkesztők.

És akkor eszembe jutott a József Attila Kör, aminek az utolsó éveiben tagja voltam – és ahol jó párszor éreztem magam körön kívül, mivel pécsi vagyok, és/vagy a *Jelenkor* folyóirat köréhez tartozom és/vagy kritikákat is írok. Közben ment a panaszoklás, hogy nem írnak a JAK-os könyvekről. Közel sem ettől állt földbe az egyesület, hanem többek között attól, hogy valamelyik illetékes elvtárs illetéktelenül a JAK pénzből vásárolt hangyairtóval púderozta az orrát – de szimptomatikusnak gondolom ezt az aspektust azért, mert az elmondottak miatt sem volt a JAK-nak olyan erős közössége, hogy megmentse. Általában véve nem voltak kíváncsiak a köreiken kívüliekre, és nem becsülték a háttérembereküket.

Aztán nehéz most nem hozzászólni a Péterfy-Novák házaspár által gründolt umbriai ösztöndíj ügyéhez. Egyfelől értem, Demény Péter miért mondja azt, hogy a Péterfyék bárdolatlan kiírása az egész szakmát szembesítette azzal, hogy mennyire mélyen vannak a NER nevű posványban. Ez végül is nem haszontalan. Elvileg talán egyet is értek vele, nem haszontalan néha tükörbe nézni, csak attól a gyakorlattól van hányingerem, hogy egy önjelölt páros két exkluzív umbriai gasztrohétvége között kettős mércével, önkritika nélkül akarja megítélni-megítéltetni azokat, akik nem engedhetik meg maguknak az umbriai luxusemigrációt. És akkor még nem szóltam arról a döbbenetes generációs szakadékról, ami akkor nyilvánult meg, amikor három fiatal irodalmár, Bodor Emese, Veréb Árnika és Vida Kamilla (történetesen tehát három nő) felemelte a hangját a pályázat ellen: a kommentszekcióban – elvileg értelmes emberek, egyébként kiváló költő, író, műfordító kollégák tollából – ömlött a lekezelő gyalázkodás. Érdekes módon azon senki nem kapta föl a vizet, hogy Péterfy Gergely valódi válasza sem méltatta a három fiatal pályatársát: „válaszában” bemásolt egy hosszú Facebook-kommentet egy másik fiatal (férfi) költőtől, Sipos Tamástól, illetve az öneki adott válaszát. Persze, aki nem néz tükörbe, az valószínűleg ebben az eljárásban sem lát semmi kivetnivalót.

Vagy szintén a napokban írták ki a Libri Talent nevű ösztöndíjat. Lehet pályázni a héthavi kétmillió forintra például családregegyenével, történelmi fikcióval, disztópiával és politikai krimivel – továbbá valamiért novelláskötettel, úgy tűnik, a kiírók nem tudják, hogy a novella az irodalmi piac mostoha-gyereke. De azért nem teljesen fogalmatlanok, tudják, hogy a versesköteteket állítólag nem lehet eladni, úgyhogy a kiírással azért egyértelművé tették, hogy a pályakezdő költőknek a kurva anyját. És akkor a szakmánk egyéb toxikus vonásairól még semmit nem mondtam, pedig alighanem azokból is meg lehetne írni az irodalom végét. De inkább felfüggesztem ezt a témakört, mielőtt a folytatással érzélgősséggé demheszteném.

Önkényes ugrással megpróbálok visszatérni az eredeti tervemhez, és a kísérletezés, halál, elhallgatás címszavak kapcsán Bertók Lászlóról ejtek először szót. Ha valaki nem ismerné behatóan a Bertók-életművet: egyfelől jó szívvel ajánlom – kocsmai egyszerűséggel mondva: őnélküle se lenne Parti Nagy Lajos Parti Nagy Lajos –, másfelől azt érdemes róla tudni, hogy amíg sok tekintetben hagyománytisztelő volt, addig az elmúlt hatvan év egyik legnagyobb kísérletezője is. A népies, népi-szürrealista költészettől indulva az *Újhold* tárgyias-gondolati líráján keresztül a nyelvkritikai posztmodernig

jutott, közben a formakísérletei a berímeltetett haikutól, a sajátos verstanú szonettekén át egyedi szabadvers-szintaxisig terjedtek, míg élete végén a kétsorosokig jutott. Ez az utolsó részint kényszerűségből lett a versformája: egy műtétje után 24 órán át nem mozdulhatott, így aztán fel se tudta jegyezni az eszébe jutó verssorokat, miközben meg mi mást is csinálna egy költő egy kórházi tartózkodás nem-helyén és nem-ideje alatt, ha nem verset írna – szóval megpróbálta tökéletesre csiszolni és persze észben tartani a már meglévő sorpárt. Ebből lett a *Firkák a szalmaszállra* sorozata. Az igazat megvallva ez a végül két kötetre rugó ciklus összességében elég hullámzó színvonalú, de egy hatvanöt évet felölelő életmű ad aranyfedezetet a gyengébb daraboknak. Közben pedig egy igen komoly egzisztenciális küzdelemnek lehetünk a tanúi. Miközben a költői megszólalás léptéke csupán két sorra korlátozódik, addig az írás afféle életöszönként hajtja a költőt. Miként a ciklus címére reflektáló darabban áll: „Most akkor az utolsó szalmaszál tart? / Vagy firkáid tartják a szalmaszálat?”

A kísérletezés és autentikusság kérdésköre, illetve az experimentális irodalom vs. konzervatív könyvpiac problémaköre kapcsán gondoltam példának hozni Szabó Marcellt, Harcos Bálintot, Lanczkor Gábort. Tehát a nemrégiben alapított su\curesale kiadó első három szerzőjét, illetve kiadványát. Különösebb szövegelemzésekre itt nem vállalkozom, talán Lanczkor *Szaturhuszi mesék 1.* című műve a legkönnyebben felskiccelhető, amely formája szerint napló, de olvasható hibrid formájú regényként is, hiszen a naplóformába beépülnek versek, regényrészletek, útirajzok, esszéisztikus gondolatfutamok stb. Harcos és Szabó szintén erősen feszegetik, mi és milyen is a kortárs költészet. Nemcsak a kísérletezőkedvük közös, hanem az is, hogy „hibrid” műveiknek nem találtak vállalkozó szellemű kiadót, sőt, amikor Pécssett mutattuk be a könyveiket, azt is elárulták, hogy kaptak olyan kiadói visszajelzést, hogy inkább olyan művet írjanak, amely egyértelműben pozicionálható a piacon (tehát ideális esetben: regényt). Nem akarnék általánosítani, de ebből a példából azt az óvatosabb következtetést mindenképpen levonhatjuk, hogy az irodalmi szcénában jelen van az a gondolkodás, amely az izgalmas, kísérletező, öntörvényű, ideális esetben előremutató művek helyett a piaci sikert részesíti előnyben. Valamiből persze meg kell élnie a könyvpiaci szereplőknek is.

Nem bocsátkozom itt hosszas fejtegetésekbe Bari Károlyról, de amiatt mindenképpen meg akarom említeni, mert szinte sikerült megvalósítania a tökéletes elhallgatást – néhány verseskötete átlagosan 10-15 évenként jelent meg. (Ebben mondjuk egykor a diktatúra is segített neki.) Legutóbb megje-

lent kötete *A mozdulatlanság örökbefogadása. Összegyűjtött versek, prózai írások és képzőművészeti alkotások 1966–2018* – nincs összesen 400 oldal, igaz, a kötet laptükre a szokásosnál valamivel nagyobb. S ebben a költői életmű mindössze néhány tucat írásra rüg. Közben viszont elképesztő szerkesztői-etnográfusi munkát végzett, s a cigány népművészet köréből alapvető munkákat adott közre. Nehéz is megmondani, hogy saját költői tevékenysége háttérben, vagy a költősége szolgált az etnográfusi munkája háttéréül.

Az elhallgatás nemcsak a költőket kísérti, hanem a prózaírókat is, például Szvoren Edinát is. Vagy ő kísérti az elhallgatást. Nem tudom, melyik a pontosabb. Azt se könnyű megmondani, hogy van-e ennek valami többletjelentése, vagy csak üres retorika, hogy a visszájára fordítottam. (Hát így keveredik egyfolytában gyanúba a nyelvem.) Szvoren az egyik legnagyobb kortárs novellistánk. Írói hangja – semmi újat nem állítok – meglehetősen eredeti a maga teljesen váratlanul groteszk, abszurd, szürreális, weird asszociációival. Az is kifejezetten szép dolog, hogy ellene tart a piac vonzásának: nem ír regényt, csakazértse. Az életműve inkább a redukció felé mozdult, az egyre rövidebb rövidtörténetek felé. Örkény István és Lydia Davis irányába. Aztán ebben is elért egy határt: van a redukciónak egy végpontja, amikor nem lehet (vagy legalábbis nem érdemes) tovább tömöríteni egy szöveget. Mert vagy elveszti szépirodalomjellegét (szerintem például Oravecz Imre az utolsó írásaiban eljut eddig), vagy szövegi jellegüket veszti el a szövegek. (Vannak persze ellenpéldák, mondjuk Weöres Sándor egyszavasa, a *Tojás-éj*.) Ha korábban nem, akkor ezen a ponton mindenképpen felmerül az elhallgatás lehetősége. Az új Szvoren-kötet, a *Kérődző Kronosz* pastiche-okat, bizonyos íróársak (pl. Bartók Imre, Szív Ernő, Tompa Andrea, Nadas Péter) modorában megírt, az ő stílusukat utánozó (vagy akár: hamisító), de nem szándéka szerint parodizáló elbeszéléseket tartalmaz. Érdekes önfel-számoló gesztus: saját eredetiségéről, írói modoráról mond le itt az író – a pálya korábbi ívét látva alighanem azért, hogy ne az elhallgatás legyen a következő lépés –, és ezzel a kortárs irodalmunkban meglehetősen egyedi, eredeti módon folytatja munkásságát.

Van egy barátom, úgy hívják Fehér Renátó. Ezt nem dicsekvésből mondom, nem a neve említésének a hátára akarok rákapaszkodni, hogy ő legyen a szavaim zsákhordója. Ez ebben az esetben mindenekelőtt egy irodalomszociológiai tény: mivel barátok vagyunk, viszonylag sokat szoktunk beszélgetni, nemegyszer irodalomról, és persze saját praxisainkról. Ebből kifolyólag sokat beszélgetünk az elhallgatásról is, ami általában az egyetlen lehetséges hiteles, ugyanakkor elérhetetlen, már elrontott, nem rendelkezés-

re álló folytatásként szokott közöttünk felmerülni. Hiszen már megszólaltunk – holott legjobban akkor jártunk volna, ha eleve csöndben maradunk. Ezt már elbasztuk, előbb nyitottuk ki a szánkat, mint hogy gondolkodtunk volna. Ráadásul ráérezünk a beszéd ízére. Most már megoperálhatatlanul költők vagyunk. Bizonyos szempontból: beszélni szeretnénk. Szeretnénk beszélni. Pontosabban mondani valamit. Csak tők nehéz mondani valamit, amikor az öntörvényű, eredeti beszéd – érzésünk szerint – rendre elnehezül a közegben, nincsenek meg az ideális feltételei. És akkor az ember gyereke mégiscsak eljut az olyan önfelszámoló gesztusok gondolatáig, amelyeknek a végkifutása az elhallgatás. Renátó a *Torkolatcsőn*ben például a beszédhibák imitálásával kísérletezik. Talált szövegeket szerel össze és vissza. Áthúzza az egyik versét. Egy másikat blackout poetryként hozza létre. Fordítóprogramok algoritmusain futtatja át a szöveget. Vizuális jelek beépítésével kísérletezik, és tipográfiával és képversekkel, társművészetek beemelésével. Feszeti a költészet határait. Keresi az érvényes költői megszólalás lehetőségeit.

Bizonyos szempontból egy rugóra jár az eszünk. Egy másik szempontból az irodalmi próbálkozásaink egymás szöges ellentétei. Ezt egyszer úgy próbáltam megfogalmazni, hogy egyikünk addig akar beszélni, amíg még értelme van, a másikunk viszont addig akar beszélni, amíg még van értelme. (Milyen szépen változik meg egy mondat értelme, ha megvariáljuk a szórendet: máris máshová kerül a fókusz.) Tehát amíg egyikünk a közlés értelmének a határaival hadakozik, addig a másikunk abban látja a kihívást, hogy meddig van értelme, meddig van meg a minimumfeltétele a közlésnek. Ez a különbségtétel akkor jól hangzott, most már kevésbé tudok elköteleződni valamelyik pólus mellett – mivel mindkettőt a magaménak érzem. Talán megváltoztam azóta – valószínűleg erről lehet szó, ugyanis a beszéd frontján a helyzet változatlan. Mindenesetre egyelőre egyikünk se hallgatott el, se a Renátó, se én.

Zárásképpen egy viszonylag felejthető, de annál őszintébb, és a témához kapcsolódni látszó, ezért most újramelegített verspróbálkozásomat szeretném a plénum elé tárni, ami elé most utólag odabiggyesztek mottó gyanánt egy Kemény István-idézetet, amelyet Szócs Géza *A vendégszerető* című kötetéről szóló kritikájában írt: „Úgy lehet tehát megalázni a költőt, ha az aktualitások ellen kénytelen fellázadni, ha az aktualitások fölénybe kerülnek vele szemben. És így válhat korszerűtlenné később. Szócs Géza nyolcvanas évekbeli versei romlékonyabbak, mint a régebbiek.” (Zárójelben jegyzem meg: én ezzel nem feltétlenül értek egyet, egyrészt mi másból induljon ki az író, ha nem az aktuálisból, másrészt a nyolcvanas évek Szócs Gézáját az

egész életműben talán a legérdekesebbnek találom. Mégis idekívánczozik ez az idézet mottónak.) A vers:

AKARTAM VALAMIT MONDANI

a politikáról
a miniszterelnökről
a beszédéről
valamelyik új törvényről
rendeletéről
alkotmány
bocsánat
alaptörvénymódosításról
de egyszerre már
a klímaváltozásról
a klímakrízisről
a klímakatasztrófáról
a klímagyásról
kellett volna beszélni
a tűzveszélyről
és az erdőtüzekről
és esetleg azt énekelni
menyhárt jenő proletár hangján hogy
olvadó aszfalt
olvadó aszfalt
de egyszer csak kitört
egy világjárvány
és karanténba zárkoztunk
és maszkot húztunk
fertőtlenítettünk mindent
satöbbi
ezzel elég sokan elfoglalták magukat
mindenki erről beszélt
úgyhogy erről nem akartam
emberek haltak meg egyre többen
de erről sem akartam
és akkor meghalt az apám
és erről kellett volna beszélnem

de meghaltam én is és anyám is
majdnem
és erről is kellett volna beszélni
néha beszéltem is
de nem volt sok időm
mert hat hét után visszamentem dolgozni
közben eltemettük apámat
hétvégeente művelni kellett a szőlőt
takarítani apám után
baszakodni a rozszant kocsiával
órát kellett adnom az egyetemem
posztdoktori ösztöndíj nélküli
önkéntes óraadóként
és néha írni is próbáltam
szép lassan volt már valami ötletem is
egy hétig güriztem a szerkesztőségben
hogy nyugodtan vehessem ki a következő két hét szabadságot
abban a tudatban
hogy tartozásaimat letudtam
sőt előredolgoztam
és akkor meghalt öreganyám
akit el kellett temetni
és ügyeket kellett intézni
és takarítani kellett öreganyám után
és közben beszélni kellett volna
a politikáról
a miniszterelnökről
a beszédéről
egy törvényről
rendeletéről
alaptörvénymódosítástervezet-módosításról
éjszakai műszakban benyújtott salátákról
voltaképpen a klímakatasztrófáról is
bár ez a nyár éppen nem volt olyan durva
talán a karantén miatt
hogy mindenki otthon maradt
mert közben világjárvány tombolt
emberek hullottak

és oltások sajogtak
és oltásokat tagadtak meg tudatlanul
és oltásokat vásároltak túlázottan
és oltásokat használtak politikai célokra
és emberek hullottak
valójában erről kellett volna beszélni
és immár arról is
miért lehetetlen
legalábbis egyre kevésbé lehetséges
beszélni mindarról amiről beszélni kellene
és közben a telet
tavasz nyár őszt követve
és kitört egy háború
és erről kellett volna beszélni kiváltképp
mivel a szomszédban volt
és a miniszterelnökről
a beszédéről
törvényeiről rendeleteiről satöbbi
a politikáról
a járványról
a halottakról
a benzin áráról
a laktózmentes sajt áráról
a gáz- és az áramáról
az inflációról
az életről
és nekem
mivel irodalmár vagyok
az irodalomról
voltaképpen az írás értelméről
de közben záporoztak a hírek
a bombák a jégesők a magas uv-értékű napsugarak
a beszédek a gondolatok
hogyminderről beszélni kellene
és hogyminderről nem tudok
nem is akarok
voltaképpen lehetetlen
de

sőt
ha minderről nem tudok
akkor semmiről sem tudok
persze
talán beszélhetnék arról
miért
miért nem
de hogyan is kellene arról beszélnem
hogyan nincs miről beszélnem
hogyan ennyi téma között
elvesztettem az értelmes mondataim
tehát hogy nincs értelme beszélni
szerintem nincs
legyen ez csak énám érvényes
kurvára nincs értelme
voltaképpen az életnek
no tomorrow
ezt kellett volna elmondanom
de úgy találtam
voltaképpen
ezt sincs értelme elmondani
főlösképpen tehát ez a vers is
ez a tényköltemény
a valós dolgok tételes felsorolása
minimális hozzáadott poétikai gondolattal
amit az egyszerűség kedvéért nevezünk versnek
teljesen fölösképpen
nem viccelek
bár meglehet lesz
aki lágyan elmosolyodik majd látva
hogy így zártam le ezt a szöveget
pedig már azt sem hittem hogy
a metapoétika lehetne megoldás.

Szóval jelenleg valahol itt látom az irodalom végét. Épp mielőtt az autofikcióról kezdenék beszélni.

(A szöveg a 2024-es Látó-táborban elhangzott vitaindító előadás trott változata.)

Kerényi Tamás

NEM DUGHATSZ MEG MINDEN SAJTBOLTOT

Rajtunk vastag pulóver

Reggel nyolckor az utcán, rajtunk vastag pulóver, derékra kötött esőkabát. A messzi Európában állítólag javában dühöng a kánikula, de ez itt most Angliában nehezen hihető. Vállamon kettőre nőtt a hátizsák, a gyerek pár méterig bírta, én persze fel se veszem. Ekkor még nem tudom, mennyi bonyodalmat fog ez okozni a későbbiek során. Az olvasó megnyugtató véget azért ideírom, térdem azóta egészen meggyógyult, már ahogy az ötvenévesen rendben lehet.

A Nagy Terv szerint vonattal utazunk Bristolból Magyarországra, aztán onnan két hét múlva haza. A „haza” fogalma megváltozott, és számomra nehezen értelmezhető. Eredetileg, mint minden normális ember, repülővel mentünk volna, de annyira elszaladtak az árak, feleségem húzott egy merészet, legyen akkor vasút! Ebből a végére már egy egyhetes európai kanyargás kerekedett, de azt gondoltuk, a gyerekeknek jót fog tenni. Ahogy azt Gábor Kálmán, tanárom a szociológia szakon, Sziget fesztiválos kérdőívének egyik sorában megfogalmazta, és azóta családi szállóigénné vált: „Megismerni más életformákat.”

London, Paddington pályaudvar. Sietősen ki a gyorsból, be a föld alá. Sose utaztam még ezen a metrón, lenyűgöz, hogy egy app segítségével simán használhatom a bankkártyámat jegy gyanánt. Lehet, hogy otthon is ez van, de én már semmit se tudok a jelen Magyarországról, számomra csak a múlt él. Az ősrög „mind the gap” szól minden állomásnál, ez az, amit a bemondó halála után a lakosság visszakövetelt. Most látni csak, városunk, Bristol mennyire álmos porfészek Londonhoz képest, a tömeg, a méretek, a turisták, a mindenféle színű és formájú lakói, földöntúli, futurisztikus a nyüzsgés, mintha csak a Szárnyas Fejvadászban volnánk. A King's Cross állomásnál jövünk fel, a Harry Potter 9¾ vágánya valahol erre kell legyen, szóval kötelező megnézni. Szerencsére gyerekeink már elég nagyok ahhoz, hogy ne okozzon nekik törést, igazából nem is létezik, mert csak egy félig

falban eltűnő szobrot látni, de a végén letudják azzal, hogy ha itt nem, de a könyvben mégiscsak valóság.

Át a Hyde parkon, a hely két dolog miatt fontos, egy óriási és valóban használható zöld terület a város közepén, a pesti kosz, szemét, eldobált üvegek, részegek, üvöltöző emberek helyett. A másik, hogy itt található a „speech corner”, ahol bárki beszélhet bármiről, ami az internet kora előtt rendkívül fontos volt. Erre írta Aczél György annak idején, a beszédes című *Egy elmaradt vita helyett* könyvében, mit nekünk Anglia, bezzeg egész Magyarország egy Hyde park. A harmadik pedig, hogy itt volt a Rolling Stones 69-es koncertje Brian Jones halála után, amiről az a legendás filmfelvétel fennmaradt. A terület a Buckingham-palotához fut ki, még sose látták a lányok, pedig bent lakik a királynő, aki annak ellenére, hogy meghalt, még mindig itt van. Roald Dahl *BFG (Barátságos óriás)* könyvében szerepel egy jelenet, amikor a főhős II. Erzsébettel teázik. Lányom annak idején írt is egy levelet az uralkodónak, meghívná hozzánk egy csészére, aki kedves hangú válaszban közölte (vagy a titkársága, de ki tudja ezt igazán): köszöni szépen, bokros teendői miatt mégse tud eljönni. Ezt a borítékot azóta féltve őrizzuk.

Innen a St. Pancras állomás, ahonnan indul a brüsszeli gyors. A csarnokban valaki zongorán játszik, mellette a csomagja, szintén utazó tehát. Állunk a sorban a több száz vasútra várakozó mögött, egy lány kilép, odasétál a zenélőhöz, énekelni kezd, megint mások ezt a jelenetet videózzák, a végén felhangzik a tömeg felől a taps. Ilyen tehát valóban létezik, nem csak a filmekben! A sor hirtelen meglódul, átesünk a csomag- és útlevelellenőrzésen, és máris Franciaországban vagyunk, pedig igazából London közepén még mindig, a föld alatt.

A vonat nem e világi sebességgel száguld, néha 300 km-rel, egyenesen azt hiszem, repülőn ülök, fejemben ugyanaz a furcsa és kellemetlen vibrálás. Az egyik hosszú alagútnál jövünk rá, ez már maga A Csatorna. A hipersebesség előnye: hamarabb ott lenni, mint Pestről a Balaton, ami azért elég komoly. Brüsszel érezhetően melegebb Angliánál, a pulóver lekerül, de a hírek szerint Pesten negyven, tehát ott a végítélet, hál'isten a Dunaparra megyünk. Itt csak gyors átszállás, gyorsan el a Pisilős kisfiúhoz, régen közként üzemelt, ami felettébb furcsa kérdéseket vet fel a középkort illetően. Eszembe jut az elmélet, hogy az utazás, a távoli tájak, nevezetességek felkeresése a régi zarándoklatok maradványa. Itt is, mint akkor, a csodatévő szentből szeretnénk egy darabot birtokolni, megfogni, átélni, hogy annak varázsereje belénk szálljon. Sajnos nem találok sehohol olvastam ezt, ren-

geteg dologgal vagyok így, de legalább kevésbé zavar, ha valami ötletet ellopok, és a sajátomként mutatom be. Amúgy is ez a posztmodern.

Brugge-ben egy padon, túl a Stoofvlees frieten (marhahús flamand módra), köretnek a híres hasáburgonya, amit nem is a franciák, hanem a belgák találtak ki. Szintén lement pár waffle is, ami megint helyi dolog. Az egész várost belengi ennek a két ételnek az összefonódó illata, mintha az ember egy édességboltban járna. Körülöttünk mindenhol holland beszéd, ez itt Flandria, az ország másik fele pedig a vallon, ami pedig inkább francia. Éles az ellentét, utálják is egymást rendesen, állandóan felreppen a hír, szét fog-nak válni, de aztán maradnak mégis. Bár a Brexit óta, amit volt szerencsénk a helyszínen végigélni, már bármit el tudok képzelni. A főtéren szállunk meg, egy egészen elvarázsolt szobában, a szálloda legfelső szintjén. Olyan, mintha száz éve nem nyúltak volna hozzá, egyetlen nagy helyiségből áll, ami csak a miénk, körben üres polcok, csak imitt-amott árválkodik egy eldőlő könyv. Az egyik falnál papi szószékre emlékeztető építmény, hatalmas festmény lóg ágyunk mellett, a tapéta rikító vörös, óriási belmagasság. Kata állítja, hogy valami elírás miatt kaptuk meg ilyen olcsón, mert ez leginkább egy milliomos lakosztályára emlékeztet, aki a sok kokain miatt hagyta leromlani a berendezést. Alattunk a főtéren konflisok, visszhangzó lópaták, az éttermek teraszai tömve a hangos turistákkal, a templom nyomasztóan kondul. Mégis 11 körül hirtelen néma lesz minden, én megiszom az utolsó Leffét. Imádom Nyugat-Európát, és csendrendeleteit.

Fáradt lábam megbotlik a járdán

A Szent vér bazilikát Brugge-ben a google maps-szal találom meg. Telefon a magasban, mint kereszt, így járjuk az utcákat. Márai egyik nem megfelelően értékelt könyve ír le hasonlót, a *San Gennaro vére*, ahol az ereklyét évente egyszer körbehordozzák a városon, ami aztán hirtelen cseppfolyóssá válik. Itt viszont, legalábbis a legenda szerint, a nedv egyenesen Jézustól származik, egy keresztes vitéz hozta a Szentföldről. A templomot a XII. században emelték, valószínűleg ez teszi azt, hogy kívülről meg nem mondaná senki, mi van bent, sima kereskedőháznak gondolja az ember, csak a nagy tömeg árulkodik arról, hogy itt valami fontos lapul. Utolsó szippantás a teret belengő waffle-sültkrumpli illatából, máris belépünk a tömjén illatú félhomályba. Fáradt lábam megbotlik a járdán, ahogy a pesti nóta mondja. Kanyargós márványlépcső vezet felfelé, a lábujjainak, ami egyre rosszabb, nem igazán tesz jót, hogy bakancsom nagyon bizonytalanul teljesít a simára

koptatott fokokon. Lehet, az lesz a vége, térden csúsza érkezem, mint egy igazi zarándok? Csakhogy vissza én rosszabb állapotban leszek, nem lelek gyógyulást. Bent egy kicsiny templomot találunk, hosszú sorban kígyózik a tömeg egy távoli emelvény felé, ahol idős, szigorú tekintetű nő áll, a kezét valami csillogó tartályon nyugtatva. Sajnos nem lehet fényképezni, és anynyian vannak, hogy vaku nélkül sem merem megpróbálni. Egy egészen apró fiolát pillantunk meg, amiben valami repedezett, barna, száraz krém pihen. Ez volna a Szent Gyolcs, amely felszívta az Isteni folyadékot. Előzőleg ki-figyeltük, mennyi ideig szemlélődik egy hívő, megpróbálok áhítatos arcot vágni, és a másodperceket számolom. Lányom ragaszkodik hozzám, tegyük a perselybe adományt, mondom neki, olyat tegyen, amit úgyse tudunk felhasználni. Végül román lejt pottyantunk be, ki tudja, honnan szereztük, az is csörög. Kifelé a gyerek gyertyát gyújt halottaink emlékére, ezen úgy meghatódom, hogy gyorsan elindulok az ajtóhoz, de a gyilkos lépcső utamat állja. Igazán törődött utazóvá lényegülök át, ahogy lassan, lépésről lépésre botorkálok lefelé, lehajtott fejjel.

Nem dughatsz meg minden sajtoltot

Sodade, sodade, súgom oda a jóképű kávési fiúnak Párizs kisebbik szigetén, az Île Saint Louison egy kávéházban. Látja, ezúttal értő közönségre akadt, visszamosolyog, felhangosítja a zenét, és átnyújt egy pohár vizet. Már túl vagyok a dupla presszón, kint tombol a kánikula, és még mindig nem hevertem ki a tizenhárom órás ottalvós Bécs–Párizs vonatutat. Családunk úgy büzlik, mint egy fapados hajléktalanszálló, a buszon a tősgyökeres néni is undorodva ült arrébb. Ráadásul Angliában rég megszoktam, hogy harsányan beszélek mindenhol magyarul, úgyse érti senki felkiáltással, így a felháborodás még nagyobb volt, elhúzott száj, lefittyedő ajak, zord gall tekintet. Takarékoskodnunk kell a fehérneművel, és kevés az időnk is, ha elmennénk a szállásra megfürödni, egy csomó látnivaló lemaradna, most egy hónapot muszáj bezsúfolni két napba. A párizsi kávé semmivel sem összehasonlíthatóan varázslatos, még szádhhoz sem emeled, máris elvarázsol. A pörkölés hibátlan, az íz karcos, se savanyú vagy keserű, sűrű és erős, mint egy jó novella. Talán ez az a környék, amelyik a leginkább a régi Párizs lehetett, szűk utcák, ódon házak, kevés turista és hangos csend. Az utcán egy kis fa törte át a kockakövet, nyugán fut fel a házra, egyre inkább átöleli, csak az ablaknál vágta egy kis helyet a kilátásnak a boldog lakók. Igyekezem nem a szemközti sajtoltot nézni, családom az imént rángatott el a kirakattól, ők a

padon pihegnek éppen, lungót, gyümölcslevet kortyolgatva. Egy-két fajta mégiscsak belefér, döntöm el, elvégre férfi vagyok, felállok, rátapasztom arcom az üvegre, és újramezdődik a pornófilmeket megszegyenítő műsor. Bent számtalan állagú és formájú sajt, egyikről se hallottam még, típusuk is talány, feltűnő a kecskéből és juhból készültek magas aránya, ez kifinomult és egzotikus ízvilágot sejtet. Amúgy is kecskemániás a család, szóval dupla az öröm. Feleségem egy idő után rám szól az árnyékból, nem dughatsz meg minden sajtoltot, Tamás! Feláll, kezembe adja az Európában legjobban használható bankkártyát, „aztán csak ésszel!”, üzeni a szeme. Bent a leg-erősebbet, legbüdösebbet kérem, lehetőleg legyen francia, finom, elegáns és lehengerlő. Az örült turista szövege meglágyítja a zord árus szívét, netve egy korzikaira mutat, ami már el akarna mászni, de gyorsan rácsap a kezében tartott fadoronggal. Kint neki is látok a falatozásnak, a héj marja a szám, újabb orgazmushullám ér el. A járókelők nagy ívben kikerülnek a bűzöl-gő és szemlátomást szétesett hajléktalant, aki valami undorító dolgot zabál. Szégyenkező lányaimra nézek, gyerekek, én élvezni akarom, ami még hátra van, úgylis elmúlik minden. Vegyétek tudomásul, én így haldoklom, eközben számból repked szertesztét Napóleon szülőföldjének esszenciája.

Az irodalom értelme

Kírom a Facebookra: „Ki tudna minket bevinni a Keletiből anyámhoz?”, a bejegyzést nyilvánosra állítom, ennek később hatalmas jelentősége lesz. Ugyan helyismerettel ezúttal még rendelkeznék is, de mostanra fáradtunk ki teljesen, a célszalag előtt esett össze a futó. Két gyerekkel vagyunk, plusz négy hátizsák. Nekem a térdembe már hálni jár a lélek. Először egy, aztán kettő, de volt, mikor három hátizsák lógott a hátamon, elértem határait, nem tudom magamra venni a világ minden súlyát. Szembesültem vele, mennyi az ötven. Hál’isten Kata egy ponton, valahol Antwerpen magasságában kitalálta, tegyük lockerbe dolgaink minden állomáson, enélkül ma nem lennék itt. Robog velünk a gyors, vagyis Magyarországra érve szemlátomást lassul a sebesség. A csatorna alatt az Eurostar 300-zal is, az Amsterdam–Innsbruck 200-at húzott, de ez itt többnyire egy 424-es gőzmozdony szintje. Azért van a csigaságban jó is, országnéző járatnak kiváló. Próbálok kihasználni a látnivalókat, a Hegyeshalom tábláról vicces képet készítek a „Hegye” nélkül. A kávék semmit sem használnak, az is kiderült, nem nekem találták ki a hálófülkét. Az étkezőkocsiban állunk, és mint egy nyári fesztivál második napján, úgy kapaszkodom a pultba. Látom, jelentkezett egy ismer-

retlen, rám is kattint, szívesen bevisz minket, ráadásul ingyen. Megnézem, ki lehet az, van is néhány közös ismerősünk, de mégis felettébb furcsa a dolog. Hangosan mesélem Katának, megbízzunk ebben az idegenben? Azt feleli, az ő női megérzése szerint jó lesz, és amúgy is remek irodalmi nyersanyag lehet a történet. Tudom, most nem látok igazán tisztán, a kimerültség következtében paranoiám a csúcson. De, kiabálom, mi van, ha ez egy örült, és ki akar rabolni minket, annyi csendes ismerősről derült ki, hogy totál elmebeteg. Hátrafordulok megnézni, milyen a kilátás a szemközti ablakból, ekkor a mellettünk álló nő riadtan kapja el tekintetét. Rájövök, itt már érti mindenki, amit mondok. Suhan, vagyis inkább lassan tűnik tova a Magyar Táj. Akác, végeláthatatlan és gigantikus kukoricatáblák, az erdő földje pedig mintha hamuból volna, iszapszínű, és száradt, foszlósan pereg. Kimergünk svarcba cigizni a két kocsi közé, nevetve mesélem az iménti kínos helyzetet. Nem hagy nyugodni a dolog, újra felteszem a kérdést, és ha az út végén, miután átszeltem egész Európát, a Keletiben kell meghalnom, mert egy bolond megkésél? Kata igyekszik csitítani, valaki közben kijön a wc-ből. Szemem sarkából látom, ez ugyanaz, mint az előbb, fejét lehajtva rémülten elsiet. Feltűnnek a város épületei, elsőre Bécs, de mégsem ugyanaz, hanem annak alternatív valósága. Óvatosan szállok le, kímélve a bal lábam. Ismerős a burkolat töredezettsége, a gyanús foltok az aszfalton, és aztán arcon csap Budapest jellegzetes szaga, a benzin, a kosz, a por és az állott, a sosem frissülő meleg levegő elegye. Az épületek falán pereg a festék, kilóg néhány téglá, a tartóvasakról rozsdavirágok kandikálnak. Minden olyan, mintha évtizedek óta nem nyúltak volna hozzá, és valóban, még megvannak a második világháborús golyónyomok sok helyen. Vannak olyan részek, amikhez nem is tanácsos közel menni, de nincs is lezárva, egészen szürreális a látvány egy frissen érkezettnek, nem is tudok hasonlót mondani Európából. Tudod, mondom Katának, van ebben a pusztulásban valami gyerekkori nosztalgia, lehet, nem is tetszene Pest dohos pince- és gázszag nélkül, ami csendesen áramlik a százéves bérházak ajtaján, hogy magával ragadja a járdán gyanútlanul sétálók szívét. Az utcára kiérve hajléktalanok söröznek, mindenhol a régi nagyság árnyéka, mintha magára hagyták volna a régi pompás várat. Ellenben a főhomlokzat frissen felújítva, ahol a papok táncolnak, szakad ki belőlem, de mégis ez milyen szép, próbálom megragadni az élet pozitív végét. A parkolóban ott is áll emberünk, akiről kiderül, hogy egy évekig külföldön élő zenei producer, sokat látott a Facebookon, és az írásaim miatt ingyen visz be minket. Na, ez az irodalom értelme, jelentem ki. Úgy döntök,

megnyitom a pozitív csakrát, és itthon csak a jóra fogok koncentrálni. Biztos vagyok benne, meg is fog találni. Mert ez a csávó, ez egy jel!

Két ampulla Lidocain

Oldalra fordítom fejem, a fehér lepedőre vér gyűl lassan csordogáló cseppekben. Milyen jó lenne most belelátni magamba, hiszen résnyire nyitva a hátam. A nyakcsigolya táján erős kéz matat, remélem, nem csúszik meg a szike, és jön ki a vége a számom. Bár lehet, azt se érezném. „Ez jól benőtte magát az izmok közé, nehezebb kiszedni, mint a másikat”, szólal meg egy hang. Két ampulla lidokain bennem, a tetanuszhoz képest végül is kibírható a szurkálás, bár nem igazán szeretem ezt az anyagot. Egyszer még régen fogvésés miatt kaptam sokat, később elkezdtem zokogni a buszmegállóban. Az orvosi kokainos kalandomat (hét grammot lőttem el), azt most inkább nem is mesélem el, de állítólag az is be volt keverve ezzel, de az olvasó könnyen elképzelheti, milyen véget ért. Hason fekszem, „na, ezt vajon hogyan tudom majd megírni”, mélézok, és azon feszengek, mit mondjak a varratszedésre, mert akkor rég Bristolban leszek. Kiderül, a Dunában a fürdés, aztán a Balaton pláne felejtős, nem ázhat fel a seb, és ha ez nem lenne elég, épp most tér vissza a kánikula. A szépségért szenvedni kell. Két dió nagyságú lipómával élek együtt, évek óta növekednek rajtam. Ezek jóindulatú zsírdaganatok, szóval nagy para nincs, és valóban ötven felett, két gyerek után ugyan már mit is érdekel, milyen vagyok. Egy csomó ember pláne pont azért fizet, hogy ilyenjei legyenek, beültetnek mindenféle implantátumot. A nyaralás egyik programpontja egy magánklinika, mivel Budapesten sokkal olcsóbb megcsináltatni, mint otthon Angliában. És igazán nagy szerencse, hogy a belvárosba kellett jönnöm be érte, nem a halál faszára ki peremkerületbe.

A műtét végén elfog a szédülés, az asszisztens rémültebbnek néz ki nálam. Na, ekkor tényleg megrettenek. Végül nem is merem lefotózni kioperált részeimet, annyira gyenge vagyok. Kint vár Kata, aki aggódva kérdezi, hogy vajon miattad rohángáltak itt fel-alá? A szorítókötéstől alig tudok mozogni, mint egy háborús sérült vánszorgok, taxit kéne hívni, csak aludni és feküdni akarok. Próbaképp sétálunk néhány utcasarkot, nem esem össze. Biztosítom róla, talán túlélem, menjen vissza nyugodtan a fodrászhoz, ahol a gyerekeket hagyta, én mindenképp elmegyek az orosz zsidó irodalom kétkötetes könyvért. Most, hogy összejött Hetényi Zsuzsával a találkozó, biztos nem rakom át. Fáj minden mozdulat, szó se lehet arról, hogy felüljek a buszra. Idült drogoknak nézhetek ki most, ebben van mondjuk gyakorlatom, és legalább

a járókelők széles ívben elkerülnek. Ja igen, és a térdem se virgonc, totál kész vagyok. A Szomory Dezső térnél bizonytalanul készíték egy fotót az emléktábláról, de a toronyig már nem vagyok képes felnézni, húzódik a seb. Maga a találkozó ködösen él bennem, „Te egy hős vagy”, mondja a fordító, történetemet hallva. Bágyadtan bólogatok, lehet, ez mégiscsak sok volt a poézis oltárán, minimum beteges, hogy még most is a könyvek érdekelnek. Nem igazán emlékszem, hogy jutok el végül ifjúságom egykori helyszínére, ahol anyám és örült macskája fogad. Gyorsan kidőlök, ebben több sör és egy Contramal is segít. Anyám érthető módon nem örül a szintetikus opiátnak. Álomba szenderülve hallom, anyám a szomszédban matat. Akkor még nem tudom, nem lesz több találkozó, nem lesz semmi, hogy két hónap múlva már halott, macskája is egy héttel éli túl. Ugyanúgy tudórák végez vele, mint gazdájával. Ezt megírom aztán versben, mi mást is tehetnék?

FÓRUM

Karamán Hunor

IRODALMI_MITOSZ. DOCX

KEMÉNY LILI *NEM* CÍMŰ KÖNYVÉNEK
TAKTIKAI OLVASATA

Kemény Lili végre írt egy könyvet. Akár ennyiben is összefoglalhatnánk az idei év talán legnagyobb visszhanggal járó megjelenését.

A könyvben (su\curesale, Lyon–Budapest–Athènes, 2024), saját bevallása szerint, önéletrajzszerűen számol be eddigi életéről. Nem meglepő, hogy már megjelenése előtt kibeszélendő témájává tette a (legfőképp pesti, fiatal, értelmiségi) közbeszéd. A könyvbemutatón telt ház. Azóta ömlenek a recenziók a kötetéről, és ezek alapján műfajilag leginkább autofikciós regényként azonosítható. Nemcsak majdnem minden irodalmi lap közölt már valamit a *Nem*ről (vagy ennek eredményeképp, az autofikcióról általában), de a hírportálok is sorra foglalkoztak vele. Kritikát, véleménycikket publikáltak, interjúztatták a szerzőt. Nem mondhatja senki, hogy nem nagy esemény, ha Kemény Lili könyvet ír. Fogadtatásával kapcsolatban mégsem emelhetjük ki az egyhangú sikert. Megosztottság szűrhető le mind a kritikákból, mind a könyvről folyó beszélgetésekből. De azért az irodalom iránt érdeklődő közeg egy számottevő része eseményszámba menően mozdult rá Kemény Lili regényére.

Az alábbiakban először is azt térképezem fel, hogy a *Nem* miként áll ellen a kurrens magyar kritikai olvasatoknak. Ebből kiindulva azt a nézőpontot igyekszem megalapozni, amely szerint a könyv programszerűen és nagyon is értelmezhetően fordul szembe az irodalmisággal. Ehhez olvasatomban a könyv megjelenésének eseményszerűségét tartom meghatározó értelmezési pontnak. Azt gondolom, a szöveg irodalmi-kritikai megközelítésében elengedhetetlenek az aktuális magyar társadalomra és azon belül az irodalmi

intézményrendszerre vonatkozó többletinformációk, amelyeknek a tudatos bevonása alapjaiban határozza meg nemcsak az elbeszelt történéseket, de magát a szöveg poétikáját is. Ehhez a jelen idejű, külső meghatározottsághoz mért hiányok és értelmezhetőségi blokkolások által képes a *Nem* ennyire eltérő és egymásnak ellentmondó olvasatokat generálni. És úgy gondolom, éppen ezzel éri el a célját. Mert a könyv szövegével a kurrens szépirodalmi szempontokat veszi célkeresztbe, és ad nekik nagy feladatot. A *Nem*ről ezért (hiszen az irodalmi szempontrendszer kimerítése után nem sok választásunk marad) nem *csak szövegként*, hanem a szépírás kereteit átlépő/kitágító performanszként érdemes beszélni. Azaz: a könyv megjelenésének eseményszerűsége kritikailag értelmezendő, és nem redukálódhat a magán- és közéletiség eleve személyeskedő problematizálására. Egy dezertőr militáns performansa tehát, amelynek célpontja: a magyar irodalmi légtér.

A *szöveg* és a *könyv* szavakat differenciáltan, egymást metsző halmazok jelöléseként használom. Végig *szövegként* utalok az írott anyagra, mely referenciális szempontok szerint, formai, nyelvi, történet- és világkonstruálási, azaz írói-elbeszélői analízisnek vethető alá. *Könyvként* az írott anyagot magában hordozó, ugyanakkor ezt részeiben felülíró és manipuláló performatív művészeti munkát/aktust jelölöm, amely a kiadástól és könyvbemutatóktól, vitákon, interjúkon és kritikákon át, a könyvtárgy kézbevételeig és olvasásáig/értelmezéséig (fogyasztásáig) terjed. A szöveggel nem szorosan fogok együtt dolgozni, érveimet főleg korábban közölt recenziók viszonyában határozom meg. Ehhez ajánlom figyelembe Bartók Imre, Gáspár Sára, Melhardt Gergő és Helmrich Márton írásait.* Előbb ezt a négy kritikát fogom (saját céломra fontosnak tűnő) alkatrészeikre bontani, majd ezekből válogatva építem fel a nézőpontomat.

Érvelésemet érezhetően megfertőzi az autofikció különleges igénye egyfajta, két oldalról történő befogadásra, amely az olvasó jelenlétét egyidejűleg

* Bartók Imre: A tékozló hazatér – Kemény Lili *Nem* című regényéről. *Litera*, 2024. április 19., <https://litera.hu/magazin/kritika/a-tekozlo-hazater.html>; Gáspár Sára: A kényszer logikája. *Alföld*, 2024. június 28., <https://alfoldonline.hu/2024/06/a-kenyszer-logikaja/>; Helmrich Márton: Hiúságok hiúsága. *Nincs online folyóirat*, 2024. május 2., <https://www.nincs.online/post/hiusagok-hiusage>; Melhardt Gergő: Manipulatív realizmus. *KULTer*, 2024. május 9., <https://www.kulter.hu/2024/05/kemeny-lili-nem-kritika/>

elvárja a szöveg belső kozmoszában és az ettől számított, és gyakran ezzel szembeszegülő külvilágban (sőt, részben talán még ennél is pontosabban, az irodalom szociális burkán belülrre eső térben). Ez a kétoldalúság eredményezi a *Nem* szövegében szereplő nevek, álnevek, helyszínek és események, valamint a szerzővel összefüggésbe hozható személyek és a hozzá társított élettörténet között felmerülő zavart és homályt, illetve a reflexszerű olvasói igényt, hogy a magánéleti és a fikcióvá módosított információk ugyanúgy számonkérhetőek legyenek a szerzőn, mint az elbeszélőn. Melhardt Gergő megfogalmazását átvéve, az autofikció mai konjunktúrájában kézenfekvő olvasásmód, hogy ezt a homálykeltő zavart próbáljuk meg kritikailag megfejteni és gyökeire bontani. A fent felsorolt kritikákról is megállapítható, hogy ennek érdekében bizonyos dichotómiákban ágyazzák meg és dolgozzák ki kritikai nézőpontjukat. Ezeket a dichotóm tengelyeket fogom sorra venni és kiindulópontjaikat röviden ismertetni.

(A regény/memoár tengely)

Egyetértek Melhardt Gergővel abban, hogy nem „az őszinteség [és] az igazságfeltárás kódjai mentén” olvasva érthető meg a *Nem*. Ugyanakkor azt sem tartom eredményesebbnek, ha a memoár és a regény műfajok szétszalazásában kötjük le nézőpontunkat (ahogy Melhardt Gergő összegzi álláspontját: „ez a könyv nem nagy igazságigénnyel vagy annak porhintésével megírt memoár, hanem regény”). A könyv nemcsak nem teszi lehetővé az egyetlen műfaj szerinti olvasatot, de nyíltan rájátszik erre az ellenkezésre – éppen azt várja el, hogy a homályosságán keresztül olvassuk és értelmezzük. Éleve tagadja a műfaji behatárolásokat, nem akar megfelelni egyetlen meghatározásnak sem, és nem hajlandó véglegesen magára vállalni se formát, se átfogó szerkezeti elvet. És ebben igencsak hatásosnak bizonyul. Ez megfelel a Bartók Imre által összefoglaltaknak: „Az »önéletrajzi regény« fából vaskarika, nem mellesleg a »Nem« (mint cím) elemi tagadásigényével sem összeegyeztethető, amelybe, ha valaminek, a műfaji kategóriák elutasításának biztosan bele kell tartoznia. [...] Nem érdekes, hogy mennyi igaz, hogyan igaz, hogy volt, mi a valóság. [...] Egész egyszerűen irreleváns, hogy Kemény Lili (»Kemény Lili«) itt szerző, elbeszélő, főszereplő, személy, létező, az ismerősöm, az ismerősöm ismerőse, kitalált figura.”

(A referenciális-/areferenciális-olvasás tengely)

Bartók Imre „wittgensteiniánus feloldásként” meghaladja a műfaji behatárolás szükségességét, de ezzel együtt a szöveg referenciális olvashatóságát tagadja meg teljes mértékben – azaz a referenciális-/areferenciális-olvasat tengelyen megállapodva bontja ki vizsgálódását. Saját areferenciális értelmezésében Bartók elhanyagolhatónak tartja az igazságfeltárás bármilyen mélységű véghezvitelét, és ehelyett az elbeszélőt helyezi a regény „igazságának” központi helyére: „A könyv igazsága, ha van olyan, [abban rejlik], hogy az itt megkonstruált elbeszélő miként értelmezi világát sajátjává, és mi hogy tudunk ehhez az értelmezéshez kapcsolódni, vagyis mi az, amivel saját világunkat és arról szerzett tapasztalatunkat gyarapítja.” Úgy gondolom, az areferenciális olvasatoknak muszáj az elbeszélőre korlátozódniuk, viszont (éppen ezért) csak túl nagy feladások árán képesek tisztább képet adni a könyvről. Nevetséges lenne letagadni a szövegben megjelenő szereplők és események, valamint a szerzővel összefüggésbe hozható személyek és események közötti kapcsolatot, a szövegben megrajzolt társadalmi, politikai és pszichologizáló képek pedig túl hiányosak ahhoz, hogy a késő 2010-es vagy kora 2020-as évek világáról bármire is átfogóan következtethessünk, ahogy ezt (nagy részben szintén az elbeszélő vizsgálatára korlátozódva) Gáspár Sára is megállapítja. Bár a szöveg által felkínált és elvártnak tűnő olvasat mindenképpen ez (Gáspár Sára kiemeli: a regény zárlatában, például, az elbeszélő maga számol le a referenciális olvasással), a szöveg „több ponton nem hagyja magát másként olvasni”, csak mint önéletrajzot. Az elbeszélőre összpontosító kritikák megállapításai tehát (bár kétségkívül tiszta képet mutathatnak a szöveg belső kódjairól) azon a kérdésen állnak vagy buknek, hogy érdemes-e egyáltalán megbízni az elbeszélőben. A válasz szerintem egyértelműen a nem, mivel az elbeszélő a szöveg egyetlen pontján sem tesz egyetlen bizalomgerjesztő gesztust sem (a bizonytalanságot, hogy ez írói hibából fakad-e vagy valóban az általam kiemelt tudatosság érvényesül benne, azzal vállalom, hogy igyekszem mindkét esetet végig szem előtt tartani, illetve azért, mert a felsorolt kritikák közül többen éppen az előbbi értelmezést érvényesítik).

Azonban érdemesnek tartom már rögtön itt megjegyezni, hogy értelmezésem szerint „a könyv igazsága” pontosan abban az irodalomkritikai törekvésben mutatkozik meg, amelyet többek között Melhardt Gergő a tiszta regényszerűséggel, Bartók Imre az elbeszélő (f)elsőbbrendűségével, Helmrich

Márton a laikus és ideális olvasó képeivel és Gáspár Sára átfogó, szintetizáló elemzésével vállaltan végrehajtanak *magán a szövegen*. A referenciális és areferenciális olvasások folytonos szembeállítás, majd egymást kiegészítő összejátszása szabályozza a szöveg konklúziókerülését. A kizárólag a könyv szövegére alapuló értelmezésekben keletkezett hiányok és rések teremtik meg és működtetik azt a domináns poétikát, amely folytonosan és automatikusan az olvasó látótávolságán kívül tartja értelmezési pontjait (az értelmezhetőség határán túl, a háború kódéneke nevezett bizonytalan és hiányos információterben), és ezáltal teszi őket (csapdaszerűen) a kelleténél is szembeűnőbbé. A könyv olvasatomban azt várja el, hogy minden igyekezetünkkel kerüljünk ezekre a csapdákat, ami néhol lehetséges, néhol szinte lehetetlen. Elemzésemben ezért elsősorban azt emelem ki, hogy hol és miként működteti a szöveg, illetve hogyan rejti el a csapdáit. Ezek értelmezésekor viszont kénytelen vagyok beléjük is sétálni.

(A laikus-olvasó/ideális-olvasó tengely)

Helmrich Márton kritikájában a Bartók Imrénél meghúzott referenciális/areferenciális tengelyt igyekszik teoretikus (irodalomkritikai) közegéből kiemelni, az ideális és laikus olvasók ábrájának párhuzamos bevezetésével hozva ezt közelebb a hétköznapiághoz – azaz az ideális-olvasó/laikus-olvasó tengelyen teremtve újjá a kritika alapját biztosító ellentétet. Az általa modellezett laikus olvasó „nem költő gyerekeként nőtt fel, nagy eséllyel nem bölcsész és nem is járt az SZFE-re, így nincs a kisujjában a teljes szépirodalmi és filmes műveltség, és valószínűleg szabadidejében nem a lacan-i pszichoanalízisről diskurál a barátaival” (tehát a *laikus olvasat* szinte teljesen a szövegre korlátozódik). Véleménye szerint ennek az olvasótípusnak alig bármivel szolgálhat a *Nem*. A szöveg olyan mértékű műveltséget és referencialitást vár el, amely csak az ideális olvasó legextrémebb formájának nyújthat bármiféle élményt vagy (jó esetben) élvezetet: „Úgy tűnik, az elképzelt ideális olvasó egyre jobban hasonlít a szerzőre, sőt az az érzésem, a *Nem* egyetlen kompetens befogadója maga a szerző, Kemény Lili.” Ebben én a Bartók Imrétől fentebb idézett mondatokat hallok visszhangozni: nem kérdés, hogy a szövegben az elbeszélő által kisajátított világ jelenik meg, és az olvasói-értelmezési feladatunk részben abban áll, hogy mi hogyan tudunk ehhez az értelmezéshez kapcsolódni, és miként és mennyire tudjuk azt magunkévá tenni. Véleményem szerint ez önmagában még nem lehetetlen feladat, mert a regény észrevehetően leginkább azokról/azoknak szól, akik-

hez eljut, és akikhez eljut, azok többé-kevésbé sejtik, hogy olvasáskor mire számíthatnak (tehát a szöveg alapjaiban zárja ki a magyar társadalom nagy részét). Ugyanakkor az is nyilvánvaló, hogy sem laikus, sem ideális olvasók nem léteznek. A valódi olvasók közege ennél sokszorosán fragmentáltabb, és ennél komplexebb személyiségi beállítódások és preferenciák döntenek a könyv olvasásáról és élvezhetőségéről. (Talán külön olvasásszociológiai felmérést érne meg, hogy pontosan ki veszi kézbe ezt a könyvet, és ki nem, ki talált benne valamit, és ki nem, kit taszít, kit vonz, és hogy mindez miképpen rajzolja le napjaink magyar kulturális állapotát.)

(Az irodalmon kívül és belül)

A Helmrich Márton által bevezetett olvasói modellek kézenfekvőnek bizonyulnak saját kritikájában, de az így felépített szimulált világ eleve kizárja a köztes pontokban vagy átmenetekben történő olvasási stratégiákat. Az átmeneteket és az ellentétek össz munkáját én a könyv egyik alapvető logikájaként ismerem fel. Éppen ezeknek a mélyen beépült olvasói-kritikai reflexeknek áll ellen a szöveg, amelyekre támaszkodva olvasókként csak a pólusokról vagyunk képesek értelmezni. A *Nemben* ehelyett erők és ellenerők csapnak össze, pumpák és fékek munkálkodnak, termelés és ellentermelés, vágyak és vágy-kitermelés adódnak össze, csapdák és menekülési útvonalak nyílnak. Egyetlen pólusról nézve, ez értelmezhetetlen zavart eredményez. Ezért gondolom úgy, hogy csak az olvasás és (nem-irodalmi vagy az irodalmi olvasatnak tudatosan ellenálló) *ellenolvasás* egyidejű fenntartásával vizsgálható a szöveg.

Mivel a könyv ellenkezésre és öntagadásra épül, az általam alkalmazott nézőpont is egy ellentétben, az irodalom/nem-irodalom tengelyen biztosít magának teret. A nézőpont felépítésében a dichotóm befogadási módokat párhuzamosan vezetem végig érvélesen anélkül, hogy a szövegen belül bármire is túlzottan fókuszálva, tudatosan szűkíteném az alkalmazott látószöveget (ellentétben az elbeszélőre épülő olvasatokkal).

(A magán- és közéletiség kérdése)

Befogadóként tudomásul kell vennem az olvasás okozta kimozdulást, amelynek eredményeképp mind a szöveg belső világa, mind saját külső nézőpontom relativizálódik. El kell fogadnom az ebből felmerülő képzavar okozta

jóleső szédülést. Szembesítenem kell magam azzal, hogy a kettőt nem muszáj ütköztetnem. Ez önmagában még az autofikciós műfaj jellegzetes hatásjátéka volna. A *Nemben* viszont olyan gyakoriságú, zavarba ejtő poétikai megoldássá válik, hogy a mondatok, formai megoldások, művészeti referenciák, képek és metaforák nem szigetelhetők el a külvilágtól, hogy kritikailag csak nagy feladások árán tartom megközelíthetőnek ezektől a külső érintkezésektől lecsupaszítva *magát a szöveget*. A könyv megosztó fogadtatásáról szóló viták ugyan valóban könnyedén felvethető irodalmi problémákon alapulnak, de ez nem magyarázható meg csupán azzal, hogy az autofikció eleve problémás, ellenszenvet keltő műfaj (ráadásul egy viszonylag ismert szerző ír ismert emberekről, egy viszonylag szűk szociális térben), mert véleményem szerint a könyv a műfajt bizonyos mértékben (trigger warning) meghaladó módon teszi magáévá saját megjelenését és fogadtatását (ezekkel kalkulálva), a vele szemben megfogalmazott elvárásokat (ezeknek ellenállva), sőt, magát az irodalmi rendszert, amelyben *megjelenhet* (ezt internalizálva).

Olyan visszatérő felvetésekre gondolok itt, amelyek a legtöbb eddigi kritikában általában megfogalmazódtak. *Miért és hogyan jelent meg? Szerkesztetlen és csak az intellektuális gőg vezeti. Bulvár. Betegesen narcisztikus.*

Bevett szokássá vált feltenni a könyv megjelenésének körülményeit és fair-ségét kétségbe vonó kérdést. Megjelenhetett volna, ha nem Kemény Lili írja? Tényleg annyira fontos ez a könyv, mint tűnik? A lényegre tapintunk itt rá. Mert a szöveg poétikáját nagy részben éppen a megjelenés kérdése hozza működésbe. A személyeskedő kérdőre vonás helyett azonban arra szeretnék egy lehetséges választ felvázolni, hogy ha a *szöveg* nem is, de a *könyv* performatívan hogyan reflektál erre a kérdésre. Egyfajta nem-olvasást, ellenolvasatot tesz szükségessé az, ahogy a szöveg fellázad, és nem akar megfelelni a szépirodalmi elvárásoknak. Ahogy már fentebb említettem, nemcsak a műfaji behatárolásnak szegül ellen, hanem a megszokott kritikai olvasatnak is. Hiányos, konklúziót nem tűr, több szempontból értelmezhetetlen. A stilisztikai megoldások és képek jelentős része, valamint a változó elbeszélői perspektívák és szövegformák nem a szövegen belül, hanem rajta kívül, a mában, a *kurrens irodalmi* jelenben telnek csak meg jelentéssel. Majd vákuumszerűen szívják vissza a szövegbe az olvasóban felfedett vagy kitermelt többlettudást, érzést, ítéletet. A szöveg tudatosan tart fenn erre hiányokat. Elvárja tőlünk a referenciális olvasást azért, hogy majd leszámol-

jon vele. Tulajdonképpen ellehetetleníti előttünk a szövegre korlátozódást azért, hogy majd kérdőre vonhasson érte.

Legszembetűnőbb példája ennek a szöveg *szerkesztetlensége*, ahogy arra majd még alább kitérek. De ilyen a David Foster Wallace *Végtelen tréfájának* fordítását elbeszélő szál is, amely a fordítás nehézségeit csak hézagosan, a fordított szöveg minimális ismertetése nélkül meséli el, ezzel már-már elvárva az olvasótól, hogy ismerje ezt az „izzasztó” regényt, és a Kemény Lili és Sipos Balázs által bevállalt fordítási munka körülményeit és fogadtatását. Hasonló hatással élnek vissza az apa jellemzésével foglalkozó részek, amelyek nemcsak a Kemény István köré kiépült költőimázst használják fel tudatosan, de bepillantást nyújtanak annak színpalái mögé is. Vagy az anyát megcélzó, nyíltan ödipális hadviselés (amelynek eredményeképp Bartók Imre a gyámügyet is hívna). Az elbeszélő nárcizmusának reflektátlanságával szembesülve, maga az olvasó végzi el a reflektálást, azt bepótolva, kényszeresen bocsánatot kérve mindenkitől az elbeszélő helyett.

Kiemelendő még az álnevek és valós nevek felhasználása, és az emögött megbújó logika megfejtésére irányuló olvasói reflex. Talán nemcsak számomra vált az olvasás szerves részévé rákeresni magyar színházi és filmes nevekre, vagy a Kemény Lili köreihez közelebb álló barátoktól megkérdezni egy-egy álnév mögött felismerhető személy kilétét, nem abból a célból, hogy feltárjam az elbeszéltek mögött rejlő igazságot, hanem mert ha van hozzájuk rendelhető arc, hangszín és beszédmodor, illetve élettörténet, könnyebbé, és főleg gazdagabbá válik a befogadás. Gáspár Sára kritikájában ezt a *bulvárérdeklődés* kihasználásaként azonosítja, Helmrich Márton pedig „bulvárbibliaként” utal rá. Véleményem szerint (Gáspár Sára és Helmrich Márton álláspontjait elutasítva) csak akkor nevezhető ez bulvárnak, ha nem tárgyalható szépirodalmi szempontok szerint az, ahogy egy szerző ráérez a magyar irodalmi szociális háló bejárhatóságára, majd ezt a könyv egyik poétikai magjává sűríti. Ebben én sokkal inkább a szempontrendszer rugalmatlanságát, mint a személyes terek öncélú kitergetését vélem felfedezni.

(Semmiel sem reprezentálható szerkezet)

Kemény Lili nem pusztán önzőségéből használja ki privilegizált irodalmi helyzetét. Ellenkezőleg, erre a pozícióra hívja fel a figyelmünket. A könyv megjelenése elének vetíti a magyar irodalmi intézményrendszer keresztmetszetét.

Ez a bulvárnak álcázott, hatásgazdag szövegbeli megoldás, aktualitásával, átérezhetőségével, intimségével sokkal inkább azonosítható az írás és az író-ság performatív önkifejeződéseként, mint szépirodalmi formaként. A performansz cselekvés-központúságával él, formanyelve az irodalom. Kemény Lili saját személyiségét, imázsát, keményliliségét használja fel. Ez sokkal inkább tűnik egy nem-irodalmi eszköztárból származó trükknek, melynek célja a szépirodalmi szempontok megkérdőjelezése, mint az autofikciós elbeszélésmód pusztán irodalmi végiggondoltságának. A figyelem közép-pontjába a szerzőt, nevét, helyzetét, a könyv kiadását, a részvételre való el-köteleződést, és nem *magát a szöveget* állítja. Ezért gondolom azt, hogyha a *Nemet* a szöveg zárt falain belül vizsgáljuk, veszít az értékéből – bár célja talán éppen ezáltal teljesül(t).

Azt a véleményt vállalom magamra, miszerint *maga a szöveg* (enyhe túlzás-sal) tele van hibákkal. Olyan kiküszöbölhetőnek tűnő hibákkal, amelyekre jogos reakciónak tűnik a könyv körüli felhajtást nem szívlelő olvasói/írói közbeszéd elégedetlensége. Miért lehet Kemény Lilinek azt, amit másoknak nem lehet? Tartalmilag a szöveg tényleg nem ajánl fel válaszlehetőséget erre a kérdésre. Azonban a szöveg irodalmi olvasata mellett eleve adott egy má-sik, egy nem-irodalmi, az irodalmi fogyasztást megelőző tapasztalat. Min-den könyv eseménnyé válik a közösségi terekkel vagy a piaccal való érintke-zés következtében. (Itt kellene kitérni arra, hogy a könyvtárgy milyen szép, a puha kötése milyen könnyen fogható kézbe, a szöveg tördeletlenségének köszönhetően mennyire optimálisan használja ki a papírfelületeket.) Véle-ményem szerint pontosan a szöveg hibái teszik a *Nemet* (trigger warning) transliterális alkotásként érdekessé, és kényszerítik ki az igencsak zárt és merev irodalmi-kritikai nézőpontok megkérdőjelezését és kitágítását. A látványos szörfölés a könyv megjelenése által keltett hullámon tudatos és a szöveg szempontjából sem elhanyagolható döntés eredménye, mely nagyon is reflektálnak tűnik.

A szöveg nem azért nem vállal magára szerkezetet, mert szerkesztetlen, ha-nem mert a szerkezettel akadálytalanul és megütközések nélkül töltené be azt az irodalmi pozíciót, ahonnan íródik. Márpedig ez a szöveg nem akar az lenni, amit a Kemény írócsalád nagylányától elvárt volna a széles körű irodalmi milió. Mert a csodagyerekek visszatérésének mítosza mindig él, és latens elvárásokat táplál, hogy valódi zsenialitását a híres költő lánya végre megmutassa, és bizonyítson, hogy nem a név, nem az ismerősök, nem a

szerencse, hanem csakis a szintiszta tehetség. Kemény Lili könyve nem illeszkedik ezekhez az elvárásokhoz. Egyáltalán nem hibátlan és tökéletes. És ezáltal felsérti, megmutatja ezt a pozíciót. Sorra használja fel/el a formákat, a lehetséges elbeszélési technikákat, a nyelvi sokszínűség különböző szintjeit, ahogyan arra Melhardt Gergő részletesen kitér. Nem vállal magára semmit véglegesen. Megfogalmazott elvárásokat nem tűr. Ütközni akar a kritikai értelmezhetőséggel. Néhány megoldás kézenfekvő ugyan az elemzésnek, de a szöveg egésze nehezen fogható át egyetlen nézőpontból. Ha a szöveget egy internetről letöltött Word dokumentumban olvasnám, valószínűleg mulasztásokkal teli, átdolgozásra váró, félkész kéziratnak tekinteném. Határozottan jó írásnak, amely vár még egy kis gondozásra. És főleg egy kis odafigyelésre. A hibáival is a középpontban akar lenni. Ez a szöveg akarja a figyelmet (vagy az odafigyelést? törődést?). Nemcsak az olvasóit, hanem az írói és hétköznapi figyelmemet is. És rengeteg pontján egyszerűen túl sokat akar és vár el tőlem. De a *Nem* mégsem egy, a múzeum falára ragasztott banán. Nagyon is jól szerkesztetten épül a hiányok köré, és kimunkáltságában sem hétköznapi. Gondosan tereli olvasói figyelmünket folyton a közéletiség síkjára. Ez érzékelhető abban is, hogy a legtöbb kritika vagy a bulvár/közélet végpontba fut ki, vagy végig érezhetően izzadságszagú az erőlködés, hogy elkerülje ezt.

Bartók Imre kritikájában részletekbe menően hangsúlyozza a szövegben el- és szétcsúszott súlypontokat és arányokat. Kritikájának tétova hangneme viszont, úgy gondolom, aláássa nézőpontját. Többször is megfogalmazott álláspontja, amelyben a „szándékos írói-elbeszélői döntések” érvel helyettesíti az értelmezési munkát, szerintem nem elfogadható. Azt a hatást kelti, mintha a szöveg védelmére kelne, amivel csak tovább mélyíti a könyvre irányuló értetlenkedést. Ez a szöveg igenis kidolgozatlan néhány helyen. *Meg lehetne húzni*, át kellene írni. *Magának a szövegnek* jót tenne az egyensúly és a kitisztítás. Ugyanakkor, ahogy már korábban (mostanra már ismételve) felvettem, ami a szöveg szintjén hibának minősíthető, az a *könyvre* jótékony hatással van. Az elejtett hibák miatt lesz gazdagabb az olvasói élmény és nagyobb különbségeken átívelő a kritikai vita. Kérdésként az merülhet fel, hogy összességében kiegyenlítik-e ezek a szöveg gyengeségeit? Egyensúlyban vannak-e a hibák és a hibákból fakadó, *ellenolvasási* élmények? Vagy nincs-e más eszköz a tiltakozásra, mint a militáns, erőszakos fellépés (például: lehetett volna ennyire súlyos hatása annak, ha eleve az értelmiségi burok túldolgalát célozza meg a könyv)? Ebben az irodalmi performanszban Kemény

Lili épp a szöveg hibáit vállalja magára. És azt hiszem, a hibák nélkül nem lenne ennyire érdekes ez a megjelenés.

A *Nem* elbeszélésében nem lehet egyetlen átfogó és mindent összetartó beszédmódra, szerkezetre és perspektívára következtetni azonkívül, hogy többnyire haladásban van. Az elbeszélői nézőpontok és az általa képviselt értékek gyakran észrevétlenül változnak meg, jelzés vagy megsejthető ütemezés nélkül, néha egyik mondatról a másikra. Az elbeszélő személyisége folyamatosan alakul. Könyvek, filmek, filozófusok, tanárok, szerelmek változtatják. A változásokra nem reflektál, régi énjait egyszerűen ignorálja. Sok helyen mind a mondanivaló, mind az elbeszélő saját mondanójával szemben felvett pozíciója nehezen értelmezhető. Az ebből adódó rendezetlen, rizómaszerű mesélés azonban az olvasás hátrányára szolgál. Nemcsak kritikus olvasási stratégia alapját nem képezheti, de Helmrich Márton *laikus olvasója* számára egészen biztosan el is lehetetleníti az olvasást. A teoretikus tudáshalmaz megmozgatása sem egyforma, ami szintén az olvasást nehezíti, például az értékítéletek értelmezését és a velük való megbirkózást. Néhol egy későbbi én tudásával, de egy korábbi én belátási érzékével szólal meg az elbeszélő. Ez jellemzi például a teljes első részt, a gyerek- és kamaszkorra való visszatekintést. A szöveg nagy hibájának tartom ezt, hiszen hemzseg az ítéletektől, politikai és alkotói értékek kritizálásától. Azonkívül, hogy akadályozza a bármilyen szintű együttérzést az elbeszélővel, mindez zavaróvá teszi az olvasást. Mintha drogokkal vagy zenével kellene változtatni az olvasás ütemét és saját belátásaink érzékenységét, hogy olvasáskor néhány tömör részbe ne fussunk fájdalmasan bele, máshol pedig ne akarjunk fél oldalakat ugrani vagy zaklatottan ledobni a könyvet. Több támasztékra lenne szükség. Például amikor dönteni kell, hogy itt éppen akarjunk empátiával viszonyulni az elbeszélőhöz, vagy inkább ne akarjunk. Ítéljük el ezért a kijelentésért, vagy inkább ösztönözzön arra, hogy nézzünk szembe önmagunkkal. Biztos vagyok abban, hogy nemcsak rejtett és titkolt vágygépezetek, de egy egész Kemény Lili gyártósor dolgozik az olvasókban. Ez az elbeszélő önző, oportunista, ordít róla a megváltótudat. Na jó, de kiben nem? Kiben ne történének fel hasonló érzések néha? Bizonyos részünk azonosulni tud, a másik részünk pedig durva ellenszenvet érez. Nem egyszerűen az elbeszélésben hangsúlyt kapó, már-már számunkra is kínosan nárcisztikus személyiség taszít és okoz ezáltal fennakadásokat (ami egyébként újszerűen és nagyon is jól működhetne), hanem sokkal inkább a tudás, a választott nyelvezet és az elbeszélői pozíció megválasztásának összehangolatlansága. Olvasási-

értelmezési nehézségeket okoz, és főként emiatt megterhelő, nem csupán a befogadás során kiváltódó emberi megütközés miatt.

(Mindenki így akar könyvet írni)

Bár úgy gondolom, a rizomatikus narráció kimunkálatlan marad, és nem lenne muszáj ennyire fárasztani az olvasót, mégis teljesítődnek az elbeszélő által a szöveg egy pontján megfogalmazott autonóm alkotói elvárások. Sikerül a szokásosnál jóval kísérletibb formát találni az autofikcióra, nem állni senkinek a vállán, nem dolgozni bele a kortárs irodalom pillanatnyi elvárásait és nem kerülni el tiltásait. Sikerül nem foglalkozni szerkesztőkkel, neves kiadók bürokratikus működésével. Nem törekedni a szövegegység és -kohézió igényének kielégítésére. Haveri és majdnem-haveri alapon sikerült lerendezni az egészet. Aztán sikerült sikerlistára kerülni és nem győzni utánnomással. Mindenki így akar könyvet írni. Csak nem mindenki teheti ezt meg.

Kiadták-e volna ezt a könyvet akkor, ha nem Kemény Lili írja? Melhardt Gergő szerint a válasz egyszerű: nem. Én úgy gondolom, hogy kritikai szemszögből alkalmasabb lenne azt a kérdést feltenni: milyen könyvet kellett volna Kemény Lili megírjon ehelyett, hogy mindenki elégedett legyen? Létezik-e ilyen könyv? Melyek azok az elvárások, amelyeket a fiatal tehetségekkel szemben megfogalmaz a magyar irodalmi szakma? Milyen mértékű autonómia tűrhető el, és mennyire radikális alkotási törekvés? Megfelelhetett-e volna a *Nem* azoknak az elvárásoknak, amelyek ellen az elbeszélés során többször felszólal, és amelyeknek (ha ebben az egyben hiszünk neki) egyáltalán nem akar megfelelni? Kétségtelen, hogy az irodalmi rendszerben Kemény Lilinek le volt foglalva és fent volt tartva a hely. Melhardt Gergőnek valószínűleg igaza van, a *Nem* nem jelenhetett volna meg egy ismeretlen szerző neve alatt. És éppen ez teszi érdekessé/fontossá (legalábbis pillanatnyilag). Pont úgy (trigger warning) forradalmi, ahogy az elbeszélő képzelet el a forradalmiságot: azáltal, hogy ellenszegül. Mert mi van, ha egy könyv nem akar irodalmi lenni, legalábbis nem akar, mert nem kell neki a kortárs magyar irodalomra rácsatlakoznia, hozzá igazodnia? Mert a szerző sem akar ennek a rendszernek bizonyítani semmit, mert nem kell neki. Ehelyett más, szöveggközpontú médiumok érdeklők, film, színház vagy nyelvfilozófiai stigmákról szóló értekezések, az érzéki és érzékeny pontok, ahol a nyelv sebesre vakarható és felszakítható. Így lesz végre az irodalom és az írás performatív

aktus. Ahol Artaud átsatírozza a papírt, vagy ahol írás közben öngyújtóval égeti a bőrét. Irodalom és nem-irodalom így kezdenek el egymásba hatolva mozgolódni. Hiszen minden, ami irodalmi, egyszer a nem-irodalmival kezdődött el. Gilles Deleuze és Félix Guattari gondolatával élve, a filozófia szintén a nem-filozófiaiból eredeztethető, és kizárólag a nem-filozófia mentén képes a továbbfejlődésre. Mert csakis így kerülhető el az egysíkú gondolatkép ráíródása a gondolkodás egészére. Az irodalomra lefordítva: olvasóként így tanulunk új formákat. Így szembesülünk az újjal. És így lesz végre elvégzendő munka az irodalomkritikai értelmezés. Mert az irodalmi közeg eleve vállalta, hogy el fogja végezni ezt a melót, bármi is legyen ebben a szövegben, bármennyire nyers, idegen, újszerű, aránytalan, zavaros, félbehagyott vagy szerkesztetlen legyen. Végre kiürül a megszokott eszköztár. Végre az irodalom zárt rendszerén kívülre vagy a lehető legperiferikusabb sávba kell kerülni. Vagy (trigger warning) meg kell a fennálló rendszert újítani. Úgy gondolom, az erre való ráérezés itt a valóban performatív. Ha nem Kemény Lili írja ezt a könyvet, a *kurrens irodalmi létben* egyszerűen nem ér meg ennyi befektetett értelmezési munkát. Ugyanakkor elszomorító annak az igazsága, hogy a magyar irodalomnak csak egy ennyire előnyös pozíciójából vállalkozhat valaki ehhez hasonló formabontásra, újításra.

Az áprilisi könyvbemutatón** elhangzottak alapján a szöveg megírásakor Kemény Lili nem kiadásra szánt könyvet írt, hanem egyszerűen (és talán kényszerből) nekifogott, hogy leírja az életét. Ezért a poétikai megoldások e kijelentés keretein belül ösztönös szövegérzéknek tekintendők, amelyek csak később, publikáláskor válhattak irodalmi célú tudatossággá. Kérdés, hogy tényleg nevezhető-e a *Nem* azzal a céllal kivitelezett, könyvkiadással járó performansznak, hogy a magyar irodalom kereteit kérdőre vonja és/vagy kitágítsa? És azonkívül, hogy mind a kritikusokat, mind az olvasókat egyaránt megosztotta, mi lett ennek az eredménye? Például, kimozdult-e Kemény Lili az irodalmi csodagyerek visszatérésére fenntartott pozícióból, vagy csak megerősítette mind a helyzetét, mind a rendszert? Sikerült-e a könyvnek elegendő ellenállást kifejtenie, hogy a vele szemben megfogalmazott elvárások ne teljesüljenek, és mégis jótékonyan átépüljön a rendszerbe valami a könyv forradalmárkodásából? Milyen irodalmi mítoszokat képes megdönteni a *Nem*? Hozzájárult-e bármivel is ahhoz, hogy ezután ne csak

Kemény Lilinek adasson meg a lehetőség a mainstream magyar prózától való radikális eltérésre?

Mindez azt a benyomást kelti bennem, hogy ha a könyvre még évek múlva is emlékezni fogunk, maga a szöveg kevésbé fog referenciaként szolgálni, mivel nem ad támpontokat arra, hogy bármiféle keményliliséget meghatározhassunk benne. Eseményként viszont fontos hivatkozássá válhat azoknak a megjelenéseknek a kitérőjében, amelyek tudatosan szembemennek a magyar próza domináns vonalával.

TÉKA

Böjthe Pál

FÉNYKÉPEK AZ IDŐNÉLKÜLISÉG KORÁBÓL ÉS NAPJAINKBÓL

G. ISTVÁN LÁSZLÓ: *VILLANÓ POR*. MAGVETŐ, BUDAPEST, 2023.

Egészen biztos, minden költészetben van valamilyen, valamennyi szándékoság. Vagyis az ihleten és a különös megfogalmazások nélkül a szövegeket világra segítő tehetségen túl egy eldöntött valami. Hogy ez kinél milyen irányba terjed, milyen területeket érint, az minden költőnél más és más. Ez az eldöntött valami bizonyos szempontokból szembemegy a költészet lelkével, a legbelső rezgések tiszta színrehozatalával, ugyanakkor nélkülözhetetlen eszköz a saját, az egyéni hang kialakításához. E kettősség között őrlődik, kopik a költő, és – szerencsés esetben – éled folytonosan újra. Az úgynevezett spontaneitás és a tudatosság viszonya szerzőnként változik, a lényeg, hogy arányoktól függetlenül, a megtalált hang semmiképp ne csapjon modorosságba.

Ahogy az a fényképezési szakirodalomból megtudható, a G. István László kötetének címében szereplő *villanó por* nevű anyag használata kényelmetlen, veszélyes, nehézkes volt, és egyértelműen a fényképezéshez köthető. Ebben a folyton önmagára reflektáló és állandóan az embert kereső kötetben a villanó por szimbólummá válik. Az ember rohan, vagy csak egyszerűen másra figyel, ezért a villanó por igen korlátozott fénykibocsátása kevés ahhoz, hogy megfigyelhessük a lényegét. A gép elkattan, viszont reteszára még nyitva, amikor a fénynek már nyoma sincs. Ez elmosódott vonalakat eredményez. De a villanó por korában is készültek jó felvételek. A fénykép megörökíti a pillanatot, és lehetőséget ad az előtte–utána összehasonlításra.

Nehéz dolog számot adni arról, hogy mi adja a löketet, amely kiteríti eredeti útjáról a valamerre elindult alkotást. Pedig érdekes lenne ezt a kulcsot megtalálni, mert akkor talán teljesebb képet kapnánk arról, hogyan született, nőtt és vált véglegessé ez a kötet. Az is igaz, nem muszáj minden titkot megfejteni, mert az alkotási folyamat esztétikája nem mindig egyezik az olvasó elvárásaival. Ami pedig az úgynevezett eltérést illeti, G. István László Jánossy Lajosnak adott interjújából¹ kiderül, hogy a könyvnek először a magja, a központi része, a távoli világok mítoszai inspirálta versek születtek meg. Ez a vonal követhető lett volna, de a műzsák másként gondolták, és a költő maga fogékony volt egy magánmitológia alakítására. Általában a magánmitológia a mítoszok nyelvén, de személyes és sajátos jelentéssel, szimbólumrendszerrel megalkotott jelképes történet, képzeletbeli világ. Ez utóbbihoz tartozó versek születésben voltak már, és először a költő maga sem vette észre, hogy nem egy már felépített anyaghoz tartoznak, mint vélte, hanem új könyv van alakulóban, csak a két vonalnak, az úgynevezett klaszszikus- és a magánmítoszoknak találkozniuk kell.

A kötet versei ciklusokba tömörülnek, melyek bizonyos szimmetriát alakítanak ki. Ennek a szimmetriának két tengelye van, az afrikai, illetve az ausztrál-óceániai mítoszokból született versciklusok. A kötet elejétől az afrikai ihletésű versekig, illetve az óceániaiaktól a végéig hozzávetőleg ugyanolyan számú vers van. A két távoli vidék ihlette költemények tartóoszlopát ismét saját gondolatokból született vers-hidak kötik össze. Mondhatni, egy középről kifele megírt könyvet tart a kezében az olvasó. Lehet, ha másképpen szerkesztenék össze, egy duplaspirál-kiadvány lenne a végeredmény. Mert az, amire az egész épül, bent van középen. Ha megfelelő szögből nézzük, ami bensőnek tűnik, voltaképpen az egésznek az eleje, a kezdet. Az afrikai és ausztrál-óceániai mítoszokból született költeményekhez csatlakoznak ívenként a teljességgel saját ihletésű versek. Mintegy azokból nőnek ki. Ezt a képletet talán egyszerűbb lenne lerajzolni, mint szavakba önteni, de írás formájában kell foglalkozni velük, mert az egész bonyolultsága így valamelyest szelídül.

A két gerinc erősen tartja és egyben táplálja a magánmitológia darabjainak születését, megerősödését s bizonyos fokú önállósodásukat. Ez annyit tesz, hogy a távoli népek mondavilágából született versek nélkül a saját

¹ Magánmitológiám kisugárzása új földrészekre – G. István Lászlóval beszélget Jánossy Lajos. *Litera*, 2024. február 8. <https://litera.hu/magazin/interju/g-istvan-laszlo-maganmitologiam-kisugarzasa-uj-foldreszekre.html>

mítoszok önmagukban is megállnák helyüket. Mindazzal együtt, hogy G. István László például azt nyilatkozta, véletlenül szembefutott az afrikai mítoszokkal, amelyek annyira megihlették, hogy rögtön tizenkét verset írt belőlük. Aztán kiderült, hogy ez a kezdet és az alap a saját mítosz megfogalmazásához.

Érdekes kísérlet G. István László verseit nagyon fáradtan olvasni. A versek önmagukban sem számítanak könnyű olvasmánynak. Kibontásuk körütekintést, beleélést, empátiát, olykor elsöre nem gondolt asszociációkat kíván meg. Ez az összetettség egy fátylat húz, melynek áttörése próbára teheti az embert. Ha viszont az ember energiája bármilyen okból kifolyólag megfogyatkozott, és csupán arra maradt ereje, hogy hátradőljön, és kezébe vegyen egy könyvet, megtörténhet, hogy ezek a versek könnyebben tárják fel titkukat. Mert a mítoszok olvasásánál nagy segítségre lehet egyféle leegyszerűsödött megközelítés.

Meg kell próbálni pihenten, teljesen frissen is olvasni ezeket a verseket. Háttérbe szorulnak a homályos benyomások, a sejtések, színre lép a verset írni tudó munkája. Így bontakoznak ki a költői képek, a belső rímek, a különböző témáknak megfelelő lüktetés vagy olykor éppen vánszorgás.

Nem ismeretlen vagy szokatlan költői eljárás a hétköznapi képekkel való indítás, amelyeket aztán felöltöztetnek, esetleg lebontva valami egészen mássá építenek át a versek. G. István Lászlónál is találkozunk ezzel a módszerrel, de ehhez egy érdekes pluszt ad azzal, hogy teljesen szokványos elemeket és klasszikussá vagy olykor úgymond halhatatlanná vált dolgokat találkoztat, szerepeltet egy helyen. A síkok közti vándorlást az álomszerű világ és egy valós, bár legtöbbször filozofikus töltetű valóság közti folytonos helycsere testesíti meg. Összességében olyan versvilágot eredményez ez az eljárás, amelynek többnyire belátható a peremvidéke, de nem tűri a határokat. Hasonlatos a mítoszok lezajlásának teret adó megfoghatatlansághoz. A megfoghatatlanságot itt nagyban elősegíti az álmjelenetek sokasága. Akárcsak az alvás közben látott képekben, ismerősnek tűnik a táj, a leírt események sorozata, de valójában nem tudjuk néven nevezni, hol és mit láttunk. Ez itt nem zűrzavarhoz, hanem a két verstömbben jelen levő mítoszokhoz közelít. Mondhatnánk, egy magánmítosz kialakításához vezet. Az afrikai és ausztrál mítoszvilághoz így egy harmadik is társul. A mítoszteremtés nem egyszemélyes feladat sem időben, sem térben, sem energiában. Nem csoda hát, hogy a mítoszban levés nem állandó. Ki-be sétál a költő. Másfajta hanglejtésű és tematikájú versek is tarkítják a kötetet.

Az első versciklus az *Ínségzikla*, amely sorra felvillantja a kötetben található fő motívumokat. Megjelenik a folyó, amely akár a Duna is lehet, benne az ínséges időkben, azaz nagy szárazságok során előbukkanó, a Gellért-hegyről látható Ínségziklával; erdő és városi utca fákkal; hínáros víz; Gibraltar, Amerika. A felsoroltak önmagukban sem csupán azok, amik, hanem egyszerre elvonatkoztatott terek is, a többretegű felhő-levegőig világához vagy a csillagszálláshoz hasonlatosan. Ezeket a megtapasztalható és egy másfajta – ógörög, buddhista, ókeresztény, hindi mitológiához tartozó – világban fellelhető elemeket rendre valós lények és a mítoszok világát belakók népesítik be. Név szerint legfőképp istenségek bukkannak fel, de szintén ide tartoznak bizonyos fogalmak, mint például a *szamszara* vagy a néhány szóban szintén nem kifejtendő Mária hála-éneke, a *Magnificat*. Látható hát, hogy mindez egy gazdag, összetett, a versekben hangsúlyt kapó színárnyalatai miatt némi dekadens homállyal bevont, a földtől elrugaszkodott világot eredményez. Ebben a környezetben Atroposz, Athéné, a legendás Kolumbusz, a keresztény Isten vagy bárki más csupán mellékszereplő. A főszereplő a különböző világokban keresgélő, a természet és Isten nagyságával találkozó, de folyton fájdalmainak, elégedetlenségének, megnyugvás-reményének hangot adó szerző maga.

A mítoszok világa számtalan szerzőt meghihetett az idők folyamán. Részben hasonló dolog történt a *Villanó por* születése kapcsán is. Csak itt a költőt nem maguk a verssorok ihlették meg, hanem azok összegyűjtött és valamennyire elemzett változata. Így a Szergej Alekszandrovics Tokarev szerkesztette *Mitológiai enciklopédia* valóságos kincsesbánya lehetett G. István Lászlónak. Ez az a fajta könyv, amely visszavezet a kezdetekhez, az elmesélt emberi kultúra hajnalához. Tömör megfogalmazásai a *Villanó por* jegyzetében köszönnek vissza. Így megértheti a mitológiában járatlan olvasó is az izgalmas, olykor meghökkentő témákat feldolgozó, a teremtéstörténetekből merítő eredeti hangú verseket. Hogy ne billenjünk ki a meseszerű világból, itt van a *Teneo te, Africa!*, amit állítólag Julius Caesar mondott Egyiptom földjére lépve és rögtön hasra vágódva. G. István László szellemesen választotta címül a második ciklusnak. Nem szégyen, sőt, kellemes lehet közlelő megérezni a mítoszok földjének illatát. A tömb tíz afrikai mitológiai körből származó történetet fogalmaz újra, és arról árulkodik, hogy a költő nagyon rá tudott hangolódni a megszokottól annyira eltérő mesékre. Érdekes költői kísérlet csak igen kevesek által ismert históriákat vers formájában elmondani.

A következő versciklus címe *Idegen*. Maga a tömb több részre oszlik, de egyik sem kíméletesebb a másiknál, úgy rémlik, nincs menekvés. Az első

rész álomszerű versei látomásokká lesznek a következőkben, majd a nyomasztó versek fájdalmas valósággá válnak. Tüskék a lélekben. Aztán ismét látomásos versek. Ebben a kíméletlen ciklusban mindenhol előbukkan a költő, jól ismert szivarkáival, indián lepénysütőjével és a szemüvegén megcsillanó torzító fénnel. Ez az arc, ha tükörbe néz, nem azt látja, amit szeretne, vagyis ami természetes, hanem egy idegen pillant vissza, ami szokatlan, és ilyen formában nem kívánatos.

A szavak nem törik a csontokat az ausztrál-océániai hiedelemvilágból merített mítoszokat dolgoz fel. Szétszórt, nagyon távoli vidékek lelkébe enged bepillantani, teremtett világukról egy pillanatig fellebbenti a leplet. A versciklusban felfedezhető bizonyos elemek egyetemessége. Az istenek kegyetlenek, vagy épp ellenkezőleg, óvók; az istenek összecsaphatnak, akár az európai mitológiában; az ismeretlent általában nem jó megzavarni, ezért csendben kell lenni; de minden félelem és bizonyosfajta tudatlanság ellenére, a tőlünk oly távol eső világban is van istenektől nem féltő kópé.

Az alkotó sok kritérium alapján választhatja ki azt a vonalat, amely mentén felépíti könyvét. De megtörténhet, hogy időközben valami olyan történik, aminek hatása alól nem tud kibújni. A kötet két utolsó versciklusában újból és újból felbukkan a háború kérdése. Amikor a *Villanó por* első versei születtek, Európa keleti felében nagy feszültség honolt, de még béke volt. Aztán elszabadultak az indulatok, és azóta érvényesek az ezekben a versekben olvasható olyan megfogalmazások, hogy „Háborúban nincs / absztinencia.”; „most *támadás* van” (eredetileg *dólt*); „vannak helyek, ahol ölnek”; miközben számtalanszor felvetődik a kérdés: „ha eleget / mondom, háború, háború és háború, / akkor a kegyelem hiányából egyszer / béke lesz?”

Általában véve nincsenek túlbonyolított mondatok, rikító gondolattársítások, s még ha bizonyos szempontokból szokatlanok is az elénk tárt mitológikus világok, tulajdonképpen minden nagyon emberi. G. István László alaposan ismeri a költői mesterséget. Ugyanakkor a szöveg megköveteli a figyelmet. Talán túlságosan is. Nem engedheti el magát az olvasó, hogy a költészet vigye magával. Másrészt, mindent beleng a mítoszok hangulata, és ez a hangulat kiváltképp a magánmítosz építésénél eléggé nyomasztó. Az egésznek a központi alakja egy negatív főszereplő, maga a költő. Nem a gonoszság értelmében negatív, hanem a vesztesre való hajlamosság szempontjából, ami egy mítosz esetében nem szerencsés perspektíva. Lehet, túl sok ész került ebbe a kötetbe, s ha kimondottan a költészet varázsló képességének szempontjából nézzük, élményünk nem lesz hiánytalan. De a kötettel, a versekkel, a ciklusokkal érdemes hosszasan bíbelődni, nem ismert világokkal találkozni.

A CSOBÁNLEGÉNY

Jörözgeti vala
Szegény csobánlegény
Ezer báránkáját,
Néztelen sok johát.

Új jönnek, új jönnek
Három purkárlegény.
Jó napot, jó napot,
Szegény csobánlegény.

Isten hozott, isten,
Három purkárlegén.
Tudod-e, mét jöttünk?
Add ide te nekünk

Ezer báránkádót,
Néztelen sok johod.
Nem adom, nem adom
Ezer báránkámot.

Ha nem adod nekünk,
Mük es fejed vesszük.
De tük ne mondjátok,
Hogy fejem vettétek,

Hanem azt mondjátok,
Hogy megházasodtam
Fődnek e zsírjával,
Napnak e hűgával.

Egy útval mellékest,
Tük hol élémentek,
Ott es vagyon nekem
Egy füstes házeckám.

Abba van nekem es
Egy öreg mámikám.
Jól tudom, megkérdi:
Hogy vagyok, mint vagyok?

Mondjátok azt neki,
Hogy megházasodtam
Napnak e hűgával,
Fődnek e zsírjával.

Hol meg élémentek,
Egy kertvel mellékest,
Ott es vagyon nekem
Két kicsi hűgecskám.

Virágot gyomlálnak,
Mind engem gyászolnak.
Jól tudom, megkérdik:
Hogy vagyok, mint vagyok?

De tük ne mondjátok,
Hogy fejem vettétek,
De tük ne mondjátok,
Hogy fejem vettétek.

Hanem úgy mondjátok,
Hogy megházasodtam
Napnak e húgával,
Fődnek e zsírjával.

Aki azt meghallja,
Mindenki azt mondja,
Szegény csobánlegény
Magát hubojgassa.

E küssebb sültümet
Lábomhoz tegyétek,
Alulul fújja szél,
Fújja, fúdogálja.

(Jagamas János gyűjtése, Klézse, Moldva)

Tájvers

Mindig tenger voltam, végül mégis
folyó lett belőlem. Nem tudok már
máshol lenni, mint a tájban, szilárd
partok között kanyarogva, amíg
elérlek végre a láthatárig.
És onnantól nem folyó, nem tenger,
valami, aminek neve nincs.
De ezekben jut, ha jön az asszony,
hogy valaha sírályok körösteret
föltettem, és nem a része voltam
a tájnak, mert magam voltam a táj.

Papp Attila Zoltán

Lapunk állandó támogatói:

Aranka György Alapítvány, Communitas Alapítvány,
Bethlen Gábor Alap, Iskola Alapítvány,
Petőfi Kulturális Ügynökség – Magyar Kultúráért Alapítvány

BETHLEN GÁBOR
Alap

A szerkesztőség székhelye: Marosvásárhely, Tusnád u. 5. sz.; Postacím: 540027 Târgu Mureș, str. Tușnad 5, vagy Of. P. 1. C. P. 89; Telefon: 0040-(0)365-801946; E-mail: lato.szerk@gmail.com; Kiadóhivatal: 540028 Târgu Mureș, str. Primăriei 2. Kéziratokat nem őrzi meg és nem küldünk vissza. Nyomta az Alutus Rt., Csíkszereda. Igazgató: Hajdú Áron. Belföldi előfizetés egy évre 120, fél évre 60, negyedévre 40 lej. Előfizetéseket a szerkesztőségben vesszük föl, valamint a <https://www.lato.ro/elofizetesek> oldalon.

ISSN 1220-5982